

İSLAM VE KADIN

CANER TASLAMAM

FERYAL KALKAVAN

1. Baskı: Ocak 2019

15. Baskı: Eylül 2026

Eser Adı: İslam ve Kadın

Yazarlar: Caner Taslaman ve Feryal Kalkavan

Genel Yayın Yönetmeni: Cem Akyıldız

Editör: İsa Sarı

Kapak Tasarım: MottoProject

Sayfa Düzeni: *ademşenel.com*

ISBN: 978-605-66212-8-4

Baskı ve Cilt: Eriha Basım Yayın Matbaa

Kitap ve Telif Ajansı Ltd. Şti.

Alemdar Mah. Ticarethane Sk. No:11/21 Fatih-İstanbul

Matbaa Sertifika No: 50502

Genel Dağıtım

İstanbul Yayınevi

Ömer Avni Mah, İnönü Cad. No:12 D:5, Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0212 522 22 26

www.istanbulyayinevi.net

bilgi@istanbulyayinevi.net

İSLAM VE KADIN

CANER TASLAMAN

FERYAL KALKAVAN

Annelerimiz
Ayşen KALKAVAN'a
Meliha TASLAMAN'a

Kitabımızın konusuyla alakalı belgeseli izlemenizi tavsiye ederiz. İslam ve kadın konusunda bugüne kadar yapılmış en kaliteli belgesellerden biridir. QR kodu okutarak izleyebilirsiniz.

(Türkçe)

(İngilizce)

Yayınevimizin diğer kitaplarına QR kodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
I İNSANLIĞIN BAŞLANGICI VE KADIN.....	11
1- Erkeğin Kaburga Kemiginden Yaratılan Kadın.....	12
2- Kuran'da İnsanlığın Kökeninin Anlatımı: Nefsi Vahide.....	15
3- İlk Günahın Sebebi Kadın mı?.....	19
II TARİH BOYUNCA KADININ YERİ	
VE KURAN'LA GELEN HAKLAR.....	25
1- Tarihte Kadın	26
2- Kuran ile Muhatap Alınan Kadın ve	
Arapça Dil Bilgisinin Özellikleri	32
3- Kadınların İslam ile Kazandıklarına Kısa Bir Bakış	35
4- Hz. Muhammed'in Vefatından Sonra Yaşanan Bozulma	42
III UYDURMA HADİSLERLE KADINLARIN	
AŞAĞILANMASI VE KISITLANMASI	49
1- Kuran'a, Akla ve Fıtrata Aykırı Hadislerin	
Elenmesinin Gerekliliği	50
2- Kadınların Şeytanlaştırılması	58
3- Kadınların Evlere Hapsedilmeleri, Eğitim ve	
Çalışma Haklarının Ellerinden Alınması.....	59
4- Kadınların Yönetici Olamaması	63
5- Kadınların Seyahat Özgürlüğü	66
6- Kadınların Camilerden ve Namazlardan Uzak Tutulmaları	69
7- Fitnenin Esas Kaynağının Kadın Olduğu İddiası	72
8- Kız Çocuklarının İdrarı	73
9- Kadınların Erkeklerin Vücudundaki İrini Yalaması	74
10- Kadınların Kocalarına Secde Etmeleri	76
11- Kadınların Uğursuz Olmaları	78

12- Cehennem'in Çoğunun Kadınlardan Oluşması ve Kadınların Aklının ve Dininin Eksik Yaratılışı.....	79
13- Kadının, Eşeğin ve Siyah Köpeğin Namazı Bozması	82

IV KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ VE

EKONOMİK HAKLAR	85
1- Erkek İlahiyatçıların Rolü.....	86
2- Kadınların Kocalarından İzin Almadan Sokağa Çıkamaması....	90
3- Erkeklerin “Derece” Sahibi Olması	93
4- Erkeklerin “Gözetici” (Kavvam) Olması.....	95
5- “Kanıt” Allah’a mı Kocaya mı İtaatkar Kadın?	99
6- Kadınları Dövmek mi Mekanları Ayırmak mı?	102
7- Kadına Kocasından Cennet Vizesi	109
8- Kadınları Aç Bırakıp Kötü Giydirmek.....	110
9- Bir Erkeğin Şahitliği İki Kadının Şahitliğine mi Eşittir?....	112
10- Kadınların Mülk Edinme Hakkı	116
11- Evlilikte Alınan Mehir.....	118
12- Kadın ve Miras.....	119

V EVLİLİK VE CİNSELLİK

1- Kız Çocuklarıyla Evlilik.....	123
2- Çok Eşlilik.....	126
3- Kadınların Evlenme ve Boşanma Hakkı.....	131
4- Kadın Sünneti	136
5- Kadınlar Aybaşı Dönemlerinde Ne Yapamaz?	138
6- Tarlaya Dilediği Gibi Yaklaşmak.....	141
7- Kocanın Cinsellik İsteğine Cevap Verme Yükümlülüğü	143
8- Zina Yapanları Taşlayarak Öldürme: Recm.....	145
9- Kölelik ve Cariyelerle Cinsellik.....	150
10- Huriler Cennet’te Erkeklerin Cinsel Partnerleri mi?	158

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

Küreselleşme sürecinin yaşandığı çağımızda, dinlerle ilgili sıcak tartışmaların merkezinde İslam'ın olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İslam ile ilgili konular, sadece Müslüman alemde değil, tüm dünyada yoğun olarak konuşulmakta, bilhassa İslam'ın kişisel özgürlüklere, bilime ve sanata bakış açısının ne olduğu sorgulanmaktadır. Bu kitabın konusu olan “İslam ve kadın” da İslam ile ilgili en çok tartışılan başlıklardan birisidir. Hatta belki de en çok tartışılanıdır.

Bu kitabı yazmaktaki amacımızın İslam dünyasında kadının yeriyle ilgili sosyolojik analizler yapmak veya kadının tarihsel süreçteki değişimini aktarmak olmadığını belirtmek isteriz. Kitaptaki odak noktamızın, İslam dini açısından kadının yerinin ne olduğunu anlamak, kadınlarla ilgili “İslam” adına yapılan izahların hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu saptamak, hangisinin din hangisinin gelenek olduğunu açığa çıkarmak ve bunları yaparken de kendi savunduklarımızın gerekçelerini ve yanlışların kaynaklarını göstermek olduğunu söylemek isteriz.

Bu kitapta cevabını bulabileceğiniz bazı sorular şunlardır: İslam dini açısından kadınların eğitim almalarında, iş hayatında veya siyasette aktif görevler üstlenmelerinde bir engel var mı? Kadınlar erkekler için mi yaratıldılar? Kadınların kocalarına itaatleri dini bir vazife midir? Kuran’da kocaların karılarını dövmesinden bahsedilmekte midir? İki kadının

şahitliği bir erkeğin şahitliğine mi eşittir? Kadının mirastaki payı nedir? Kadınların isterlerse kocalarından boşanma hakkı var mıdır? Çok eşliliğe dini açıdan nasıl bakılmalıdır? Kadınlar hakkında Peygamberimize atfedilen hadislerde uydurmalar var mıdır? Kadın sünnetinin İslam diniyle bir ilgisi nedir? Peygamberimizin altı yaşında bir kız çocuğuyla evlenip dokuz yaşında gerdeğe girdiği doğru mudur? İslam diniyle kadınların kazandıkları haklar sonra nasıl geri alınmıştır?

Elinizdeki çalışma, uzun yıllar İslam dininin nasıl anlaşılması gerektiğiyle ilgili araştırmalarımızın ve tefekkürlerimizin bir sonucudur. Kitabı yazmaya karar vermeden kısa süre önce “İslam ve Kadın” konulu bir belgesel üzerinde çalışmaya başladık. Bu belgesel için Amerika’nın Harvard Üniversitesi’nden Mısır’ın El-Ezher’ine, İngiltere’nin Oxford Üniversitesi’nden Türkiye’nin ilahiyat fakültelerine kadar geniş bir kadroyla röportajlar yaptık. Belgesel ile ilgili çalışmalarımız, akademisyenlerle etkileşimimiz ve onların yayınlarını okumamız da bu konudaki bilgilerimize ciddi katkıda bulundu. Bunun üzerine birikimimizi sizle paylaşacağımız bu kitabı yazmaya karar verdik. Kendilerinden istifade ettiğimiz herkese teşekkürü bir borç biliyoruz. Ayrıca bu kitabı okuyan siz okuyucularımıza da şükranlarımızı sunuyoruz. Bu kitap hakkındaki öneri, eleştiri ve görüşlerinizi www.canertaslaman.com internet sitesine göndermenizi rica ediyoruz.

I

İNSANLIĞIN BAŞLANGICI VE KADIN

Kadının erkekten, erkek için yaratıldığı, en önemli vazifesinin erkeği mutlu etmek olduğu, Hz. Adem'in Havva yüzünden Cennet'ten kovulduğu gibi iddialar ile kadınlarla ilgili olumsuz algı, insanlığın başlangıcına kadar indirgenmektedir. “Fitnenin kaynağı” olan bu cinsin erkekler tarafından dizginlenmesinin temel bir zorunluluk olduğu inancı da İslam öncesi dönemde hem İsrailiyatta (Yahudi gelenekleri) hem de Mesihhiyatta (Hristiyan gelenekleri) anlatılmaktaydı. Bu ve benzer inanışlar neticesinde kadınlar, genellikle, erkeklere göre ikinci sınıf olarak görülmekte ve erkeği yoldan çıkarma potansiyeli olan varlıklar olarak kabul edilmekteydi. Kuran, her ne kadar bu tür iddialara yer vermemiş ve kadın ile erkeği eşit muhatap almış olsa da, zaman içinde bu inanışların İslam’a girmesi engellenememiştir. Peki, Kuran’da bu görüşleri destekleyen herhangi bir hüküm olmamasına hatta bu görüşlerle çelişen ayetler olmasına rağmen, Müslümanların böyle inanışları benimsemeleri ne kadar doğrudur?

Kadını kısıtlayan ve adeta erkeğin kölesi haline getiren bu tür izahların Müslümanlar tarafından benimsenmesinde, Kuran’da yer almamasına rağmen “İslam’a” taşınmış olan bu görüşlerin önemli yeri bulunmaktadır. Bu yüzden aşağıdaki bölümde İsrailiyat ve Mesihhiyat kaynaklı bu görüşleri ele alıp, İslam’ın temel kaynağı olan Kuran açısından değerlendireceğiz.

1- Erkeğin Kaburga Kemiğinden Yaratılan Kadın

Kadının yaratılışıyla ilgili anlatımlar, kadın hakkındaki olumsuz algının oluşmasında anahtar rol oynamaktadır. Kökenle ilgili bu anlatımlardan hareketle kadının varlık (ontolojik) olarak eksik yaratıldığı ve erkek cinsinin egemenliği altında olması gerektiği savunulmuştur. Bunda Yahudi ve Hristiyan kültüründe hakim olan, Havva'nın Hz. Adem için Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu inancı önemli yer tutar. Yeni Ahit'ten alıntılanan aşağıdaki pasaj, bu düşünceye örnektir:

8-Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı.

9-Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.¹

Ne yazık ki bu yaklaşım, İslam düşüncesinde de etkili olmuştur. Peki, bu düşünce İslam inancı açısından doğru mudur? Öncelikle, İslam inancıyla, eğer bizim gibi Kuran'ı kastediyorsanız ve Kuran dışındaki "İslam" olarak sunulan kaynaklarda Kuran'a aykırı birçok unsurun mevcut olduğunu ve bunların İslam inancından çıkartılması gerektiğini savunuyorsanız, bu inançların İslam dini açısından "yanlış" olduğunu rahatlıkla ifade edebilirsiniz.

İlk olarak "erkekten yaratılma" iddiasını ele alalım. Kuran, bundan sonraki başlıkta daha detaylı şekilde göreceğimiz gibi, erkek ve kadının aynı özden (*nefsi vahide*) yaratıldıklarını söyler. Bunun dışında kadının "erkekten yaratılmış" olduğunu ifade veya ima eden bir tek Kuran ayeti bile yoktur. Kuran'da Havva'nın Adem'den yaratıldığı iddiası bulunmadığı gibi dahası "Havva" ismi bile geçmemektedir. Fakat bu inancın

1 Yeni Ahit, Korintliler 11: 8-9. Ayrıca bu konuda Eski Ahit, Tekvin 2: 18-24'e de atıf yapılır.

İslam'a taşınmasında aşağıdakilere benzer hadislerin ve tefsirlerin katkısı çok olmuştur:

*“Kadınlara iyi davranın, çünkü kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst tarafıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kendi haline bırakırsan sürekli olarak eğri kalır. O halde kadınlara karşı iyi davranın.”*²

İbn-i Abbas: *“Allah Havva'yı, Adem'in kaburga kemiğinden yarattı.”*³

İmam-ı Taberi: *“Yani bu tek nefisten onun eşi olan Havva'yı yarattı. Muhakkak ki Havva'yı onun kaburga kemiğinden yaratmıştır.”*⁴

*Adem Cennet'e yerleştirildi. Kendisi ile teselli olacağı bir eşi olmaksızın yalnız başına bir süre dolaşır. Bir ara uykuya dalıp uyanınca başucunda, kendi türünden bir canlı görür. “Sen kimsin?” diye sorar ve “Bir kadın” cevabını alır. Daha sonra, kadına yaratılış nedenini sorar. Kadın “Benimle teselli bulman için yaratıldım” der. Bu arada, yanlarına gelen melekler, kadının kim olduğunu sorarlar. Hz. Adem, onun “Havva” olduğunu ve canlı bir şeyden yaratıldığı için, kadına bu adı verdiğini söyler.*⁵

“Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı” inancının Kuran kaynaklı olmadığı, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından hadis kitapları ve hadisleri kullanan tefsir kitapları aracılığı ile “İslam” inancına girdiği açıktır. Burada “İslam” ifadesiyle, Allah'ın din olarak indirdiği “İslam'ı” değil, Müslümanların vahyedilen din olduğunu düşünerek benimsedikleri

2 Buhari, “Enbiya”, 1, “Nikah”, 80; Müslim, “Rada”, 59, 60, 65; Tirmizi, “Talak”, 12; İbn Mace, “Taharet”, 77; Darimi, “Nikah”, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 321, 494, XVI, 276, 499.

3 Firuzabadi, *Tenviru'l-mikbas min tefsiri İbn Abbas*, 485.

4 Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, XVIII, 478.

5 İbn Kesir, *Muhtasaru tefsiri İbn Kesir*, I, 54

yapıyı kastediyoruz. Bize göre bu inanç, “vahyedilen İslam’ın” bir parçası olmadığı için “benimsenmiş İslam’dan” çıkarılarak, “benimsenen din” “vahyedilen dine” göre düzeltilmelidir.

Şimdi de “erkek için yaratılma” iddiasını ele alalım. Kuran’da, kadının erkek için yaratıldığını söyleyen ayet yoktur ve tüm insanların, kadın erkek ayrımı olmaksızın Allah’la bağlantılı bir sebep için yaratıldıkları söylenir.

Zariyat-56: İnsanları (ins) ve cinleri sadece bana kulluk (yeabudun) etsinler diye yarattım.

Ayette geçen “kulluk” (*yeabudun*) ifadesi, Allah ile kul arasındaki bağlantıların tümünü ifade eder. Fakirleri doyurmaktan adil olmaya, oruç tutmaktan Allah’ın sanatını tefekküre kadar kulun Allah rızası için yaptığı tüm eylemler “kulluğun” geniş anlamına dahildir. “Kulluk edecek” olanlar için “insanlar” (*ins*) ifadesi kullanılmış ve kadın, erkek şeklinde bir ayrım yapılmamıştır. Yani Kuran’ın bütününe baktığımızda “kadının erkek için yaratıldığı” iddiasını destekleyecek bir ifade olmadığı gibi bu görüş, İslam dini açısından en büyük günah kabul edilen “*şirk*”e kadar uzanabilecek tehlikeli bir yapıyı içinde barındırabilir. Zira, ne kadın, erkek için ne de erkek kadın için vardır fakat her iki cins de Allah’ın yaratması sayesinde ve de sadece Allah için vardır. “Allah için var olmanın” yanına “erkek için var olmayı” eklemek, Kuran’ın ortaya koyduğu zihniyet açısından asla kabul edilemez bir yaklaşımdır.

Neredeyse tümü erkek olan tefsirciler, Adem ile Havva’nın yaratılış hikayesini İsrailiyat kaynaklarından alarak kendi yorumlarına eklemişler ve İslam’da da kadının ikinci sınıf olduğu inancını oluşturmuşlardır. Kuran’a göre ne kadının erkek için yaratıldığını ne de Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden oluşturulduğunu savunmak mümkündür. Tam tersine

bundan sonraki başlıkta görüleceği gibi Allah, kadınla erkeğin aynı kaynaktan (*nefsi vahide*) yaratıldıklarını Kuran’da açıkça ifade etmektedir.

2- Kuran’da İnsanlığın Kökeninin Anlatımı: *Nefsi Vahide*

Kuran’da, kadının erkekten yaratıldığı geçmezken, erkeğin de kadının da “tek nefisten” (*nefsi vahide*) yaratıldıkları ifade edilmiştir. Bu başlık altında “tek nefisten” (*nefsi vahide*) yaratılışı anlatan ifadelerle ne kastedildiğini açıklamaya çalışacağız. Önce bu ifadenin geçtiği bir Kuran ayetini ele alalım:

Nisa-1: *Ey insanlar! Sizi tek nefisten (nefsi vahide) yaratan, ondan eşini (zevc) yaratan ve her ikisinden çok sayıda erkekler ve kadınlar türetip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...*

Bu ve benzeri diğer ayetlerde geçen “tek nefisten” yaratılma ifadelerini bazı ilahiyatçılar, Adem’in kaburga kemiğinden eşinin (Havva’nın) yaratılması ve sonra da tüm insanların bu çiftten yaratılması şeklinde açıklamışlardır. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi Kuran’da, Hz. Adem’in kaburga kemiğinden eşinin yaratıldığı şeklinde bir ifade bulunmamaktadır. Buradan hareketle, bizim de kendilerine katıldığımız bazı ilahiyatçılar “tek nefisten” yaratılmadan kastın erkek ile kadının aynı “canlı türünden” yaratılması olduğunu söylemektedirler.⁶ Ayetteki “*nefis*” kelimesi ile “tür”ün kastedildiği, kelimenin Kuran’daki diğer kullanımları incelendiğinde daha net ortaya çıkmaktadır:

Rum-21: *Onun ayetlerinden biri de sizin için kendilerine ısınasınız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye*

6 Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, 78-79.

nefislerinizden (enfusikum) eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşünen bir toplum için elbette ayetler vardır.

Nahl-72: *Allah size, kendi nefislerinizden (enfusikum) eşler nasip etti. Eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar oluşturdu. Ve sizleri güzel ve temiz nimetlerle rızıklandırdı. Şimdi bunlar, batıla mı inanıyorlar? Ve bunlar, evet bunlar, Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?*

Ali İmran-164: *Allah, inananlara lütufta bulunup, onlara, nefislerinden (enfusihim) bir elçi göndermiştir: Onlara ayetlerini okuyor, onları temizleyip arındırıyor, onlara Kitap'ı ve hikmeti öğretiyor. Oysaki onlar, bundan önce açık bir sapıklığın içindeydiler.*

Görüldüğü gibi yukarıdaki ayetlerde “nefsinizden” ifadesi ile insanlara kendi “türlerinden” eşler yaratıldığı ve yine insanlara kendi “türlerinin” içinden elçiler gönderildiği vurgulanmaktadır. Örneğin, Ali İmran Suresi 164. ayette insanlara başka bir varlık türü olan meleklerden elçiler gönderilmediği ifade edilmektedir. Hiç kimse bu ayetlerde “nefsinizden eşler” veya “nefsinizden elçiler” denildiğinde insanlardan alınan parçalardan eşlerin veya peygamberlerin türetildiğini anlamamaktadır. Yaratılış için kullanılan “tek nefisten” ifadelerini de bu ayetlerdeki “nefs” ifadeleri gibi “tür” olarak anladığımızda her şey yerine oturmaktadır.

Adem'in eşinin Adem'den yaratıldığına delil gösterilen Nisa Suresi 1. ayeti incelediğimizde de; “*Ey insanlar*” ifadesinin kullanılarak tüm insanlara hitap edildiği ve “*Nefsi vahide den sizi yarattı*” ifadesiyle de bütün insanların yaratıldığı un-sura dikkat çekildiğini görmekteyiz. Burada “kadının erkekten yaratılması” değil, bütün insanlarla ilgili bir olgu aktarılmaktadır. Ayrıca, “*nefsi vahide*”den eğer bazılarının iddia ettiği gibi

Hız. Adem kastedilseydi, bu ifadenin başına Arapçadaki belirlilik takısı olan “*el*” ifadesinin gelmesi beklenirdi, böylece “*el-nefsi vahide*” denilerek, bunun bilinen “Adem” olduğu vurgulanabilirdi. Fakat burada böyle bir belirlilik takısı da yoktur. Başka bir delil de tefsir profesörü Mehmet Okuyan’ın belirttiği gibi, Nisa Suresi’nde, “*nefsi vahide*” ile Adem, “eşi” ile de “Havva” kastedilseydi; “eşini” ifadesi Arapçadaki dişi ve erkek zamirlerin farklılığına binaen, ayette kullanılan “*zevc*” yerine “*zevceteha*” ile belirtilebilirdi. Yine Arapçadaki dişi ve erkek zamirlerinin farklılığından dolayı, Adem’i belirtmek için ayette geçen dişi “*minha*” zamiri yerine erkek “*minhu*” zamiri kullanılabılırdı.⁷ Ancak ayet bu şekilde olmadığından, ayetteki “*ha*” zamininin Adem yerine dişi bir kelime olan “*nefsi vahide*” kelimesine gönderme yaptığını söylemek Arapça dil bilgisi kuralları açısından doğru olmalıdır. Dolayısıyla yukarıda verilen tüm deliller neticesinde bu ayetten çıkan mana erkeğiyle dişisiyle insanların “*nefsi vahide*”den yaratılmış olduğudur; erkekten kadının (Hız. Adem’den Havva’nın) yaratılmış olduğu değil. Bütün bunlar, “tek nefisten yaratılma” tanımlamasının geçtiği yerlerde, erkekten kadının yaratılmasının değil de insanların kadın ve erkeğiyle tek tür olarak yaratılmalarının ifade edildiğini göstermektedir.

Yukarıdaki iddialara ek olarak Kuran’da “*nefsi vahide*” tanımlamasının beş ayette geçtiğini fakat bunların hiçbirinde bu tanımın Hız. Adem olduğunun beyan edilmediğini hatırlatalım. Bu durum, tek başına, “*nefsi vahide*”nin Adem olmadığını göstermeye yetmese de “*nefsi vahide*” ile Adem’in kastedilmediğini gösteren delilleri desteklemektedir. “*Nefsi vahide*”

7 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

ifadesini Adem olarak anlamanın makul olmadığı, şu iki ayet okununca, bir başka yönden de anlaşılmaktadır:

Araf-189: *O, sizi tek nefisten (nefsi vahide) yarattı ve kendisiyle huzur bulması için ondan eşini var etti. Eşiyle beraber olunca eşi hafif bir yük yüklendi ve taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca Rableri Allah’a “Bize iyi bir çocuk verirsen elbette şükredenlerden olacağız” diye dua ettiler.*

190: *Fakat Allah onlara iyi bir çocuk verince Ona çocuk hususunda ortaklar koştular. Oysa Allah onların ortak koştuklarından çok yücedir.*

Eğer 189. ayette geçen “*nefsi vahide*” tanımı Hz. Adem olarak anlaşılırsa, o zaman, 190. ayetten de Adem ve eşinin, çocukları olduğunda İslami açıdan en büyük günah olan ortak koşma (*şirk*) günahını işledikleri anlaşılır. Oysa Bakara Suresi 37. ayette “*Rabbi Adem’in tövbesini kabul etti...*” diye geçmekte ve bu tövbeden sonra Adem’in önceki günahından daha büyük bir günah işlediği söylenmemektedir. Oysa “*nefsi vahide*” ifadesinin genel olarak insan türüne dikkat çektiği düşünüldüğünde ortada bir sorun kalmaz; çünkü o zaman bu ayetten, insan türünün içinden Allah’a şirk koşanlarla ilgili bir örneğin verildiği anlaşılır. Öte yandan 189. ayette “*nefsi vahide*”den eşlerin yaratılma sebebi “huzur bulma” olarak aktarılmaktadır; bu durum ise ilk insan(lar)la değil bütün insanlarla ilgili bir durumdur.⁸ Bu da, bu ifadenin genel olarak insan türüyle ilgili anlaşılması gerektiğini desteklemektedir.⁹ Bu durum “*nefsi vahide*” ifadesinin neden Adem olarak anlaşılmasa gerektiği hususunda ilave bir delildir.

8 Benzer bir ifade Rum Suresi 21. ayette de geçmektedir.

9 Daha geniş bilgi için bakınız: Caner Taslaman, *Bir Müslüman Evrimci Olabilir mi?*, 77-102.

Kısacası Kuran’a göre kadın, erkekten yaratılmamıştır ve her iki cins de aynı kökenden yaratılmıştır. Kadının erkekten ve erkek için yaratıldığını söyleyerek, kadının erkeğe tabi olmasını dini bir ibadet olarak sunan anlayışın Kuran’la açıkça çeliştiği anlaşılmaktadır.

3- İlk Günahın Sebebi Kadın mı?

İsrailiyat ve Mesihhiyat kaynaklı inanca göre şeytan, ilk önce kadını (Havva) kandırmış ve kadın vasıtasıyla da Hz. Adem’i Allah’ın emirlerine karşı gelmeye ikna etmiştir. Hristiyan mezheplerin çoğunluğuna göre insanlığın “ilk günahı” olarak bilinen ve günümüze kadar yaşamış ve bugün de yaşamakta olan tüm insanlara miras kalan bu günah (miras günah) ile kadınlar, “şeytanın insan soyuna giriş kapısı” olarak tanımlanmış ve yüzyıllardır bu suçun kaynağı olarak lanetlenmişlerdir.

Hristiyan ilahiyatının “ilk günah” öğretisi, her ne kadar Tevrat’ın Tekvin bölümüne dayandırılıyorsa da “miras günah” öğretisini esas şekillendiren Yeni Ahit’in Romalılar bölümü olmuştur. Bu öğretiye göre Hz. Adem’in günahı ile başlayan “düşüş” ile ilgili anlatım, Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesinin insanların günahlarına kefareti olmasıyla birleştirilir¹⁰ ve günahkar doğan her insan bu durumdan ancak Hz. İsa’nın aracılığıyla kurtulur. Bu inanç, Hristiyan mezheplerin çoğunluğunun en temel imani akidelerinden biridir. Yahudi ve İslam ilahiyatçıları ise, Hristiyanların çoğunluğunun¹¹ benimsediği “miras günah” öğretisine karşı çıkmışlardır. Yahudiler, hem günahla

10 P. Luigi Ianitto ve diğerleri, *Hristiyan İnancı*, 63-64, 104.

11 Ortodoksluk gibi kimi Hristiyan mezhepler de “miras günah” öğretisini reddetmişlerdir.

doğmayı, hem de insanın doğası gereği kötü olduğu inancını reddederler.¹² Zira Tevrat'ın ve Eski Ahit'in kimi pasajları (bunları Hristiyanların da kutsal kitaplarının bir bölümü olarak kabul ettikleri hatırlanmalıdır) çocukların ebeveynlerinin günahlarını taşımayacaklarını dile getirmektedir.¹³ Yahudilik gibi İslam inancında da “miras günah” düşüncesi kesinlikle reddedilmektedir.

Fakat konumuz açısından esas önemli soru şudur: İlk günah kadının erkeği saptırmasıyla mı oluşmuştur yoksa bu hatadan iki cins de mesul müdür? Kadının, Hz. Adem'i kandırıp Cennet'ten kovulmasına sebep olduğu için sürekli erkeğin kontrolü altında tutulması gerektiği ve potansiyel suçlu olduğu düşüncesi Yahudilik ve Hristiyanlık teolojisi ile desteklenmesine rağmen Kuran, olaya aynı şekilde yaklaşmamış; Cennet'ten kovulma¹⁴ olayını tasdik etmekle beraber, sorumluluğu sadece kadına değil, erkeğe ve kadına beraber yüklenmiştir. Kuran'da Adem ile eşinin cennette yaşadıkları ve bu sürecin devamında başlayan hikayeleri neredeyse tamamen Adem üzerinden anlatılmasına rağmen,¹⁵ şeytanın, Adem'i ve eşini beraber kandırdığı ifade edilir.¹⁶

Bakara-36: *Bunun üzerine şeytan onların ayaklarını kaydırды da onları içinde bulundukları yerden çıkardı. Biz de şöyle buyurduk: “Bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak aşağıya inin. Belli bir süreye kadar yeryüzünde sizin için bir bekleme yeri, bir yararlanma imkanı olacaktır.”*

12 Rabi Benjamin Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 61.

13 *Tevrat*, Tesniye, 24, 16; *Eski Ahit*, Hezekiel, 18, 20.

14 “Cennet'ten kovulma”dan kastın ne olduğuyla ilgili bakınız: Caner Taslaman, *Bir Müslüman Evrimci Olabilir mi?*, 98-102.

15 Hülya Terzioğlu, *Maturidi'de Kadın Algısı*, Gökkuşbu, İstanbul, 2018, s.28.

16 Amina Wadud, *Quran and Woman*, 25, Asma Barlas, *Believing Women in Islam*, 138.

Araf-20: *Derken, şeytan, kendilerinden gizlenmiş çirkin yerlerini onlara açmak için ikisine de vesvese verdi. Dedi: “Rabbinizin sizi şu ağaçtan uzak tutması, iki melek olmanız yahut ölümsüzler arasına katılmayanızıdır.”*

Kuran, ilk günahı bahsederken hiçbir zaman sadece kadına (Havva) atıf yaparak bu günahı aktarmaz. Aksine sadece Adem’e atıf yapılarak (Taha Suresi 120-121) bu günahın gündeme getirildiği ayetler de mevcuttur.

Taha-120: *Derken şeytan ona şöyle diyerek vesvese verdi: “Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacıyla, eskimez-çökmez mülk ve saltanatı göstereyim mi?”*

121: *Nihayet, ikisi de ondan yediler. Bunun üzerine, çirkin yerleri kendilerine açıldı; üzerlerine Cennet yapraklarından örtmeye başladılar. Adem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp kaldı.*

Taha Suresi 120. ayette şeytanın Hz. Adem’e vesvese verdiği söylenmekte ve 121. ayette de sadece Adem’den bahsedilmektedir; eşi anılmamaktadır bile. Yani, Kuran metninin ilk günahın sorumluluğunu sadece kadına yüklemeye çalışan anlayışa tamamen kapalı olduğu gözükmemektedir. Zaten Adem’in eşiyle ilgili bu yönde herhangi bir ifade olsaydı, bir çok Müslümanın da ilk günahın asıl sorumlusu kadın olduğu için böyle bir vurgu yapıldığı yorumunu yapacaklarını tahmin etmek hiç de zor değil! Ayrıca İslam inancında “miras günah” öğretisi de olmadığı için, ilk günahı herhangi bir cinsin işlemesiyle, o cinsin saptırıcılığı miras olarak kendi cinsine devrettiğini söylemek de mümkün değildir.

Müslümanların Hristiyanlığın “miras günah” öğretisini reddetmesine, Kuran’da kadının erkeği değil, şeytanın her iki cinsi de saptırdığı geçmesine rağmen, hadis literatürüne öyle

bir hadis girmiştir ki, bu hadis Kuran'ın reddettiği bu öğretiyi aktarır gibidir. Buhari¹⁷ ve Müslim¹⁸'de de geçen hadis şöyledir:

*Havva olmasaydı kadın cinsi, kocasına ebediyyen ihanet etmezdi.*¹⁹

Bu hadis, yukarıda açıkladığımız iki yanlış birden ihtiva etmektedir. Birinci yanlış, ilk günahı kadının sorumlu tutulmasıdır; ikinci yanlış ise bir cinsin işlediği günahın sonraki nesillere miras olarak aktarıldığıdır. Bu iddialar, Kuran metninde yer almamakla birlikte Kuran'ın ifadelerine de terstir ve bahse konu olayı “kadının kocasına ihaneti” olarak nitelemek de ayrı bir sorundur.

Peygamberimizin Kuran'a aykırı beyanlarda bulunması mümkün olamayacağına göre hadis kitaplarında aktarılan bu söz hiç şüphesiz Peygamberimize iftiradır. İsrailiyat ve Mesihhiyattaki izahların etkisiyle bazı Müslüman “alimler” Kuran'da yer almayan bu yaklaşımı kabul etmiş, kadını insanoglunun Cennet'ten kovulmasına neden olmakla suçlamış ve “kadın saptıracılığından” korunmak için kadınların erkeklerin kontrolü altına girmesini gerekli görmüşlerdir. Başlangıçtaki bir olgunun yanlış aktarımı, sadece tarihin çarpıtılması olarak kalmamış; kadınları erkeğin kölesi yapmaya çalışan (ve bunu tarihin geniş bir döneminde gerçekleştiren) zihniyet, kadının kontrolünü erkeğe verirken bu çarpıtmalardan faydalanmıştır.

Kuran, akletme konusunda erkek ve kadınların eşit olduklarını kabul eder ve insanların cinsiyetlerine göre değil,

17 **Sahih Buhari:** İslam kültürünün Kuran'dan sonra güvenilir olarak kabul ettiği, İmam Buhari tarafından oluşturulmuş hadis kitabı.

18 **Sahih Müslim:** İmam Müslim'in yazdığı, ehlişünnet geleneğinde İmam Buhari'nin Sahih'i ile birlikte en güvenilir kabul edilen iki hadis eserinden biri.

19 Buhari, “Enbiya”, 1, 25; Müslim, “Rada”, 62, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 402, 504, XIV, 250, 253.

takvalarına -Allah'a olan yakınlıklarına- göre değer kazandıklarını belirtir. Başkasının günahını yüklenme (miras alma) ve de kendi yapmadığı eylemler için ceza çekme, Kuran'ın anlattığı İslam'la uyumsuzdur. Her kul, hesap gününde, dünyada yaptığı veya yapmadığı eylemlerin hesabını verecek ve karşılığını görecektir.

Fatır-18: *Hiçbir günahkar, bir başkasının günahını yüklenmez. Yüğü ağır gelen, onu taşımaya çağırırsa bile, kendisinden hiçbir şey yüklenilmez. Akraba bile olsa...*

Necm-38: *Gerçek şu ki hiçbir günahkar bir başka günahkarın yükünü sırtlamaz.*

39: *Gerçek şu ki, insan için çalışıp didindiğinden başkası yoktur.*

II

TARİH BOYUNCA KADININ YERİ VE KURAN'LA GELEN HAKLAR

Tarih boyunca birçok toplumda kadınların erkekler tarafından sömürüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Kadınlar, genellikle evlenene kadar babalarının, evlendikten sonra kocalarının, kocaları kendilerinden önce ölürse de erkek çocuklarının kontrolü altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Birçok toplumda, kadınların güç alanlarında etkili olmalarının önü kapatılmış; kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarına, sosyal hayata aktif olarak katılmalarına, mülkiyet sahibi olmalarına, eğitim almalarına ve yönetici olmalarına izin verilmemiştir. İşin doğrusu kadınlar aleyhine tarih boyunca görülen eşitsiz durum, günümüzde de tam manasıyla giderilmiş değildir; dünyanın birçok yerinde kadınlar halen erkeklerin gölgesi altında yaşamakta, babalarının veya kocalarının kontrolünden çıkamamakta, gelişmiş olarak kabul ettiğimiz birçok ülkede bile sırf cinsiyetlerinden dolayı erkeklerden daha az maaş almakta, iş güvenliği gibi hakları erkeklere kıyasla çok daha az karşılanmakta, ortaya koydukları emeğe karşılık daha az mülk sahibi olmaktadırlar.²⁰

20 *An Economy that Works for Woman*, www.oxfam.org, https://d1tn3vj7xz9fdh.cloudfront.net/s3fs-public/file_attachments/bp-an-economy-that-works-for-women-020317-en-summ.pdf

Kuran'ın vahyedildiği dönemde de tarih boyunca görülen bu eşitsiz duruma tanıklık edilmekteydi. Kuran, oldukça kötü durumda olan kadınların haklarında birçok düzeltme yapmıştır. Kuran'ın oluşturduğu farkın daha iyi anlaşılması için bu bölümde, ilk olarak Kuran'ın vahyinden önce kadının durumunu kısaca ele alıp değerlendireceğiz. Daha sonra Kuran'da kadınlara hitap edilmesi ve kadınlara getirilen haklar konularında merak edilen bazı hususlara açıklık getireceğiz. Bölümün sonunda ise Peygamberimizin vefatından sonra kadınlar aleyhine gelişen süreci kısaca inceleyeceğiz.

1- Tarihte Kadın

İnsanlığın ilk dönemlerinde, kadınların toplumdaki konumlarının erkeklerden çok farklı olmadığı, erkeklerin üstün duruma geçmeye başlamasının da insanların yerleşik düzene geçmesiyle düz orantılı olduğu düşünülmektedir. Hayvancılığın ve saban ile tarımın gelişmesiyle kadınların toplayıcı olarak katkıda bulunduğu yiyecek elde etme rollerinde azalma olmuş,²¹ askeri çekişmeler ve savaşlar erkek dominant toplumun oluşmasını hızlandırmıştır; zira savaşlar artık yaşam biçimine dönüşmüş ve erkekler savaşçı rolleri ile ön plana çıkmışlardır.”²² Dolayısıyla bu yeni düzende savaşabilen, güvenlik ve koruma sağlayan erkek, yavaş yavaş daha üstün konuma geçmeye başlamıştır.”²³ Toplumda erkeklerin üstün konuma geçip, kadınları yönetme ve cezalandırma hakkını aldıklarının deliline de ilk yazılı kanun olarak bilinen Asur kanunlarında rastlıyoruz. Bu metinde

21 Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 44.

22 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 12.

23 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 12.

kocaya; karısının saçını çekme, kulaklarını kesme, dişlerini kızgın tuğla ile kırma gibi izinler verilmiştir. Bu dönemde kadınların evlere kapatılması da yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴

Medeniyetin beşiği olarak görülen Atina’da kadınların tüm hayatları toplumdan yalıtılmış şekilde evlerinin sınırları içinde babalarının, kocalarının ya da erkek çocuklarının kontrolü altında geçerdi.²⁵ On iki, on üç yaşına gelen kızların evlenmesi beklenirken, kızların kocalarını seçmesine izin verilmezdi. Evlilik, babanın izni ile yapılır ve boşanma hakkı tek yanlı olarak erkeğe verilirdi. Miras, sadece erkek çocuğa bırakılır²⁶ ancak erkek çocuk olmadığı durumda kız evlada kalırdı. Bu durumda da malların yönetimi ya kocada ya da vaside olurdu.²⁷ Erkekler ve kadınlar ayrı ortamlarda ayrı hayatlar yaşar, erkekler ortak alanlarda yaşama özgürlüğüne sahipken ”saygıdeğer” kadınlar evlerinde oturur, ev işleri, çocuklar ve günlük işlerle ilgilenirlerdi. Evdeyken de sokaktan uzak odalarda yaşar, evlerinde bile genellikle yakın akraba erkekler dışında başka erkeklerle görüşmezlerdi. Dışarıda yapılması gereken işler daha çok köleler ve hizmetliler tarafından yapılırdı. Bir kadının alt sınıftan olduğu, teninin yanıklığından anlaşıldı; zira üst sınıftaki kadınların tenleri beyaz olurdu. Belirli dini günler ve kutlamalar için dışarı çıktıklarında ise kendilerine hep eşlik edilirdi ve yabancı erkeklere gözükmezlerdi. Kadının en önemli görevi çocuk doğurmaktı. Kızlar için en uygun özellikler sessizlik ve itaatkarlıktı.²⁸ Kadınların siyasal hakları da bulunmazdı, ne kadar

24 Asma Barlas, *The Believing Women in Islam*, 170.

25 Ira M. Lapidus, *A History of Islamic Societies*, 16.

26 Beyza Bilgin, *İslamda Kadının Rolü Türkiye’de Kadın*, 16.

27 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 28-29.

28 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 28-29.

soylu olurlarsa olsunlar siyasete karışamazlardı. Oysa fakir ailelerdeki kadınlar, çarşıda ve pazarda çalışıp aileye katkı sağladıklarından zengin kadınlardan daha kolay dışarı çıkabilirlerdi.

Hindistan bölgesinde de kadınlar için iç açıcı bir durum yoktu. Kadınlar ne miras alabilir ne de boşanabilirlerdi. Kadınların malını evlenmeden önce babaları, evlenince kocaları, dul kalınca ise oğulları kontrol ederdi. Kocasını ölen kadınların yakılması binlerce yıl süren bir uygulama olarak bu bölgenin adeti olmuştu. Yakılmadan kurtulan dul kadınlar ise toplumda gözükmemezdi, o kadar ki çocuklarının düğününe bile gidemezlerdi. Çin bölgesinde Hindistan'a benzer bir durum söz konusuydu. Diğer birçok kültürde olduğu gibi kadınlar, evlenmeden babalarının, evlendikten sonra kocalarının, kocaları vefat ettikten sonra oğullarının yönetimi altında yaşamak zorunda kalırlardı.

İslam'ın içine uydurulan hadislerle ve geleneğin dinselleştirilmesi suretiyle kadın karşıtı birçok unsur sokulduğu gibi hiç şüphesiz Yahudilik ve Hristiyanlıkta da benzeri süreçler yaşanmıştır. Bu kitapta, İslam için yaptığımız gibi Yahudilik ve Hristiyanlıkta neyin uydurma olduğunu belirlemeye çalışmayacağız; bunu Yahudi ve Hristiyan teologlara bırakıyoruz. Sadece kadın karşıtı durumun bu dinlerin içine de girdiğiyle ilgili birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Örneğin Yahudilikte kadının erkeğe göre ontolojik olarak daha düşük yaratıldığı, erkeği baştan çıkarıp Cennet'ten kovulmasına sebep olduğu söylenmekte, kadın sosyal hayattan dışlanmakta, erkeklerde olan hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı kadınlara verilmemekte, kadın erkekler için tehlike olarak görülmekte ve kadının bu dünyadaki görevinin erkeğe yardım etmek olduğu ileri sürülmektedir. Ortodoks Yahudi erkeklerin, her sabah kalktıklarında,

Allah'a, onları kadın olarak yaratmadığı için şükretmeleri, kadına biçilen değeri gösteren çarpıcı bir uygulamadır. Yahudi toplumun çoğunluğu için önemli bir kaynak olan Talmud'da, kadınlar aleyhine izahlara rastlamak da mümkündür. Kimi hahamlar, kadınların tembel, kıskanç, kibirli, obur, dedikoducu, büyüye ve büyücülüğe yatkın olarak yaratılmış olduklarını ileri sürmüşlerdir. Yine dini kaynak olarak kabul edilen ve evli olmayan erkek ve kadının bir arada olma sınırlarını belirleyen Yikud yasalarına göre bir erkeğin üç yaşından büyük bir kız çocuğu ile veya bir kadının dokuz yaşından büyük bir erkek çocuk ile yalnız kalması yasaktır; bu durumdan karı-koca, anne-oğul, baba-kız, dede-kız torun, büyükanne-erkek torun istisnadır. Kız kardeş ve erkek kardeşin aynı evde yaşamamak kaydıyla, kısa süre için aynı ortamda olmasında sakınca yoktur. Bir adamın yabancı iki kadınla aynı ortamda kalması sakıncalıdır. Bir kadın evlatlık oğluyla dokuz yaşından sonra, bir erkek de evlatlık kızıyla üç yaşından sonra evde yalnız kalmaz.

Hristiyanlık dininin ilk dönemlerinde kadınlarla erkekler arasında bir ayrım uygulanmazken, zaman içinde bu durum değişmiş ve kadınlar toplumun ikinci sınıf vatandaşları olarak yaşamaya zorlanmışlardır. Bunun en önemli sebebinin Hristiyanlığın yayıldığı bölgelerdeki yerleşik kültürlerin bu dinin içine sızması olduğu kanaatindeyiz. Hz. İsa'nın yaşadığı dönem incelendiğinde, kadınların da erkek inananlar gibi dini yaymada aktif rol aldıklarını görüyoruz. Yeni Ahit'ten Hz. İsa'nın 72 öğrencisi olduğunu ve bunlardan bazılarının kadın olduğunu anlıyoruz.²⁹ Zira Yeni Ahit'te; Hz. İsa'nın annesi Meryem, teyzesi, Klopas'ın karısı Meryem,³⁰ Yakup ve Yose'nin annesi Meryem,

29 Reza Aslan, *Zealot*, 97.

30 *Yeni Ahit*, Yuhanna, 19:25.

Mecdelli Meryem ve Salome,³¹ Hiroides'in kahyası Kuza'nın karısı Yohanna, Suzanna³², Mary, Marta gibi kadın isimleri anılır ve bunlar Hz. İsa'nın öğrencileri olarak tanımlanır. Bu kadınlar, Hz. İsa ile şehirden şehre gezer ve dini tebliğ ederlerdi. Bunlara ek olarak adı anılmayan birçok kadın olduğunu yine Kutsal Kitap'tan öğreniyoruz.³³ İlk dönem Hristiyanlıkta, kadınlar papaz yardımcılığı yapar, o dönemde henüz kiliseler kurulmamış olduğundan kendi evlerinde ayinler düzenler ve misyonerlik de yaparlardı.³⁴ Günümüzün en önemli Hristiyanlık uzmanlarından Bart D. Ehrman da *Lost Christianities* adlı kitabında, kadın düşmanı söylemlerin bugünkü Hristiyanlığın oluşmasında en önemli rolü oynayan Pavlus'a ait olmadığını, Pavlus'un kilisesinde kadınların sanıldığından daha aktif olduklarını, ancak zaman içinde kadınların aleyhine olan hükümlerin Pavlus adına metne eklendiğini ileri sürmektedir.³⁵ Böylece sonraki dönemlerde kadınların kamusal alandan dışlanmaları süreci yaşanmıştır. Bugün Yeni Ahit olarak kabul ettiğimiz metnin ne oranda orijinallliğini koruduğu da başka bir tartışma konusudur. Biz, bu kitapta, bu iddiaların doğruluk derecesiyle ilgili bir iddiada bulunmuyoruz fakat ilk dönem Hristiyanlığa nazaran kadınların sosyal hayattaki aktifliğinin sonradan kısıtlandığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda yayılma döneminde, ilk başlarda dinin tebliğinde aktif rol alan ve sosyal hayatın içinde erkeklerle beraber yaşayan kadınlar, Hristiyanlığın 391 yılında resmi din ilan edilmesiyle birlikte bu haklarını

31 *Yeni Ahit*, Markos, 15: 40, 41.

32 *Yeni Ahit*, 8:2-3

33 *Yeni Ahit*, Matta, 27: 55, 56

34 Bart D. Ehrman, *How Jesus Became God*, 166.

35 Bart D. Ehrman, *Lost Christianities*, 39.

kaybetmeye başlamışlardır. Zira Roma’nın imkanlarına kavuşan Hristiyanlar, kadınları evlere kapatmaya, kamusal alandan dışlamaya başlamışlardır. Böylece Kilise’de de erkek egemen bir yapı oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, örneğin Tertullian, Ambrose ve Augustine gibi kilise babaları, kadınları aşağı varlıklar olarak görmüş, günahkarlığın ve ahlaksızlığın sebebi olan şeytansı varlıklar olarak tasvir etmişlerdir. Tertullian (160-220) kadınları “şeytanın kapısı” olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda kadınların kilisede konuşmaları gerektiğini ve rahiplik ile ilgili işlerle uğraşmamaları gerektiğini ileri sürmüştür. Ambrose (337-397) da kadını, erkeğin yanlış eylemde bulunmasının sebebi olarak görmüş ve erkeklerin kadınlardan üstün yaratıldığını savunmuştur. Aziz Augustine (354-430) de kadınları erkeklerin yardımcıları olarak görmüştür. Kadının neden yaratılmış olduğunu anlamadığını söyleyen Augustine’e göre erkeğe yardımcı olarak bir başka erkeğin yaratılması daha iyi olurdu ancak bu durumda yeni nesillerin üremesi mümkün olamayacağından, bu görev için kadının yaratılması gerekliydi. 6. yüzyılda toplanan Makon Konsili’nde, kadının ruhunun olup olmadığının tartışılmış olması da enteresan bir tarihsel vakadır.

Tarihin ilk kayıt altına alınmaya başladığı dönemlerden itibaren, kısa süreli kısmi düzelmeler ve her toplumda istisnai durumlar olmuş olsa bile, kadınların toplumdaki konumlarının hemen hemen hiç değişmediğini, hep erkek kontrolünde olduklarını, en önemli görevlerinin çocuk doğurmak, büyütmek ve kocalarına itaat etmek olduğunu görüyoruz. Bu durum, Kuran’ın vahyedilmeye başlandığı 610 yılında, Yahudi ve Hristiyan toplumlarının da yaşadığı Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde de aynıydı. O dönem Arap toplumundaki üst

sınıfın kadınları, belli bir ölçüde saygınlığa sahip olsalar da, genel olarak kız çocuğunun doğumu pek hoş karşılanmazdı. Kız çocukları, fazla işe yaramayan, beslenmeleri, büyütölmeleri ve korunmaları ailelerine yük olan varlıklar olarak kabul edilmekteydiler. Hatta bilindiğı gibi bazı yeni doğan kız çocuklarının toprağı gömölmesi de uygulanan adetler arasındaydı. Kız çocuklarının erkekler gibi savaşmamaları ve ekonomik faaliyetlerde bulunamamaları, kızların tercih edilmemesinin en önemli nedenleri arasındaydı. Savaşan, ganimetten pay alan ve malı koruyanlar erkekler olduğundan mirastan onlar pay alır,³⁶ bu tip alanlarda pek var olmayan kadınların çoğı mirastan pay alamaz, daha da beteri kendileri miras olarak paylaştırılırdı.³⁷

Kadınlar için olumsuz bir tablonun hakim olduğı zaman ve yerde vahyedilen Kuran, kadınların hak ve özgürlüklerini, kişisel tercihten ve belli bir sınıfa ait olmaktan çıkarak, dini ve hukuki boyutta garanti altına almış, toplumun hangi sınırından gelirse gelsin tüm kadınları özgürleştirmiş ve erkeğın adeta kölesi oldukları bir konumdan çıkarmıştır. Bu, çok büyük bir devrimdir.

2- Kuran ile Muhatap Alınan Kadın ve Arapça Dil Bilgisinin Özellikleri

Kuran'ın vahyi ile kadın-erkek arasında bazı kültürlerce var olduğuna inanılan ontolojik fark kaldırılarak kadınlar da erkekler de "İnananlar" ve "Müslömanlar" başlıkları altında birleştirilmiştir. Kuran'da, "*ya eyyühellezine amenu*" yani "*ey iman edenler*" denildiğı zaman, bunun kapsamına, iman eden kim

36 Amina Wadud, *Inside the Gender Jihad*, 134.

37 Asma Barlas, *The Believing Women in Islam*, 170.

varsa; kadın erkek, yaşlı genç, Arap olan olmayan, zenci be-yaz herkes girmekte ve dolayısıyla Kuran, inanan herkesi mu-hatap olarak almakta, ayırım yapmadan herkese hitap etmekte-dir. Bu bağlamda inanan erkeklerden ne bekleniyorsa inanan kadınlardan da aynısı beklenmekte, inanan erkeklere ne vade-diliyorsa inanan kadınlara da aynısı vadedilmektedir. Örneğin Allah’ın istediği gibi “kul” olmak için gereken faziletler, aşağı-daki ayette, her iki cins de ayrı ayrı vurgulanarak sıralanmıştır:

Ahzab-35: Allah, şu kişiler için bir affedilme ve büyük bir ödül hazırlamıştır: Müslüman erkekler Müslüman ka-dınlar, inanan erkekler inanan kadınlar, itaat eden erkekler itaat eden kadınlar, özü sözü doğru erkekler özü sözü doğru kadınlar, sabreden erkekler sabreden kadınlar, Allah kor-kusuyla ürperen erkekler Allah korkusuyla ürperen kadın-lar, sadaka veren erkekler sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkek-ler namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok anan erkek-ler Allah’ı çok anan kadınlar.

Görüldüğü gibi Kuran’ın Müslümanlardan beklediği vasıf-lar, tüm inananları kapsamaktadır. Kadın ile erkek arasında ba-zılarının sandığı gibi ontolojik bir uçurum olsaydı iki cins için farklı birçok hükmün mevcut olması beklenmez miydi? Oysa Allah, Kuran’ın genelinde; ne akletmezler mi, düşünmezler mi, tefekkür etmezler mi diye sorarken, ne namaz, oruç ve hac gibi yapılması gereken ibadetleri sıralarken, ne adaletli, merhametli ve doğru sözlü olma gibi iyi ahlak özelliklerini sıralarken, ne de sabretmeyi, Allah’ı çok anmayı ve iffetli olmayı emrederken kadın-erkek ayrımı yapmıştır. Kuran’da sadece kadınlara veya sadece erkeklere yönelik ifadeler, Kuran’ın kalınlığı içerisinde yüzde birden daha az bir hacme denk gelmektedir. Boşanma

yaşayan bir kadının yeniden evlenebilmek için üç aybaşılık dönem beklemesi gerektiği, kadınlara özel hitaba bir örnektir (böylece bir çocuğun babasını karıştırmak gibi olması muhtemel olumsuzluklar da önlenmektedir).

Kuran, kadın ve erkeği birbirlerinin “dostları” olarak tanımlamakta, birini diğerine tercih etmemekte ve aşağıdaki ayette olduğu gibi birbirlerine iyilikte destek olmalarını, kötülüğe karşı beraber karşı durmalarını söylemektedir.

Tevbe-71: *İnanan erkeklerle inanan kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyilik ve güzelliği belirlenene özendirirler, kötülük ve çirkinliği belirlenenden sakındırırlar. Namazı kılarlar, zekatı verirler. Allah’a ve elçisine itaat ederler. Allah bunlara rahmet edecektir. Allah güçlü ve hikmet sahibidir.*

Oysa bazılarının dillendirdiği yanlış anlayışa göre İslam’ın kadınları muhatap almadığı, ayetlerin büyük oranda erkeklere hitap ettiği ve hatta erkekleri kayırdığı ifade edilmektedir. Bu doğru olmayan yaklaşımın sebeplerinden biri Arapça dil bilgisi kurallarının bilinmemesi veya özellikle göz ardı edilmesidir. Arapçada, dünyadaki birçok dilde olduğu gibi, kullanım kuralları gereği, erkek-kadın karışık topluluklara veya sadece erkeklerden oluşan topluluklara hitap edilirken aynı zamirler kullanılır. Sadece kadınlardan oluşan topluluklar için kullanılan zamirler ise farklıdır. Dolayısıyla Kuran’da genele hitap edilirken kullanılan zamirlerden dolayı Kuran’ın sadece erkeklere hitap ettiğini söylemek, tamamen Arapça dil bilgisi hakkındaki bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Örneğin “ey iman edenler” denilirken kullanılan zamir, kadın-erkek tüm inananları kapsar; ancak bu, sadece erkeklerden oluşan bir topluluk için kullanılacak olan zamirle de aynıdır. Hitap, sırf erkeklere olduğunda “iman eden erkekler” gibi bir ifadeyle hitap erkeklere özelleştirilmekte, kadınlara özel hitaplar ise dişi zamirlerle

yapılmaktadır. Dolayısıyla bu tip ayrımların yapılmadığı ifadelerde tüm inananlara seslenildiği açıktır.

Ayrıca bu tip genel hitapları sadece erkeklere indirgemek, kadınlar üzerinden birçok İslami yükümlülüğü kaldıracaktır; zira birçok ayette yükümlülükler tüm Müslümanlar kastedilerek bu formda indirilmiştir. Örneğin şirk koşturmak, namaz kılmak, oruç tutmak, tartı-ölçüde hile yapmamak, adaletli olmak gibi birçok İslami hüküm genele hitap eden zamirlerle vurgulanmıştır. Oysa bunların sadece erkeklere mahsus olup kadınları ilgilendirmedini ifade eden hiç kimse olmamıştır. İslam’ın ilk yıllarından beri, tüm bu hükümlerin hem kadına hem erkeğe yönelik olduğu ifade edilmiş, her iki cins de bu hükümlerden kendilerini sorumlu bilmişlerdir. Kısacası Kuran’da sadece veya genellikle erkeğe hitap edildiği temelsiz bir iddiadır.

3- Kadınların İslam ile Kazandıklarına Kısa Bir Bakış

İslam’la beraber kadınlar, ailelerine veya statülerine bakılmaksızın, artık toplumun tam ferdi olarak kabul edilmiş, önceden sadece erkeklere tanınan birçok hakkı özgürce kullanmaya dinen ve hukuken hak kazanmışlardır. İslam’ın ilk dönemlerini incelediğimizde, kadınların her alanda aktif olduklarını, bugün bazılarının zihinlerinde yer alan “pasif Müslüman kadın” beklentisinden çok farklı profiller sergilediklerini ve toplumda gayet görünür hayatlar yaşadıklarını anlıyoruz.

Kadınların hayata katılımları Hz. Muhammed tarafından bizzat teşvik edilmiştir. Kendi hayatları hakkında karar verme özgürlüğüne sahip olmuşlar, hicret ve biat³⁸ gibi tüm önemli

38 **Biat etmek:** Birinin yöneticiliğini benimsemek anlamında kullanılmaktadır. Sosyopolitik bir akit olarak da devlet başkanını seçme, belirleme ve ona bağlılık gösterme anlamına gelmektedir.

olaylara dahil edilmişler ve Müslümanlığı seçmek gibi zor kararları bile hiçbir erkeğe bağlı olmaksızın verebilmişlerdir:

Mümteherine-12: Ey Peygamber! İnanmış kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup ortaya sürmemeleri, iyilik ve güzelliği belirlenmiş bir işte sana isyan etmemeleri hususunda seninle biatlaşmak isterlerse, onlarla biatlaş ve onlar için Allah'tan af dile! Kuşkusuz, Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.

Görüldüğü gibi, ilk Müslüman kadınlar, kendi seçimleriyle Müslümanlığı tercih etmişler, dahil oldukları yeni şekillenen toplumda, cinsiyet ayrımına tabi olmadan tüm insani hak ve özgürlükleri yaşama hakkına kavuşmuşlardır. Toplumdaki statülerini hukuksal olarak kazanan kadınlar, artık kocaları veya babaları ölünce mirastan pay alan, kendileri miras olarak paylaşılmaktan kurtulan, evlenme boşanma gibi kendi hayatlarını ilgilendiren konularda kendileri karar veren, *mehir*lerini kendileri alan, malları üstünde tasarruf hakkı olan, hiçbir erkeğe bağımlı olmadan yaşama özgürlüğü olan, kısaca kendi hayatlarını kendileri yönetme özgürlüğüne kavuşan bireyler olmuşlardır. (Bu hususlar ilerleyen başlıklarda detaylıca ele alınacaktır.)

Kuran'da, aktif olarak hayatta yer alan kadın imajına karşı hiçbir ifadenin olmadığını özellikle belirtmeliyiz. Tarihi kaynaklar ve hadis kitapları incelendiğinde de, geleneksel İslam'ın kadınlarla ilgili yorumlarının tam tersi birçok anlatımla karşı karşıya geliyoruz. Örneğin İslam tarihinin ilk biyografik eserlerinden İbn Sa'd'ın (777-845) *Kitabü't-Tabakatü'l Kebir* adlı eserinden öğrendiğimize göre Peygamberimiz dönemindeki kadınlar, hiç de günümüzdeki Müslüman kadınlar için öngörülen

pasif hayatı yaşamamışlar, günlük hayatın her alanında yer almışlardır. Başka kaynaklardaki anlatımlara göre de, Müslüman kadınlardan birçoğunun, günlük hayatta erkeklerle cinsiyete dayanan bir ayırım olmadan beraber yer aldıklarını ve İslam için beraber çabaladıklarını, toplumda lider görevler üstlendiklerini ve dinin yayılmasında aktif rol aldıklarını görüyoruz.³⁹

Peygamberimiz ve hemen sonraki dört halife döneminde; iş kadınlarından şair kadınlara, hukukçu kadınlardan dini alanda liderlik yapan kadınlara, hatta savaşçı kadınlara bile rastlamak olağandışı değildi.⁴⁰ Kadınların, o dönemde, kamusal alanın merkezi olan camilere ve toplu ibadetlere düzenli olarak katıldıkları, erkeklerle bir arada olmalarını zaruri kılan meslekler icra ettikleri, ticaretle uğraşıp para kazandıkları, hem kadınlara hem erkeklere öğretmenlik yaptıkları, cephe gerisinde askerlere yardım ettikleri, hastalara ve yaralılara bakmak gibi aktif görevler üstlendikleri, hatta cesurca savaşlara katıldıkları da kaynaklarda mevcuttur. Örneğin Peygamberimizin ilk eşi ve ilk Müslüman Hz. Hatice, ticaretle uğraşmış, aktif biçimde hayatın içinde yer almıştır, o kadar ki İslam'ın ilk yıllarında gerekli olan mali desteğin büyük kısmını o karşılamıştır. Şifa bint Abdullah, Peygamberimiz tarafından eşi Hz. Hafsa'ya okuma yazma öğretmekle görevlendirilmiştir.⁴¹ Peygamberin eşlerinden Hz. Ayşe, Ümmü Seleme, onlara ek olarak Kerime bint Mikdal, Ümmü Gülsüm bint Ukbe, Aişe bint Sa'd gibi kadınlar da okuma yazma biliyorlardı⁴² (Kadınların okuma yazma öğrenmesinin gereksiz olduğu gibi talihsiz uydurmalarla karşı bu örnekleri vurgulamayı önemli buluyoruz). Tıp alanında

39 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 190.

40 Azizah al-Hibri, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, 5.

41 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 46; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 43.

42 Belazüri, *Fütuhu'l-büldan*, 454, M.Tayyib Okıç, *İslamiyette Kadın Öğretimi*, 23-24.

uzman olan Rufeyde bint Sa'd İslam tarihinin ilk hemşiresi olarak bu dönemde tarihe geçmiştir. Müslüman kadınlar savaş alanlarında da erkeklerle beraber savaşmışlardır. Örneğin Uhud Savaşı'nda kadınların savaşa katıldıkları bilinmektedir. Ümmü Ümare, Uhud'a sabahın erken saatlerinde susayanlara su vererek katılmış ve ilerleyen saatlerde savaş alanının içine doğru ilerlemiştir. Yine Ümmü Ümare'nin, Uhud Savaşından başka Huneyn, Hudeybiye ve Hayber savaşlarına da katıldığı, hem Uhud hem de Huneyn savaşlarında Peygamberimizi koruduğu,⁴³ Hz. Ebu Bekir ile beraber Yemame Savaşı'nda savaşırken de elini kaybettiği nakledilmiştir.⁴⁴ Benzer örneği Huneyn Savaşı'nda Ümmü Süleyn'de de görmekteyiz. Bozgun yaşanıp da birçok kişi panikle kaçarken Ümmü Süleyn'in Peygamberimizin yanında düşmana karşı mücadele ettiği bazı kaynaklarda aktarılmıştır.⁴⁵ Hz. Ayşe'nin Peygamberimiz ile birlikte birçok savaşa gittiği de bilinmektedir.⁴⁶ Hz. Ayşe savaş alanındakilere su taşımış, başka Müslüman kadınlar yaralılara yardım etmişlerdir.⁴⁷ Hz. Ayşe ve Ümmü Süleym, Uhud Savaşı'nda, geri hizmette bulunmuşlardır.⁴⁸ Bir grup kadın sahabe de Hayber'i kuşatan orduya katılarak geri hizmetlerde görev almışlardır.⁴⁹ Bu fethi yirmiye yakın kadın sahabe katılmıştır.⁵⁰ Ümmü Atiyye de, Hz. Peygamber ile birlikte yedi savaşa katılmıştır.⁵¹ Kadınlar arasında başarılı şairler de vardı:

43 Vakıdi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemî, el-Megazi, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut, 1989, III, 902-903.

44 Asma Afsaruddin *The First Muslims*, 71.

45 Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, II, 204.

46 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 54.

47 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 53.

48 Buhari, "Cihad", 64, "Menakıb", 18, "Megazi", 18; Müslim, "Cihad", 136.

49 Müslim, "Cihad", 135.

50 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, VIII, 312.

51 Müslim, "Cihad", 142; İbn Mace, "Cihad", 37.

Safiye, Atikah, Hind bint Harith, Kabshah bint Rafi bu konudaki uzmanlıkları ile bilinirlerdi. Peygamberimizin döneminde birçok kadın üretim, ticaret, tarım ve kaligrafi gibi işlerle ilgilenir, yine birçoğu kumaş örerdı.⁵² Peygamberin eşlerinden Zeyneb bint Cahş’ın dericilikle uğraştığı bilinmektedir. Erkekleri tıraş edecek şekilde berberlik yapan kadın da mevcuttu.⁵³ Ümmü Varaka da sosyal hayatın içinde gayet aktif rol alan başka bir kadın sahabedir. Evinde yaşayan erkeklere kıyasla daha iyi Kuran bilgisine sahip olduğundan Peygamberimizin onayıyla evinde kılınan namazlara imamlik yapmıştır.⁵⁴ Kısacası, kadınların, o dönemde yapılması mümkün olup da içinde olmadığı bir iş alanı yoktu. Kadınlar her alanda çalışır, erkeklerden köşe bucak kaçmazlardı.

Peygamberimizin kadınlar ile fikir alışverişinde bulunduğu ve kimi zaman onların dediği doğrultusunda hareket ettiği de yine kaynaklarda mevcuttur. Örneğin 628 yılındaki Hudeybiye Antlaşması’nda Mekkelilere çok taviz verildiğini düşünen Müslümanlara, Peygamberimiz, tıraş olmalarını ve kurban kesmelerini söylemiş ancak birçoğunun bunu yapmasını sağlayamamıştır. Bu durum karşısında üzülen Peygamberimiz, o sırada yanında olan Ümmü Seleme’ye danışmış ve o da Peygamberimize dışarı çıkıp önce kendisinin kurban kesip tıraş olmasını, ardından ashabının da mutlaka bu davranışlarını izleyeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber bu tavsiyeyi dinlemiş ve sorun çözülmüştür.

Peygamberimizin vefatından sonra çıkan tartışmalarda, Hz. Ayşe’ye birçok olayda danışılmış, ondan dini yorumlaması

52 Buhari, Nikah”, 106; Müslim, “Selam”, 34, “Talak”, 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 494, XLIV, 502; Asghar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 83.

53 Buhari, “Hac”, 125; Müslim, “Hac”, 154-155.

54 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 191, Amina Wadud, *Inside the Gender Jihad*, 177.

istenmiştir. İbni Ata “En kıdemli sahabelerin bile gruplar halinde Ayşe’ye dini konularda danıştıklarını çok gördüm. Ayşe tüm insanlar içinde fıkıh konusunda en bilgili ve en eğitilmiş olanı, onun hükmü en doğru olanı” demiştir.⁵⁵ Mesela, 670 yılında vefat eden Safiya, mirasının 1/3’ünü yeğenine bıraktığını vasiyet etmiş; ancak yeğenin Yahudi olmasının vasiyeti geçersiz kılıp kılmayacağı konusunda çıkan tartışmada Hz. Ayşe’ye danışılmış ve neticede onun belirttiği görüşe uygun olarak vasiyetin yerine getirilmesi kararı uygulanmıştır.⁵⁶ Dini konulardaki bilgisinin yanında Hz. Ayşe’nin şiir, hukuk ve tıbbi bilgisinin de çok iyi olduğu aktarılmıştır.⁵⁷ Hz. Ayşe, -ister erkek ister kadın olsun- farklı düşündüğü kişileri eleştirmekten ve onlarla fikri çatışmaya girmekten de geri durmamıştır. Örneğin siyasi konularda Hz. Ali ile yanlış hadis naklettiği gerekçesiyle Ebu Hureyre ile ters düşmüştür.⁵⁸

Hız. Ayşe’nin kendi dönemine göre büyük sayılabilecek bir orduyu yönettiği, dönemin halifesine adaletsiz davrandığı ithamıyla savaş açtığı da unutulmamalıdır. Hız. Ayşe, Hız. Osman’ı öldürenleri yakalamak için yeterli çaba sarf etmemekle suçladığı halife Hız. Ali aleyhine kampanya yürütmekten çekinmemiştir. Hız. Ayşe, Hız. Ali ile karşılaşmadan önce Basra’ya gittiğinde birçok kişi ona katılmış, camilerde Hız. Ali aleyhine konuşmalar yapmış hatta ordu toplayıp halifenin karşısına çıkmıştır. Bu dönemde hiç kimse Hız. Ayşe’ye, İslam’ın halifesine karşı gelirken “Neden evinin dört duvarından çıkıp buralara

55 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 70.

56 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 73.

57 Ebu Nuaym, *Hilyetü’l-evliya*, II, 49-50; İbn Abdilber, *el-İstiab fî marifeti’l-ashab*, IV, 1883; İbn Hacer. *Tehzibü’t-Tehzib*, XII, 435. Daha geniş bilgi için bkz., Nevzat Aşık, *Hız. Aişe’nin Hadisçiliği*, 27. vd.

58 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 161.

geldin” veya “Neden erkeklerle konuşuyorsun” diye sormamış, tam tersine yüzlerce erkek onun emri altında savaşmıştır. Bir sözüyle devlet yönetimini etkileyebilen, ordu toplayıp başkaldıran çok az kadın olmuştur. Bu örnek aslında kadınların o dönemde ne kadar aktif ve sözü dinlenen kişiler olabildiklerini göstermektedir.

Yine ilk halife Hz. Ebu Bekir, hayatının son zamanlarında, oğulları olmasına rağmen yardım fonlarının ve mallarının yönetimini kızı Hz. Ayşe’ye emanet etmiştir. İkinci halife Hz. Ömer de oğullarının yerine kızı Hafsa’ya Kuran’ın nüshasını emanet etmiştir. Halifeliği döneminde Şifa bint Abdullah’ı Medine’ye bugünkü belediye başkanına denk bir vazife olan çarşı denetçisi olarak atamıştır.⁵⁹ Kuran’da kadınlara evlilikte verilmesi ifade edilen *mehir* miktarını, camideki vaazı sırasında sınırlamak isteyen Hz. Ömer’i bir kadın Kuran’da olmayan bir sınırlamayı önerdiği için eleştirmiş ve halife de kadına hak vererek kararından geri dönmüştür. Sahabeden Ümmü Haram, Hz. Osman devrinde kocası Ubade b. Samit ile birlikte Kıbrıs’ın fethi için deniz yolculuğuna çıkmıştır.⁶⁰ Peygamberimizin büyük torunu Hz. Hüseyin’in kızı Sakina da aktif Müslüman kadınlara başka bir örnektir. Tüm hayatı boyunca politikada aktif olmuş, Emevi hanedanını eleştirmekten hiç vazgeçmemiştir. Camilerde valileri şiddetle eleştirmiş ve bu yolda protestolar hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.⁶¹

Kısacası Kuran’da, kadınların aktif olarak hayatta yer almalarıyla ilgili en ufak bir sınırlama yoktur. Aktardığımız tarihi kaynaklar incelendiğinde ilk dönem Müslüman kadınların

59 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 40, Dilaver Selvi, *Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali*, 240.

60 Müslim, “Cihad”, 160.

61 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 192.

eğitim aldıklarına, kendi dönemlerinin mevcut birçok işinde çalıştıklarına ve erkeklerle birlikte hareket ettiklerine dair birçok hadisin olduğu görülmektedir. Oysa günümüzde birçok kişi “İslam” adına; kadınların eğitim haklarını kısıtlamakta, yöneticilik hakkı tanımamakta, erkeklerle beraber olmaları gereken alanlardan, iş kollarından ve dolayısıyla kamusal alandan dışlamaktadırlar.

4- Hz. Muhammed’in Vefatından Sonra Yaşanan Bozulma

İslam, kadınlara, hak ve özgürlüklerini vermiş; kadınlar, dilediğiyle evlenebilir, mirastan pay alabilir, istedikleri gibi mülk edinebilir, çalışabilir, *mehir*lerini aileleri değil kendileri alabilir duruma gelmişlerdir.⁶² Ancak İslam’ın kısa zamanda çok geniş alana yayılmasıyla, Kurani reformlar, dine yeni giren kültürlerin gelenekleriyle çarpışmış ve bu çarpışmalar ile yeni “melez” kültürler meydana gelmiştir. Oluşan yeni kültürel yapıların kadınların durumunu kötüleştiren uygulamalar barındırması, kadınların kazandıkları haklarını kaybetmelerinde önemli bir etken olmuş,⁶³ kadın düşmanı uygulamalar, İslam kültürüne sızıp kural olarak kabul edilince doğal olarak zaman içinde İslam ile özdeşleştirilmişler ve İslam ile özdeşleşince de artık değişmez hükümler olmuşlardır.⁶⁴ Buna ek olarak hemen hemen hepsi erkek olan hadisçiler ve fıkıhçıların, cinsiyetlerini merkeze alan yorumlarıyla da yavaş yavaş eski düzen geri getirilmiş ve kadınlar kazandıkları haklardan mahrum olmuşlardır.⁶⁵

62 Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, 19.

63 John Esposito, *Women’s Rights in Islam*, 106.

64 John Esposito, *Women’s Rights in Islam*, 99.

65 Zainah Anwar, *Islam and Women’s Rights*, 2.

Abdullah bin Ömer’den rivayet edilen, Buhari’deki şu hadis, meseleyi güzel tarif etmektedir:

*Peygamber devrinde hakkımızda ayet iner korkusuyla kadınlarımız elimizi ve dilimizi uzatmaktan sakınırdık. Peygamber vefat edince, dilimizi ve ellerimizi onlara uzatmaya başladık.*⁶⁶

Bu bağlamda dört halife döneminden hemen sonra başlayan Emevi dönemiyle (661-750) ciddi bozulmalar yaşanmış, cahiliye dönemindeki yapıya dönülmeye başlanmıştır. Kadınların toplum içindeki aktif yaşamları, fikirlerini açıkça söylemeleri, yeri geldiğinde savaş alanlarında bile bulunmaları Peygamberin ölümünden sonra değişmeye ve Muaviye’nin (602-680) yönetime gelmesiyle birlikte yok olmaya başlamıştır.⁶⁷

Abbasi döneminde (750-1258) gelindiğinde de kadınlar sosyal hayatın birçok alanından çekilmişlerdir. Bu dönemle birlikte başlayan Sasani kültürünün de etkisi ile haremlik-selamlık sisteminin uygulanmaya başlanması, kadınların evlere hapsedilmesi, hatta fitne sebebi olduklarına dair iddiaların toplumda yerleşmesi, yine Sasani ve Bizans imparatorluklarında kadınların peçe takması gibi uygulamaların Müslümanlarca da benimsenmesi, kültürlerin birbirlerini etkilemelerine örnektir.⁶⁸ Netice olarak bir taraf İslam ve Arap kültürünün etkisinde kalırken, diğer taraf da yeni fethedilen bölgelerdeki kültürlerden etkilenmiş ve İslam dinine yeni giren toplumların kültür ve gelenekleri Müslüman toplumlara taşınmıştır.

Peygamberimizin dönemine kıyasla kadınların haklarında gerileme olmasına rağmen, Müslüman kadınların o dönemin dünyasındaki birçok toplumdaki daha çok hak sahibi olduklarını

66 Buhari, “Nikah”, 80.

67 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 191.

68 John Esposito, *Women in Muslim Family Law*, 11.

da belirtmek zorundayız. Örneğin, İslam dini ve tarihi alanındaki en önde gelen isimlerden Ebu Cafer Taberi (839-923) kadınların mahkemelerde hakim olarak görev yapabilecekleri hükmünü vermiş, İmam Şafi (767-820) medresede kadınlardan eğitim aldığını söylemiştir.⁶⁹ Halife Reşid (763-809) zamanında kadınların ata bindikleri, Muktedir (895-932) zamanında Divan-ı Mezalimi⁷⁰ başkanlığına atanmış bir kadının her cuma şikayet dilekçelerini kabul edip, davaları karara bağladığı kaynaklarda aktarılmaktadır.⁷¹ Fatma el Fihri (800-880) Fas'ın Fes şehrinde Karaviyyin Camii ve Medresesi'ni kurmuş ve dünyanın bilinen ilk üniversite kurucusu ünvanını almıştır. Üniversiteye o günkü dünyanın her yerinden öğrencilerin gelip İslami konularda, astronomi ve bilim alanlarında eğitim aldıkları bilinmektedir. Kordobalı Lübna'da (ö.984) Müslüman bilim insanlarına başka bir örnektir. Endülüste yaşamış olan Lübna, geometri ve cebir alanlarında uzman bir matematikçi olmanın yanında bilim ve edebiyat konularında da eğitimliydi. Bu birikimi ile Kordoba Halifesi'nin yardımcılığına kadar yükselmiştir. Meryem el Usturlabi olarak bilinen Meryem el-İcliyne başka bir 10. Yüzyıl bilim insanıdır. Usturlab'a⁷² eklediği yeni özelliklerle adını bilim dünyasına katkıda bulunan "ilk Müslüman kadın" mucitlerden biri olarak kaydettirmiştir. Yaptığı usturlab ile gök cisimlerinin yüksekliğini ölçmeyi başarmış, güneş, ay, gezegenler ve yıldızların yerini ölçmüştür. Tarih ve hadis uzmanı olan İbni Asakir (1105-1175) de Orta

69 Azizah al-Hibri, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, s.41.

70 **Divan-ı Mezalimi:** Ağır siyasi suçların görülüp karara bağlandığı mahkeme türü. Görevleri arasında idareciler ve memurlar hakkındaki şikayetlerin incelenmesi de vardı.

71 Justice Ameer Ali, *History of the Saracenes*, 199-202, Asgar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 93.

72 Usturlab: Yıldız ve astronomi ölçümlerinde kullanılan bir bilim aracı.

Çağ’da erkekler gibi eğitilen kadınların olduğunu, hatta kendisinin bile 80 değişik kadın hocadan ders aldığını belirtmiştir. Aynı dönemde Zeynep bint al-Şari (ö.1219) de birçok konuda icazet almış ve birçok insana diploma vermiştir.⁷³ Buna benzer örneklerle ve o dönemde dünyanın geri kalanında kadınlar için daha kötü şartların mevcudiyetine rağmen, Müslümanlar için bazı yönlerden “Altın Çağ” olarak bilinen Abbasi dönemi kadınlar için “Altın Çağ” olmamış, genelde kadınlarla ilgili kısıtlamaların arttığı bir dönem olmuştur.

Selçuklu devrinin etkili İslam düşünürlerinden İmam Gazali’nin (1058-1111) kadınlar hakkındaki fikirleri, ilerleyen yıllarda kadınlar aleyhine oluşmuş olan bozulmayı gözler önüne sermektedir. Ona göre toplum, ancak erkek üstünlüğünü teşvik edecek kurumlar vasıtasıyla ayakta kalabileceğinden, erkeklerin sosyal ve dini vazifelerini yerine getirmelerini engelleyen kadınlar kontrol edilmeli ve tamamen erkeklerin emrinde olmalıdırlar.⁷⁴ Aynı zamanda kadınların şeytani vasıflar taşıdığını ve Müslüman toplum için en yıkıcı etken olduklarını savunmuş,⁷⁵ toplumun iyiliği için kadınlar ile erkeklerin birbirlerinden uzak tutulmasının gerekliliğini belirtmiştir. Zira evli olmayan bir adam ile bir kadın yalnız kalırlarsa arkadaşları şeytan olacağından fitne kaçınılmazdır.⁷⁶ Gazali, *İhyau Ulumi’d Din* adlı meşhur eserinde Müslüman kadının görevlerini şöyle sıralamıştır:

“Evin derinliğinde oturmalı. İğini elinden bırakmamalı. Çok girip çıkmamalı. Komşularıyla az konuşmalı. Ancak gerektiği

73 John Esposito, *Women’s Rights in Islam*, 105.

74 İmam Gazali, *İhyau Ulumi’d Din*, Cilt: 2, 147-148; İmam Gazali, *Kimya-i Saadet*, 223.

75 Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, 32-33.

76 Tirmizi, “Rada”, 16, “Fiten”, 7; Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, 42.

zaman onlara gitmeli. Kocas evde olmadığı zaman, onun namusunu ve malını korumalı. Bütün işlerinde kocasını sevindirmeyi düşünmeli. Nefsinde ve kocasının malında kocasına ihanet etmemeli. Onun evinden ancak onun izniyle çıkmalı. Eğer onun izniyle çıkarsa güzelliklerini yırtık pırtık bir kıyafet içinde gizlemeli. Çarşı ve pazarlardan geçmeyi değil, تنها yolları seçmeli. Yabancı bir kimseye sesini duyurmaktan sakınmalı veya yabancı bir kimseye kendisini tanıtmaktan sakınmalı. İhtiyaçlarını temin etmek için kocasının dostuna kendisini tanıtmamalı. Kendisini tanıdığı veya kendisinin tanıdığını zannettiği bir kimseye kendisini tanıtmayacak bir şekilde davranmalı. Durumunu düzeltmeye ve ev işlerini düzene sokmaya çalışmalı. Namazına, orucuna yönelmeli. Kapıya gelen kocasının bir dostu izin istediği zaman, kocası hazır olmadığı takdirde kapıda onlara kim olduklarını dahi sormamalı ve onlarla karşılıklı konuşmaya girişmemeli. Bütün bunları kendi nefsi ve kocasının şerefi için yapmalı.”⁷⁷

Gazali, hiç şüphesiz, dünya felsefe tarihinin en önemli isimlerindendir. *Tehafütü'l Felasife* adlı çalışmasında ortaya koyduğu argümanlar (hudus delili olarak anılan kozmolojik delil gibi), bir dehanın eseridir. Fakat o da, kendisinden yüzlerce yıl önce yaşayıp kadınları erkeğin deforme hali olarak gören Aristoteles ve kendisinden yüzlerce yıl sonra yaşayıp kadınların yanına kırbaça gitmeyi tavsiye eden Nietzsche gibi filozoflara benzer şekilde, kadınları aşağılamaktan geri durmamıştır.

Gazali ile aynı dönemde yaşamış Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri ve *Siyasetname* adlı kitabın yazarı olan ünlü devlet adamı ve siyaset bilimci Nizamülmülk (1018-1092) de kadınlar için “...çünkü onlar peçelidir ve tam zekadan yoksundurlar” demiştir.⁷⁸

77 İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd Din*, 171.

78 Nizamulmülk, *Siyasetname*, 194-198.

Nizamülmülk gibi devletin üst düzey yöneticileri ve yine onun tarafından Bağdat’taki Nizamiye Medresesi’nin başına geçirilen Gazali gibi İslam tarihinin en etkili kişilerinin kadına bakışları bu şekilde olunca, bunca uydurmanın, nasıl meşru zemin kazandığını ve Kuran ayetlerine rağmen Müslümanlar arasında nasıl itibar görebildiğini anlamak zor olmasa gerek.⁷⁹

İlk Türkçe öğüt kitabı olan *Kutadgu Bilig*’de⁸⁰ kız çocukları ile ilgili “*Dostum sana kesin sözümü söyleyeyim, kız çocuğu hiç olmasa, doğarsa yaşamasa iyi olur*”⁸¹ diye yazılmıştır. Anadolu Selçuklularında da durum pek farklı olmamıştır. Alaaddin Keykubat’ın (1188-1237) taç giyme merasiminde kadınların ortaya çıkmadıkları olayı sadece pencereden seyrettikleri bilinmektedir.⁸² 12. yüzyılda yaşamış olan Hanbeli mezhebine mensup İbnü’l Cevzi (1126-1200), yazdığı *Ahkam al-Nisa* kitabında kadınların nasıl davranmaları gerektiğini özetlemiştir. Bu kitabında El-Cevzi, kadınların, mümkün olduğunca evden dışarı çıkmamalarını, olur da mecbur kalırlarsa, kocalarından izin aldıktan sonra yırtık pırtık ve kötü elbiselerini giyinmelerini, en boş sokaklardan yürümelerini ve kalabalık mekamlardan uzak durmalarını, seslerinin erkeklerce duyulmamasına gayret etmelerini söylemiştir. Yine aynı kitabın 27. bölümünde El-Cevzi, şeytanın kadına evinden çıktığı anda eşlik etmeye başladığını yazmıştır.⁸³ Kuran’la ilgisi olmayan ve hatta çelişik olan bu anlatımlar, ne yazık ki bazı kimselerce “İslam” olarak

79 Emre Dorman, *İslam Ne Değildir*, 575.

80 **Kutadgu Bilig**: 11. yüzyıl Karahanlı Uyğur Türklerinden Yusuf Has Hacip’in Doğu Karahan hükümdarı Tağbaç Buğra Han’a atfen yazdığı Türkçe eserdir. Okuyana yol göstereyin diye bu esere “Saadet Veren Bilgi” ismi verilmiştir.

81 Beyza Bilgin, *İslamda Kadının Rolü Türkiye’de Kadının Rolü*, 103.

82 Beyza Bilgin, *İslamda Kadının Rolü Türkiye’de Kadının Rolü*, 103.

83 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 160.

algılanmış ve Peygamberimizin döneminde hayatın içinde aktif olan kadınlar evlere kapatılmışlardır.

Öte yandan tüm engellemelere rağmen bazı Müslüman kadınların bu dönemlerde halen daha hayata müdahil olabildiklerini görüyoruz. Örneğin, 13. yüzyılda kadınların fıkıh ve hadis müderrisliği, vaizlik, şairlik, vezirlik ve müşavirlik yaptıklarını okuyoruz. Ünlü tarihçilerden Suriyeli hadis hafızı, tarihçi ve kıraat alimi Zehebi (1274-1348) ve ünlü komutan, İslam tarihçisi, coğrafyacı Ebu'l-Fida (1273-1331), bilgilerini kadın müderrislere borçlu olduklarını beyan etmişler ve ikisi de icazetlerini (diplomalarını) kadın bilginlerden aldıklarını belirtmişlerdir. İmam Şafi, İbn Hallikan ve Ebu Hayyan da medreselerde kadınlardan eğitim alan diğer önemli İslam alimleridir.⁸⁴

Müslüman kadınların toplum içindeki konumlarının sonradan bozulduğu bir gerçek olmakla birlikte, bazı istisnai kadınlar, tüm güçlülere rağmen toplumda aktif ve saygın olmayı başarmışlardır. Fakat Peygamberimizin zamanında aktif olarak hayatın içinde olan, dönemin yapılabilecek her iş kolunda yer alan, gerektiğinde savaş meydanlarında bile savaşabilen, doktor ve tüccar olabilen, kendi hayatını kontrol etme özgürlüğüne sahip olan Müslüman kadın ile kıyasladığımızda sonraki dönemde kadınların birçok haklarını yitirdikleri açık görülmektedir. Müslüman toplumlarda İslami referansın gücünü hatırlarsak, bu hak gaspı, ancak itibar gören “din alimlerinin” (Gazali gibi) izahlarıyla ve “dine” atıflarla mümkün olabilirdi ve öyle de olmuştur. Fakat Peygamberimizin vefatıyla İslam tamamlandığına, Kuran vahyi sona erdiğine göre, bu süreç ancak “uydurulan din” ile mümkün olmuştur. Bu kitabın önemli amaçlarından biri, kadınlar aleyhine uydurulan bu dini deşifre etmektir.

84 Azizah al-Hibri, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, 41.

III

UYDURMA HADİSLERLE KADINLARIN AŞAĞILANMASI VE KISITLANMASI

Peygamberimiz hayattayken, Kuran ayetleri, dönemin Müslümanlarınca ezberlenmesinin yanı sıra vahiy katipleri tarafından da yazılır, sürekli atıflarla, zihinlerde diri olarak yaşatılırdı. Peygamberimizin vefatından sonra birçok siyasi ayrılık yaşanmış, bölünmeler olmuş ve yüzlerce konuda ihtilaf çıkmış fakat Müslümanlar hep aynı Kuran üzerinde ittifak etmişlerdir. Hz. Muhammed ve dört halife dönemleri gibi ilk dönemlerden kalan Kuran sayfalarından, daha ilk dönemlerden itibaren, Kuran'ın bugünkü sure sıralamasının mevcut olduğu ve aynı kelimelerle bugünkü şekliyle okunan ayetlerin yazılı olduğu anlaşılmaktadır. Birbirlerinden farklı hadislerle atıf yapan, birbirlerinin hadislerini yalanlayan gruplara karşı herkes aynı Kuran üzerinde ittifak etmiştir. Bu yüzden hadisler sahih, hasen, zayıf gibi farklı sınıflamalara tabi tutulmalarına ve bu nitelendirmelerde de farklar olmasına karşın, Kuran ayetleri için böyle bir ayrım hiç olmamıştır. Kuran metninde herkesin ittifak etmesine karşın Kuran ayetlerinin nasıl anlaşılacağı konusunda ise farklı fikirler ileri sürülmüştür. Peki, İslam'ın kaynağı olan Kuran'ın tekliği ve doğruluğu hakkında hiçbir şüphe yokken,

Kuran dışı emirler ve yasaklar nasıl ve ne şekilde İslam'ı şekillendirir olmuştur?

Daha önceden gördüğümüz gibi Peygamberimizin vefatından sonraki dönemde, kadınlar aleyhindeki zihniyet yeniden egemen olmuş; birçok Müslüman, kadınları küçümseyen, eve hapseden, erkeğe itaati en önemli kadın vazifesi olarak kabul eden kültürü yeniden benimsemiştir. Eksiksiz ve tam olduğu tüm Müslümanlarca ittifak edilen Kuran'a ilaveler mümkün olmayınca, bu düşünce özellikle "Peygamber dedi ki..." şeklinde uydurulan hadislerle kabul ettirilmiştir. Meşhur hadis kitaplarının çoğunun yazıldığı dönem olan İslam'ın üçüncü yüzyılına gelindiğinde, kadınlar aleyhine şekillenen kültür artık yaygın olarak kabul görür duruma gelmiş ve hepsi erkek olan hadis kaynaklarının yazarları, kadınlar aleyhine sanki Peygamberimiz söylemiş gibi aktarılan bu rivayetleri kitaplarına alarak kadın düşmanlığının "dinselleşmesinde" önemli rol oynamışlardır. Kadınlar aleyhine uydurulan inancın düzeltilmesinde atılması gerekli belki de en önemli adım, bu hadislerin uydurma olduğunun deşifresi suretiyle bunların İslam ve Peygamberimiz ile alakasının olmadığını gösterilmesidir.

1- Kuran'a, Akla ve Fıtrata Aykırı Hadislerin Elenmesinin Gerekliliği

Peygamberimizin döneminde dini kaynak olarak bir tek Kuran yazıya geçirilmiştir. Peygamberimizin, sözlerinin yazdırılmasına karşı çıktığı, hadisçiler tarafından bile kabul edilen bir gerçektir. Müslim ve Ebu Davud⁸⁵'de aktarılan bir hadise göre Peygamberimiz şöyle demiştir:

85 **Ebu Davud:** Sünen-i Ebu Davud Ehli Sünnet hadis literatüründe en güvenilir olarak kabul edilen altı kitaptan biridir.

*Benim ağzımdan bir şey yazmayın. Kim Kuran dışında benim ağzımdan bir şey yazarsa, onu imha etsin. Ancak yazmaksızın benden dilediğinizi rivayet edin, sakıncası yoktur. Kim benim adıma yalan uydurursa, Cehennem'deki yerine hazırlansın.*⁸⁶

Görüldüğü gibi Peygamberimize atfedilerek “hadis” uyduruculuğu ve hadislerin Kuran gibi dini kaynak olarak algılanmasıyla ilgili endişe ilk dönemlerden beri var olmuştur. Kadın meselesi gibi birçok meselede uydurulan hadisleri gördüğümüzde, bu endişenin ne kadar isabetli olduğunu anlıyoruz. Yine en güvenilir olduğu ifade edilen dokuz hadis kitabından ikisi olan Müslim ve Hanbel’in Müsned’inde, Peygamberimizin “*Benden Kuran dışında hiçbir şey yazmayın, kim benden Kuran dışında bir şey yazmışsa imha etsin*” dediği rivayet edilmektedir.⁸⁷

Kuran dışında başka dini kaynakların oluşmasından ve kendisine yalanların isnat edilmesinden endişe eden Peygamberimizin bu yaklaşımı dört halife döneminde de devam etmiş ve hadis toplanması engellenmeye çalışılmıştır. Peygamberimizin ölümünden sonraki ilk otuz yılı kapsayan bu dönemde, onu tanımış, onunla yıllarını geçirmiş ve neredeyse her dakikasına şahitlik etmiş kişiler olan ilk halifeler, “hadis” adı altında hiçbir şey yazmamış, yazdırmamış, hatta yazılanları yok etmişlerdir. Örneğin Hz. Ebu Bekir, halkı toplamış ve onlara şöyle demiştir:

Sizler Allah’ın elçisinden farklı hadisler naklediyorsunuz. Bu durumda sizden sonrakiler daha büyük anlaşmazlıklara düşecektir. Allah’ın elçisinden hiçbir hadis nakletmeyin. Sizden

86 Müslim, “Zühd”, 72; Ebu Davud, “İlim”, 3.

87 Müslim, “Zühd”, 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XVII, 149, 152, 443, XVIII, 94.

*hadis nakletmenizi isteyenlere deyin ki: İşte Allah'ın Kitabı aramızda, onun helalini helal kılın, haramını haram görün.*⁸⁸

Peygamberimizin vefatının üstünden birkaç yıl bile geçmeden, neyi söyleyip neyi söylemediği ile ilgili tartışmaların çıktığını bu ifadeden anlıyoruz. Hz. Ömer'in bu konudaki tavrı da aynı Hz. Ebu Bekir gibi olmuş hatta Hz. Ömer bu konuda Hz. Ebu Bekir'den bile daha sert davranmıştır. Halifeliği döneminde hadis yazımının çoğalması üzerine, diğer şehirlerdeki sahabelere mektuplar yazarak ellerinde yazılı bulunan hadis mecmualarını yok etmelerini istemiş⁸⁹ ve yakılmalarını emrederek şunu söylemiştir: “*Kitap Ebli'nin Mişna'sı*⁹⁰ gibi bunlar da Müslümanların Mişna'sıdır.”⁹¹ Hz. Ömer'in bu tavrını, üçüncü halife Hz. Osman da, çok hadis nakleden Ebu Hureyre ve Kab'a karşı koyarak devam ettirmiştir. Çok hadis nakletmelerinden dolayı Ebu Hureyre'yi Devş Dağları'na göndermekle, Kab'ı da Kirede Dağları'na sürgün etmekle tehdit etmiştir.⁹² Hz. Ali'nin aynı endişeyi paylaştığı ve kendisinden önceki halifeler gibi konuya yaklaştığı şu sözünden bellidir: “*Yanında hadis sayfaları bulunanlar gidip onları yok etsinler. Zira halkı helak eden olay, alimlerin naklettikleri hadislere uyarak Kuran'ı terk etmeleridir.*”⁹³ Görüldüğü gibi Peygamberimizin en yakınları, “hadis” yazılmasına şiddetle karşı çıkmış, bu olayın İslam dinini sürükleyebileceği felaketi önceden görmüşlerdir. Üstelik onlar, Peygamberimize çok yakın bir devirde, Peygamberimize yalan sözlerin isnat edilmesinin çok zor olduğu, onu yakinen

88 Zehebi, *Tezkiretü'l-huffaz*, I, 9.

89 İbn Abdilberr, *Cami'u beyani'l-ilmî ve fazlih*, I, 275.

90 **Mişna:** Yahudilerin Tevrat dışındaki dini kitaplarının bir bölümünün adıdır.

91 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, V, 143.

92 Ramehürmüzi, *el-Muhaddisü'l-fasıl*, 544; Suyuti, *Tahziru'l-havas*, 156-157.

93 İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 314; İbn Abdilberr, *Cami'u beyani'l-ilmî ve fazlih*, I, 271.

tanıyanların uydurmaları düzeltilecekleri bir dönemde, hadislerin yazıya dökülmesine karşı çıkmışlardır.

Dört halifeden hemen sonra başlayan Emevi hakimiyetinde (661-750), hadislerin yazıldığı bazı sayfalar olmuş fakat bu dönemde de geniş hadis koleksiyonlarını ifade eden hadis kitapları henüz yazılmamıştır. Abbasi döneminde (750-1258) bugün Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik olarak bilinen dört mezhebin kurucuları olan Ebu Hanife (ö. 767), Malik bin Abbas (ö. 796), Muhammed el-Şafi (ö. 819) ve Ahmed bin Hanbel (ö. 855) görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bugün çok atıf yapılan meşhur hadis kitaplarının hemen hepsi, örneğin en meşhur altı hadis koleksiyonu olan “*kütüb-ü sitte*”⁹⁴ İslam’ın üçüncü asrında, yani Abbasi döneminde yazılmıştır. Peygamberimizden yüzlerce yıl sonra yazıya geçen hadislerin ne kadarının gerçek ne kadarının uydurma olduğunu belirlemek imkansızdır. Bu zaman zarfında, özellikle Yahudi ve Hristiyan toplumlarından aktarılan efsane, kıssa, olay, ibadet ve bilgileri ifade eden İsrailiyat ve Mesihhiyat, kadınlarla ilgili aktarılan uydurma hadislerin oluşumunda etkili olmuştur. Zira Peygamberimizin vefatından kısa bir süre sonra İslam dini, Yahudi ve Hristiyanların da yaşadığı geniş bir alana yayılmış, bu dinlerden İslam’a geçenler, kendi dinlerinin uydurmalarının bir kısmını, hadis kitapları aracılığıyla İslam’a taşımışlardır.

Aşağıdaki örnek, bugün neredeyse kutsal olarak kabul edilen ve adeta Peygamberin ağzından çıktığında kaydedilmiş gibi algılanan hadisleri uydurmanın aslında ne kadar kolay olduğuna bir delildir: 10. yüzyıla ait şiirlerden ve şarkılardan

94 **Kütüb-ü Sitte:** Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai, Tirmizi, İbn Mace adıyla bilinen altı hadis koleksiyonu *kütüb-ü sitte* (altı kitap) ismiyle tanınmaktadır. Sünni İslam görüşü içerisinde, genelde, bu kitaplar en güvenilir hadis kaynakları olarak gösterilmektedir.

derlediği 20'den fazla ciltten oluşan *el-Egani*'nin yazarı olan Ebu Ferec al İsfahani (ö. 967) kitabında, bir şair ile dönemin kuvvetli bir şahsı arasındaki konuşmayı nakletmiş ve adamın şaire, Peygamber dönemine ait, kendi soyu olan Emevileri öven bir şiir uydurması için 4.000 dirhem teklif ettiğini yazmıştır. Şiiri yazdıktan sonra onu Peygamberin şairi olan İbn-i Thabit'ten Peygamberin huzurunda duyduğunu söylemesini istemiştir. Bu istek üzerine şair bundan çekinmiş ve eğer isterse Hz. Ayşe'den nakledebileceğini söylemiş ancak Emevi buna razı olmamıştır.⁹⁵ Bu ve bunun gibi hikayeler, politik ve ekonomik gücü elinde bulunduranların tarihi ve dini kaynakları nasıl çarpıtabildiklerine güzel örnektir. Hadis literatürü gözden geçirildiğinde, siyasi otoritelerin kendi konumlarını güçlendirici hadisleri uydurtup dini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmış olduklarının delillerini bulmak hiç de zor değildir. Kısaca, Peygamberimizden yüzlerce yıl sonra toplanmaya başlanan hadislerin ne kadarının gerçek ne kadarının uydurma olduğu, içinden çıkılması imkansız bir husustur.

Psikoloji alanında yapılan birçok çalışma, sözlü gelenekle aktarılan bilgilerde kısa zaman geçtiğinde bile birçok yanlışın ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin, Ulric Neisser ve Nicole Harsh yaptıkları deneyde, 1986 yılında, uzay mekiği Challenger infilak ettikten bir gün sonra, bir gruba, olayı duyduklarında kiminle, nerede olduklarını ve ne yaptıklarını sormuşlardır. İki buçuk yıl sonra, aynı gruptan ulaşabildiklerine yine aynı soruları yöneltmişler ancak aldıkları cevaplar karşısında oldukça şaşırılmışlardır. Zira, doğru cevap verenlerin oranı 7'de 3'e düşmüş, öte yandan, aynı kişilere verdikleri cevapların doğruluğuna ne kadar güvendikleri sorulduğunda,

95 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 47-48.

güvenlerinin 5 üzerinden 4'ün üzerinde olduğu görülmüştür. Yani, iki buçuk yıl sonra bile verilen cevapların çoğunun yanlış olduğu görülmüş ancak daha da beteri, yanlış cevap verenlerin büyük kısmının verdikleri cevapların doğru olduğuna inandıkları; hatta doğru olduklarına çok güvendikleri ortaya çıkmıştır. Hafızada kodlu olan bilgilerde eminlik-doğruluk arasındaki bağın bu kadar zayıf olması yüzlerce yıl içinde aktarılan hadisleri değerlendirmede önemli bir kriterdir. Ayrıca, Harvard Üniversitesi'nden Milman Parry ve Albert Lord'un çalışmaları da, sözlü kültürün aktarımında, aktarılan içeriğin, beklentilere ve aktaran şahsın subjektif durumuna göre, çok kısa sürede ciddi değişikliklere uğradığını göstermektedir.⁹⁶ Psikoloji alanında bunlara benzer yapılmış birçok çalışma vardır. Burada sorulması gereken soru, sözlü kültür aktarılırken, çok kısa sürede ciddi hatalar yapılabiliyorken; birkaç yüzyılda, birçok kişinin kulaktan kulağa aktardığı sözlerin ne kadar güvenilebilir olduğudur.

En güvenilir hadis kitaplarının, iki yüzyılı aşkın bir süre sonra, birçok kişinin kulaktan kulağa aktarmasıyla oluşturulduğunu hatırlayalım. Bazı hadislerin önceden yazılmış olması mümkün olsa da; bunlar olsa olsa aktarılan hadislerin az bir kısmına karşılık gelmektedir, üstelik "*kütüb-ü sitte*" gibi ünlü hadis kitaplarının yazarları, böylesi yazılı sahifelere değil, hadisleri aktaran şahıslara atıflar yapmaktadırlar. Kısacası kasıtlı olarak hadis uydurulması ihtimalini tamamen bir kenara bıraktığımızda bile; kulaktan kulağa birkaç yüzyıl boyunca aktarılan bilgiye güvenilemeyeceği çok açıktır. Üstelik kimilerinin geleneğini doğru çıkarmak, kimilerinin İslam'a zarar vermek,

96 The Milman Parry Collection of Oral Literature, <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/29086936/40662982.pdf?sequence=1>

kimilerinin mezhebine faydalı olmak gibi sebeplerle hadis uydurduğunu bunun yanına koyduğumuzda, aktarılan hadislerin Kuran, akıl ve fitrat süzgeçlerinden geçirilmesinin neden önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Vahiy ile bildirildikleri söylenerek, Kuran ayetleri ile eş-değer konuma kadar çıkarılan hadisler, kimi zaman Kuran’da yorum yapılmayan konularda, kimi zaman da Kuran’la çelişen konularda dini hüküm kaynağı olarak kullanılmışlardır. Bu tip konuların başında da kadınlarla ilgili hükümler ve görüşler gelmektedir. Kuran’da kadınlarla ilgili eski gelenekleri ve akıllarındaki yaklaşımları bulamayanların, kadınlarla ilgili arzu ettikleri görüşleri “dinselleştirmeleri” ancak hadis uydurmakla mümkün olmuştur. Bu ve sonraki bölümlerde bu uydurmaların birçok örneğini aktaracağız. Burada önemli bir noktaya daha dikkat çekmek istiyoruz: Kadınlar aleyhine Kuran’da olmayan hükümler ve yanlış algılar oluşturan hadislerin yanında, bunların tam tersini savunan birçok hadis de mevcuttur. Kitabımızda bu hadisleri de örnekleyeceğiz. Neden kadın düşmanı olan hadislerin bazılarınca ön planda tutulduğu ve hüküm vermek için neden bu hadislerin kullanıldığı da cevaplanması gereken başka bir sorudur. Burada, hadis kitaplarının yazarlarının ve fıkıh ekollerinin kurucularının tümünün erkek olmasının da etkili unsurlardan biri olduğu apaçık görülmektedir.

Meşhur hadis kitaplarını oluşturanlar, hadislerin anlamlarından çok hadisleri nakleden kişilerin doğru sözlü olup olmadığını tahlil ederek uydurmaları ayıklamaya çalışmışlardır. Hadisçilerin bu metodu “*cerh-tadil*” olarak bilinir. Fakat yine hadislerin üçüncü yüzyılda toplandığını hatırlarsak, bu dönem içinde Peygamberimiz ile hadisi yazan kişiler arasında beş-altı kişilik bir zincirin oluşmuş olduğunu unutmamak gerekir.

Çoktan ölmüş olan kişilerin haklarında anlatılanlardan yola çıkılarak, o kişilerin doğru sözlü olup olmadığına karar vermek ne kadar güvenilirdir? “*Cerh-tadil*” tartışmalarını incelediğimizde, örneğin; Müslim’in doğru sözlü bulduğu yüzlerce kişiyi Buhari’nin güvenilirmez bulduğunu; benzer şekilde Buhari’nin güvenilir bulduğu yüzlerce kişiyi de Müslim’in güvenilirmez bulduğunu unutmayalım. Sonuçta “*cerh-tadil*” metodu ile uydurma hadisleri ayıklamak mümkün değildir ve olmamıştır.

Nitekim Mutezile⁹⁷ ve Harici⁹⁸ kelimcilerin⁹⁹ hemen hepsi, Ehli Sünnet kelimcilerin ise çoğunluğu, imani konuların (akidevi meselelerin) “*haberi vahid*”¹⁰⁰ olan hadislerle temellendirilemeyeceğini, bu konuların ancak Kuran ile sabit olduğunu ifade etmişlerdir. “*Haberi vahid*”, *mütevâtir*¹⁰¹ olmayan hadisi

97 **Mutezile:** Sözlükte “ayırarak, uzaklaştırmak” anlamındaki azl kökünden sıfat olan mütezile kelimesi “uzaklaşan, ayrılıp bir köşeye çekilen” demektir. Akılcı bir mezhep olan Mutezile mantık kuralları ile çelişir gördüğü hadisleri Ehli Sünnett’den farklı yorumlamış ve bu yorumlarda akla öncelik vermiştir.

98 **Harici:** Sözlükte “çıkarmak, itaatten ayrılıp isyan etmek” anlamındaki hurûc kökünden “ayrılan, isyan eden” mânâsında bir sıfat olarak tanımlanır. Hâricîler’in doğuşu, hemen hemen bütün tarihçiler tarafından Sıffin Savaşı’nda hakem meselesinin ortaya çıkışına bağlanmıştır. Buna göre Havâric, hakem tayinini (tahkîm) kabul etmesinden dolayı Ali b. Ebû Tâlib’den ayrılanların meydana getirdiği bir fırkadır.

99 **Kelam:** İslam dininin inançla ilgili yönünü inceleyen, gerektiğinde bu inançlara itirazları cevaplayan çalışma alanıdır.

100 **Haberi Vahid:** Kelime anlamlarından hareket edilirse, aktarılan hadisin bir tabakasında tek kişiden başkasının aktarmadığı hadis anlamındadır. Fakat teknik kullanımda, mütevâtir olmayan hadisleri ifade etmek için kullanılır. Mütevâtir hadis ise aktarılan hadisin her tabakasında, yanlış üzerinde birleşmesi mümkün olmayacak kadar çok kişinin mevcut olduğu hadis demektir. Hadis literatürünün hemen hemen tamamı haberi vahid kapsamındadır. Lafzen mütevâtir olduğunda ittîfak edilmiş olan hadis yok denecek kadar azdır.

101 **Mütevâtir:** Sözlükte “araya zaman girmekle beraber kesintiye uğramaksızın devam etmek, birbiri ardınca gelmek” anlamındaki kelime, tevatür yoluyla duyulan; aklın, yalan üzerinde birleşmelerini mümkün görmeyeceği kadar çok sayıda insan tarafından rivayet edilen haber mânâsına gelen bir usul-i hadis terimidir.

ifade eder. Ancak rivayet edilen hadislerin % 99'undan fazlası “*haberi vahid*” hadis kapsamındadır (*mütevâtir* değildir). *Mütevâtir* hadisin ne olduğu, gerçekte kaç *mütevâtir* hadis olduğu bu kitabın konusu olmadığı için burada bu konuya girmeyeceğiz. Fakat şunu söylemek bu kitabın konusu açısından önemlidir: Kuran’a, akla veya fitrata zıt oldukları için reddettiğimiz buradaki hadislerin içinde lafzının *mütevâtir* olduğu söylenebilecek bir tek hadis bile yoktur. Bu hadislerin hepsi “*haberi vahid*” kapsamındadır. Mutezile, Harici ve Ehli Sünnet kelamcılarının çoğunun imani konuların hadislere bina edilemeyeceği görüşüne ilaveten biz; farzların, haramların ve kadın konusu gibi dini algıyı ifade eden alanların da hadislere bina edilemeyeceğini, bunların Kuran’dan anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü imani konular gibi bunlar da dinle ilgili alanlardır; imani konular zanna bina edilemeyeceği gibi bunlar da zanna bina edilemez. Bu kitap, kadın konusunun zan olan hadislerden hareketle anlaşılmasındaki felaketi gözler önüne sermektedir.

Rivayet edilen hadislerde bu kitapta gösterileceği gibi Kuran’a, akla, fitrata aykırı birçok hadis mevcuttur. Bunlar elendikten ve kalan hadisler iç tutarlılık açısından değerlendirildikten sonra, geriye kalan hadislerin “*siyer*” (İslam tarihinin ilk dönemlerinin anlatımı) alanında kullanılmasının hiç bir sakıncası olmadığı kanaatindeyiz.

2- Kadınların Şeytanlaştırılması

Kuran dışı birçok inanışın İslam’a girmesi ve zamanla kutsallaştırılması, kadınların toplumdaki durumunu ve kadınlar hakkındaki algıyı olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden

biridir. “Tehlikeli” ve “günaha meyilli” yaratılışı olduğu kabul edilen kadınların, “şeytanın insan ruhuna giriş kapısı” olarak tanımlanması ve şeytanlaştırılması bu yaklaşıma örnek bir söylemdir. Bu inanış, İslam kaynaklarına, uydurma olduğu şüphe götürmeyen bazı hadisler vasıtası ile girmiştir:

*Peygamberimiz, bir mecliste insanlarla sohbet ederken güzel bir kadın gördü (başka bir rivayette ise yolda giderken bu kadını gördü), hemen eve gidip eşi Zeynep ile birlikte oldu, sonra da meclise geri dönüp “Kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Şayet biriniz bir kadın görürse kendi eşine gitsin. Bu onun içindekini giderir” demiştir.*¹⁰²

Bu yaklaşımın Kuran’ın öğretileri ile uzaktan yakından hiçbir alakasının olmadığını Kuran’ı okuyanlar hemen fark edecektir. Zira Allah, Kuran’da hiç kimseyi cinsiyetine bağlı olarak şeytanla işbirliği içinde olarak tanımlamamakta, tam tersine, inananları cinsiyetine bakmadan takvalarına göre ödüllendireceğini söylemektedir.

Nahl-97: *Erkek yahut kadın, her kim inanmış olarak iyi işler yaparsa, onu tertemiz bir hayatla yaşatırız. Ve böylelerinin karşılıklarını, işleyip ürettiklerinin en güzeliyle veririz.*

Yusuf-57: *İman edip takvaya sarılanlar için ahiretteki ödül elbette daha değerlidir.*

3- Kadınların Evlere Hapsedilmeleri, Eğitim ve Çalışma Haklarının Elllerinden Alınması

Kuran’da, kadınların aktif olarak hayata katılmalarını engelleyen, eğitim ve çalışma haklarını ellerinden alan hiçbir ifade mevcut değildir. Peygamberimiz hayattayken, kadınların

¹⁰² Müslim, “Nikah”, 9; Ebu Davud, “Nikah”, 44; Tirmizi, “Rada”, 9.

istedikleri alanda çalışma özgürlüklerinin olduğunu, eğitim almaya teşvik edildiklerini, kimsenin boyunduruğu altında yaşamaya zorunluluklarının olmadığını tarih ve hadis kaynaklarından öğreniyoruz. Bunun örneklerini daha önceki başlıklarda aktardık. Oysa Peygamberimizin vefatından sonra, İslam'ın gerekleri olarak kabul edilen birçok uydurma hüküm aracılığıyla kadınlar özgürlüklerini kaybetmiş ve kamusal alandan kopartılmışlardır. Böylesi bir zihniyeti yaymak için uydurulmuş hadisler aşağıdakiler gibidir:

*Kadınları göze çarpar mevkilere oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Dikiş öğretin ve Sure-i Nur'u da iyi öğretin.*¹⁰³

*Kadınlar Peygamberimize gelerek şöyle dediler: "Ey Allah'ın Resulü! Erkekler, Allah yolunda cihad yapmak suretiyle bütün sevabı aldılar (bize bir şey bırakmadılar). Biz, Allah yolundaki mücahidlerin ameline yetişebilmek için hangi ameli yapalım?" Peygamberimiz onların bu sorusuna şöyle cevap verdi: "Sizden her kim evinde oturursa, Allah yolunda cihad yapanların ameline (sevabına) yetişir."*¹⁰⁴

Kuran'a ve birçok başka hadise aykırı olan uydurmalarla kadınların evlerinden çıkmaları, eğitim almaları engellenmiş, eğitim alamayan kadınlar çalışma imkanı bulamamış, ekonomik olarak özgürleşememiş ve hayatlarını idame ettirmek için kocalarına bağımlı hale getirilmişlerdir. Öte yandan, hem Kuran'ın ifadelerinden hem de Peygamberimizin uygulamalarından eğitimin tüm müminler için gerekli olduğunu anlıyoruz. Kuran'da

103 Taberani, *el-Mu'cemül-evsat*, VI, 34; Hakim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, II, 430; [Hakim'in (ö. 405/1014) bu eseri, genelde Zehebi'nin (ö. 748/1348) talikiyle basılmıştır. Zehebi, bu hadis için uydurma demiştir. Detaylı bilgi için bkz. Hakim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, II, 430, Zehebi'nin taliki.]; Beyhaki, *Şu'abü'l-iman*, IV, 90.

104 Bezzar, *el-Bahru'z-zehhar*, XIII, 339.

öğrenmek ve bilmek, tüm müminlerin görevi olarak anlatılıp övülürken, Peygamberimizin, okuryazarlığın çok düşük olduğu o dönemde, kadınların okumayı yazmayı öğrenmesini teşvik ettiği kaynaklarda aktarılmışken, kadınları bunun dışında tutmak, okuma yazma öğrenmelerini “sevgilisine mektup yazar” mantığı ile engellemek, sözde iffetli kadınlar yetiştirmek için onları evlerine kapatmak, İslam ile ne kadar bağdaşmaktadır? Unutulmamalıdır ki; bu hadislerin aksine Kuran, bilenlerle bilmeyenleri aynı kefeye koymamakta ve bilenleri bilmeyenlere daha üst seviyede tutup Allah’tan gereği gibi korkanların alimler olduğunu söylemektedir. Daha çok bilmek için ise okumak, eğitim almak ve araştırmak en önemli şartlardır.

Zümer-9: *Böyle birisi, gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan, Rabbinin rahmetini uman biri gibi midir? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler eşit olur mu?” Ancak işin özüne vakıf olanlar düşünüp ibret alır.*

Fatır-28: *Aynı şekilde, insanlardan, hayvanlardan, davarlardan da çeşitli renklerde olanlar var. Kulları içinde Allah’tan ancak alimler gereği gibi korkarlar. Allah yücedir, bağışlayandır.*

Tüm müminlerin eğitilmesinin, Kuran’ın ortaya koyduğu ideale yaklaşmak için önemli olmasına karşın, topluma ve ahlaka “tehlike” olarak gösterilen kadınlar evlere kapatılmış, hatta evlerinde de etrafı göremeyen odalarda oturmaya zorlanmış, eğitimleri sadece bıçkı dikiş, ev işi ve çocuk bakımı gibi ev sırları içindeki işlerle sınırlanmış -ki bunlar zaten kocalarını memnun etmek için gerekli işlerdir- ve daha iyi bir eş olup erkeğe itaat etmeleri konularında eğitim almalarına izin verilmiştir. Amaç, kadınların dış dünya ile alakalarını kesmek

ve tamamen erkeğe köleleştirmektir. Örneğin kadınlar için yazılmış bir kitapta şöyle denilmektedir:

*Her ilim herkese fayda vermez, Sonra her ilim herkese gerekmez... Evlenme ve aile hukuku, çocuğun bakımı, eğitimi, ev işleri, yuva düzeni, genel sağlık, farz ilmi öğretme, hasta, fakir, muhtaç kimseleri destekleme, hayırlarda yardımlaşma, iyiliği emir, kötülüklerle karşı uyarma, bir afet veya harp anında ilk yardıma koşma gibi konularda kadınlar yeterince eğitilmeli ve tecrübe sahibi yapılmalıdır.*¹⁰⁵

Bu zihniyeti taşıyanlar; iyi bir tüccar, mühendis, mimar, arkeolog, sosyolog olmak gibi işleri ve bu konuda eğitim almayı kadınlara yakıştıramamaktadırlar. Kuran'da bunlara mani hiçbir ifade olmamasına ve Peygamberimizin dönemindeki kadınların o dönemin hemen hemen her iş kolunda yer aldıklarına dair tarihi bilgilere ve bunu anlatan hadislere rağmen... Bu inanış yüzünden, örneğin yakın dönemde Afganistan'da, İslam adına kadınlara eğitim yasaklanmıştır. Ama kadınların hayatın en zor şartlarında erkeklerle beraber çabalayıp mücadele ettikleri, Kuran tarafından onaylanmaktadır. Kuran'ın kadının hayatın her yerinde aktif biçimde rol almasını engellemediği ve kadın-erkek ayrımı yapmadığı açıktır.

Ali İmran-195: Rableri onlara cevap verdi: “Ben sizden, erkek-kadın hiçbir çalışanın ürettiğini boşa çıkarmayacağım. Hep birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda işkenceye uğratılanlar, çarpışıp da öldürülenler var ya, onların kötülüklerini yemin olsun örteceğim. Ve yemin olsun ki onları, Allah katından bir karşılık olarak, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım.” Allah katındandır karşılıkların en güzeli.

105 Dilaver Selvi, Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali, 32.

4- Kadınların Yönetici Olamaması

Kuran'da yer almamakla beraber uydurma hadislerle engellenen kadın haklarından bir diğeri de yöneticiliktir. Buhari'de aktarılan bir hadiste “*İşlerini kadına havale eden bir topluluk iflah olmaz*”¹⁰⁶ denilmiştir. Bu konuda “*İşleriniz kadınlara kalırsa sizin için yerin altı, üstünden daha hayırlıdır*”¹⁰⁷ hadisi de mevcuttur. Bu ve bunlar gibi hadisler doğrultusunda kadınların toplumda yönetici olamayacağını savunanlar mevcuttur.

“*İşlerini kadına havale eden topluluk iflah olmaz*” hadisini Peygamberimizin, İran hükümdarı Kısra ölünce kızının ülkenin başına geçmesi üzerine söylediği nakledilmektedir. Ancak bu hadisin ortaya çıkış zamanı oldukça manidardır; zira bu hadis, söylendiği iddia edilen olaydan yıllar sonra, ne hikmetse, Cemel Savaşı sonrasında hatırlanmıştır!¹⁰⁸ Hadisin bu savaştan sonra hatırlanmış olmasının savaş ve savaşın neticesi ile nasıl bir ilişkisi olabilir? Bu soruya cevap verebilmek için dönemin politik atmosferini incelemek faydalı olacaktır.

Hz. Ali, 656 yılında 3. halife Hz. Osman'ın öldürülmesi ile 4. halife olarak seçilmiştir. Ancak yeni halife, kimileri tarafından, Hz. Osman'ın katillerinin bulunması için yeterli emeği harcamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bunların başında Hz. Ayşe gelmektedir. Bilindiği gibi tartışma, savaş kararı alınmasıyla neticelenmiştir. Hz. Ayşe, bu süreçte ordusu ile Basra'ya gelmiş ve kendine taraftar toplamak amacıyla toplantılar düzenlemiş, camilerde konuşmalar yapmıştır. Kureyş

106 Buhari, “Megazi”, 84, “Fiten”, 17; Tirmizi, “Fiten”, 75; Nesai, “Adabü'l-Kudat”, 8.

107 Tirmizi, “Fiten”, 78.

108 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 50; Asgar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 77.

kabilesinden birçok sahabenin yanında Talha¹⁰⁹ ve Zübeyr¹¹⁰ de Hz. Ayşe'nin tarafını tutmuş ve onunla beraber savaşmışlardır. O sırada bu sahabelerden hiçbiri Hz. Ayşe'ye böyle bir hadisi hatırlatarak itiraz etmemiş veya onu terk etmemiştir. Hatta bu hadisi naklettiği iddia edilen Ebu Bekre bile savaşta tarafsız kalmayı seçmiş ve Hz. Ayşe'yi bu yönde eleştirmemiştir.¹¹¹ Zaten tarih kaynaklarında, olay sırasında, sahabelerin tartıştığı konunun komutanların cinsiyetinden ziyade tarafların haklılığı veya haksızlığı olduğu yazmaktadır.¹¹² O dönemde, Hz. Ayşe'nin kadın oluşu, bu yüzden yönetici olamayacağı gibi bir konu, mevzu bahis bile olmamıştır. Savaş gibi önemli bir olayda hem de taraflardan birinin komutanının kadın olduğu bir durumda Ebu Bekre'nin bu hadisi savaştan önce hatırlatması ve diğer sahabeleri uyarıp Hz. Ayşe'nin yanında bulunmalarının Peygamberin hükmüne muhalefet etmek olacağını hatırlatması gerekmez miydi? Oysa Ebu Bekre böyle yapmamış, savaş neticelenene kadar bu hadisin varlığından bile söz etmemiştir.

Bilindiği gibi Hz. Ayşe, Hz. Ali'ye yenilmiştir. Bu savaş, İslam tarihindeki ilk iç savaş ve ilk fitne olarak tanımlanmıştır. Hz. Ali, zaferden sonra Basra'ya girmiş ve onu açıkça desteklemeyenler de onun safında oldukları izlenimini vermeye çalışmışlardır. İşte böyle bir ortamda ne hikmetse Ebu Bekre de kadınların yönetici olmamaları gerektiğini söyleyen hadisi hatırlamıştır! İslam'ın ilk fitnesini ateşlemekle suçladıkları Hz. Ayşe'ye doğrudan saldıramayanlar, bu hadise referansla Hz.

109 **Talha Bin Ebeydullah:** İlk Müslümanların altıncısıdır.

110 **Zübeyr Bin Avvam:** Peygamberimizin halası Hz. Saffiye'nin oğlu, Hz Ebubekir'in damadı ve ilk Müslümanların beşincisidir.

111 Asghar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 77.

112 Tabari, *Tarih*, Vol:5, 221; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 58.

Ayşe'yi suçlu ilan etmişler ve dolaylı yoldan kendisine saldırmışlardır. Kısacası bu hadisin siyasi gerekçelerle uydurulduğu çok açıktır.

Kadınların yönetici yapılmaması gerektiğini ifade eden hadisin uydurulmasının yanında kadınlara danışılması, her ne derlerse tersinin yapılması anlamına gelen hadisler bile uydurulmuştur. “*Kadınlara muhalefet ediniz, kadınlara muhalefette bereket vardır*” ve “*Kadınlara itaat pişmanlıktır.*” Bunlara göre bir kişi, ancak kadınların dediklerinin zıttını yaparak doğruyu bulabilir. Bu hadisler eğer doğru kabul edilirse, bırakın kadınlara yönetici pozisyon verilmesini, çocukların nasıl emanet edileceği bile sorgulama konusu olur! Hadis profesörü Ali Osman Ateş, bu hadisleri, senedleri ve nakleden kişilerin (ravilerin) güvenilmezliği gibi kriterler üzerinden eleştirmiştir.¹¹³ Bu hadisler, Kuran’a aykırı oldukları gibi, Peygamberimizin eşlerine danıştığını ve onların bazı tavsiyeleri doğrultusunda hareket ettiğini anlatan hadislerle de çelişkilidir.

Kuran’da kadınların yönetici olmamalarını gerektiren bir tek hüküm, hatta en ufak bir ima bile bulunmamaktadır.¹¹⁴ Bilakis Kuran, Sebe Melikesi’nden övgü ile bahseder ve ne kadar basiretli bir yönetici olduğunu anlatır. Sebe Melikesi’nin basiretli tavrı, kavmini gereksiz bir savaştan korumuş ve doğruyu bulmalarını sağlamıştır. Öte yandan, Kuran’da, Firavun gibi birçok erkek yönetici eleştirilmektedir. Elbette bu, bir cinsiyet ayrımının dayanak noktası olamaz ama bu, erkek olsun kadın olsun her cinsten hem iyi hem kötü yöneticiler çıkabileceğini

113 Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 99-101.

114 Asgar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 76, Amina Wadud, *Quran and Woman*, 89.

gösterir. Kuran'ın ifadeleri, yöneticiliğin erkeğe veya kadına verilmesini değil fakat ehline verilmesini gerektirir.

Nisa-58: *Şu bir gerçek ki, Allah size emanetleri, onlara ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size bu şekilde ne güzel öğüt veriyor. Allah duyar, görür.*

5- Kadınların Seyahat Özgürlüğü

Müslüman bir kadının, kocasından izin alması şartıyla, kısa mesafelere tek başına gitmesi, geleneksel anlayış tarafından (bazı çekincelerle) onaylanmıştır. Ancak kimi rivayetlere göre bir, kimilerine göre de üç günlük mesafeden fazla olan yolculuklara yanında bir mahremi (babası, kocası, oğlu, dayısı gibi bir yakını) olmadan gitmesi, Ehli Sünnet inançları gereği yasaklanmıştır. Müslim'deki bir hadiste, Peygamberimizin:

“Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının beraberrinde babası veya oğlu yahut kocası veya kardeşi yahut nikahı haram olan biri olmaksızın üç gün veya daha fazla süren bir yolculuğa çıkması helal değildir.”

dediği ileri sürülmektedir.¹¹⁵ Ebu Hureyre'den nakledilen bir başka hadiste Peygamberimizin:

“Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, yanında kendisine nikahı haram olan biri bulunmadıkça, bir gün ve bir gecelik yola gitmesi helal değildir.”

dediği aktarılmıştır.¹¹⁶ Kısacası bir kadının, mahremi olmadan seyahat edebileceği yolculuk mesafesinin, yaşadığı bölgeden 90 km uzaklıktaki alanı kapsadığı, yani başka bir deyişle

¹¹⁵ Müslim, “Hac”, 423.

¹¹⁶ Müslim, “Hac”, 421; Tirmizi, “Rada”, 15.

90 km'den uzağa yanında mahremi olmaksızın seyahatinin haram olduğu yaygın kabul olmuştur. Kuran'da olmayan bu uydurmayı savunanlara göre bir kadının, kadın arkadaşlarıyla birlikte, dünyanın birçok şehrinin bir ucundan diğerine gitmesi bile haramdır!

Kuran'da yasaklanmamış olanların helal olduğu kaidesine göre (Kuran'ın bu ilkesi, Maide Suresi'nin 101. ayeti gibi ayetlerden anlaşılmaktadır), Kuran'da böyle bir yasağın olmaması, kadınların kısıtlanamayacağını anlamamız için yeterlidir. İla veten Peygamberimiz döneminde gerçekleşen birçok olay da bunu teyit etmektedir. Örneğin; Mekke'den Medine'ye kadınların yalnız başlarına hicret ettiği, siyer kitaplarında yazmaktadır. Bahsi geçen mesafe 90 km'nin çok üzerindedir. Kilometrelerce mesafeyi kateden kadınlar, Peygamberimiz tarafından hiçbir zaman mahremsiz seyahat ettikleri için uyarılmamış, bilakis katlandıkları zor yolculuk her zaman övülmüştür. Buhari ve Müslim'de Peygamberimize atfedilerek nakledilen başka bir hadis de Peygamberimizin:

“İslam inancı öyle bir barış ve güvenlik ortamı oluşturacak ki, en uzak yerden bir kadın tek başına Mekke'ye gelecek, Kabe'yi tavaf edip dönecek ve o kadına hiç zarar gelmeyecek.”¹¹⁷

şeklinde bir müjde verdiği yazmaktadır. Peygamberimizin dinen yasak olan bir şeyi müjdelemesi mümkün müdür?

Bu uydurma yasak ile tüm müminlere farz olan hac vazifesi de kadınlar için zorlaştırılmıştır. Buhari'de geçen başka bir hadise atıfla kadınların yalnız başlarına hacca gitmeleri bile engellenmiştir. Bahse konu hadis şöyledir:

117 Buhari, “Menakıb”, 15.

Peygamber “Bir kadın, yanlarında mahrem birisi bulunmadıkça bir erkekle yalnız kalmasın ve yolculuğa çıkmasın” buyurunca, bir adam ayağa kalktı ve: “Ey Allah’ın Resulü! Eşim hac için çıktı, ben ise falanca gazveye yazıldım” deyince, Peygamberimiz “Git ve eşinle birlikte hac yap!” buyurmuştur.¹¹⁸

Oysa Ali İmran Suresi’nin 97. ayetinde, tüm Müslümanlara hac yapmanın farz olduğu kadın-erkek ayarımı yapılmadan belirtilmekte ve kadınların mahremsiz seyahati yasaklanmamaktadır.

Ali İmran-97: Açık-seçik deliller, İbrahim’in makamı vardır orada. Oraya giren, güvene ermiş olur. Yoluna gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse, hiç kuşkusuz, Allah alemlere muhtaç değildir.

Görüldüğü gibi, bırakın keyif için gezmeyi, Müslüman kadınların üzerine farz olan ibadetler bile sonradan uydurulmuş hadisler ile sınırlandırılmıştır. Kuran’da böyle bir yasağın olmamasına dayanarak, kadınların seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasının yanlış olduğunu açıkça iddia edebiliriz. Bu arada, toplumda eşkiyalık gibi tehditlerin olduğu belli bir dönemde, tedbir olarak, kadınların yalnız başlarına seyahat etmemesini tavsiye etmek önerilmiş veya gelenek olarak uygulanmış olabilir. Fakat gelenekleri veya tarihin belli dönemlerinde yaşanan tarihsel uygulamaları, bütün ümmeti her çağda bağlayan dini hükümlere çevirmek büyük bir yanlıştır. Kadınlar, erkekler gibi, istedikleri yere istedikleri zaman gitme özgürlüğüne sahiptirler.

118 Buhari, “Nikah”, 110, “Cezaü’s-Sayd”, 24, “Cihad”, 139, 178; Müslim, “Hac”, 424.

6- Kadınların Camilerden ve Namazlardan Uzak Tutulmaları

Dini anlattığı ileri sürülen birçok kaynakta, kadınların cami ve toplu ibadetler ile ilişkileri en alt düzeyde tutulmuş, cemaatle namaz kılmaları, namaz için camiye gitmeleri, Cuma namazına katılmaları ya yasaklanmış ya da tavsiye edilmemiştir. Kadınlar için en hayırlı yerin evlerinin içi olduğu, dolayısıyla da ibadetlerini evlerinde yapmalarının daha makbul olduğu ileri sürülmüştür. Bu sınırlamalara bir de hayız halindeyken camilere girmemeleri gibi başka yasaklar da eklenince kadınlar camilerden iyice uzaklaştırılmıştır. Bu konuda uydurulan hadislerle örnek olarak şunları verebiliriz:

*Kadının evinin avlusunda kıldığı namaz, mescitte kıldığı namazdan daha faziletlidir. Evinde kıldığı namaz, avluda kıldığı namazdan daha faziletlidir. Evinin iç kısmında kıldığı namaz, evinin açık yerinde kıldığı namazdan daha faziletlidir.*¹¹⁹

*Kadın, insanın ar ve namusudur. Evinden dışarı çıktığında şeytan ona yaklaşır. Kadının Allah'a en yakın olduğu yer evidir.*¹²⁰

Kadınları camilerden ve toplu ibadetlerden uzak tutmaya çalışan zihniyetin Kuran'daki hiçbir ifadede destek bulması mümkün değildir. Zaten tarihi kaynaklara baktığımızda Medine'de inşa edilen büyük camide, kadın-erkek tüm inananların toplanıp beraber ibadet ettiklerini görüyoruz. O dönemde cami; hem dinin, hem eğitimin, hem de sosyal hayatın merkezi durumundaydı. Kadınlar bayram namazlarına, Cuma namazlarına, vakit namazlarına ve topluca yapılan tüm ibadetlere erkeklerle beraber katılır, Peygamberimizin vaazlarını dinler ve buralardaki tartışmalara katılıp dini konularda görüş ifade ederlerdi.

119 Ebu Davud, "Salat", 54.

120 İbn Huzeyme, *Sahih*, III, 93; Taberani, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 189, VIII, 101.

Bu hususlarda, kadın ve erkek ayrımı yoktu.¹²¹ Yukarıda alıntılarımız ve uydurma olduğuna inandığımız hadislerden çok daha fazla hadis, erkek ve kadınların camideki ve toplu ibadetlerdeki beraberliği aktarılmıştır. Bunlara birkaç örnek olarak şu hadisleri verebiliriz:

*H. Ayşe şöyle demiştir: “Yatsı namazını mescitte kıldığım bir gece eve Resulullah’tan sonra geldim. Bana, ‘Neredeydin’ diye sordu. Ben, ‘Mescitte ashabından birisinin okuduğu Kuran’ı dinliyorduk. Doğrusu ashabın arasında onun gibi güzel sesli ve güzel okuyanı hiç duymamıştım’ diye cevap verdim. Bunun üzerine tekrar Resulullah ile beraber gidip onu dinledik. Sonra bana dönerek; ‘Bu, Ebu Huzeýfe’nin azatlısı Salim’dır. Ümmetim arasında böyle birisini var eden Allah’a hamd olsun’ buyurdu.”*¹²²

*Peygamberimiz kadınların camiye kolay girip çıkmalarını sağlamak için Medine’deki mescidin üç kapısından birini sadece kadınlara tahsis etmiştir.*¹²³

*Peygamberimiz, camiye gelen çocuklu kadınların durumuna hassasiyet gösterir ve namaz sırasında bir çocuğun ağladığını duyduğunda namazı kısaltırdı.*¹²⁴

Kadınlar erkekler gibi camiye gitmeye dört halife döneminde de devam etmişlerdir. Bu konuya şu rivayetler örnektir:

H. Ömer’in karısı her gün sabah ve yatsı namazlarını mescitte cemaatle kılardı. Kendisine, kocası Ömer’in bundan hoşlanmadığını ve kıskandığını bildiği halde niçin namaz için mescide geldiği sorulunca şöyle karşılık verdi: “Ömer’in benim mescide gelmeme yasak koymasına H. Peygamber’in ‘Allah’ın

121 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 72.

122 Hakim, *el-Müstedrek ‘ale’s-Sahihayn*, III, 250.

123 Ebu Davud, “Salat”, 17.

124 Buhari, “Ezan”, 65.

hanım kullarını Allah'ın mescitlerinden men etmeyiniz' hadisi engel oluyor.”¹²⁵

Hatta Hz. Ömer öldürüldüğü sırada karısının yine camide namaz kılmakta olduğu da kaynaklarda vardır. Ayrıca Hz. Ömer'in kadınların *mehir*lerinin yüksek olduğu ve azaltılması gerektiği hususunda Cuma namazında camide vaaz verirken bir kadının kalkıp şu itirazı yapması da ilginçtir:

*Ey Ömer, senin buna hakkın yok. Zira ayet-i kerimede Allah, “Birisine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile, onun içinden bir şey almayın diye buyurmuştur.” Bunun üzerine Hz. Ömer, “Ömer yanlış yaptı, kadın doğru söyledi” dedi.*¹²⁶

Bu itirazı yapan kadının dış görüntüsü de hadislerde aktarılmaktadır. Görüldüğü gibi hadisten şunları anlıyoruz: 1- Kadınların Cuma namazları gibi toplu ibadetlere katıldıklarını; 2- Cuma namazı gibi toplu ibadetlerde bile kadınlara kalkıp itiraz edebilecekleri cesareti veren bir kültürün oluştuğunu; 3- Kadınların itirazlarının dönemin halifesi gibi en ileri gelenlerce kabul edildiğini; 4- Kadının dış görüntüsü tarif edildiğine göre kadınların camide perdelerin arkasında saklanmadıklarını; 5- Kadınların seslerinin erkekler tarafından duyulmasının sakıncalı olduğu gibi bir uydurmaya itibar edilmediğini.

Kadınların dışlandığı başka bir ibadet de tüm inananlara farz olan Cuma namazıdır. Kuran'da Cuma namazının kılınması emredilirken, kadın-erkek ayrımı yapılmamakta, tüm inananlara seslenilmektedir. Peygamberimiz döneminde ve sonrasında kadınların Cuma namazlarına gittiklerini ifade eden yukarıdaki gibi hadislere rağmen, günümüzde birçok yerde, kadınların

125 Buhari, “Cuma”, 11.

126 Tahavi, *Şerhu müşkili'l-asar*, XIII, 57.

Cuma namazına gitmeleri engellenmektedir. Kuran’da Cuma namazı kılınmasını ifade eden ayetler şöyledir:

Cuma- 9: *Ey inananlar! Cuma günü, namaz için çağrı yapıldığında, Allah’ı anmaya koşun! Alışverişi bırakın! Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*

10: *Namaz kılınınca hemen yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan nasibinizi arayın! Allah’ı çok anın ki kurtuluşa erebilirsiniz.*

Kadınları eve hapsetmenin, camilere gitmelerini ve toplu ibadetlere katılmalarını engellemenin İslam ile alakasının olmadığı çok açıktır. Kuran’dan onay bulmayan bu uygulamaların yanlış olduğunu gösteren Peygamberimiz ve sonrasındaki dört halife döneminden birçok rivayet olmasına rağmen günümüzde halen bu yanlış uygulamalar bazı yerlerde devam etmektedir.

7- Fitnenin Esas Kaynağının Kadın Olduğu İddiası

Kuran’a göre mallar da, çocuklar da, dünyada elde edilen mevkiller de birer “fitne” aracı olabilir. Örneğin; Kuran, Müslümanlara mallarının bir bölümünü fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine vermeleri gerektiğini söyler. Ancak malından yeterli bir kısmı bağışlamayan kişi için o mallar bir “fitne” aracına dönüşebilir. Aynı şekilde, insanın çocukları da onun dinden uzaklaşmasına neden olabilir ve “fitne” kaynağına dönüşebilir.

Enfal-28: *Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir fitnedir. Allah’ın yanında ise büyük mükafat vardır.*

Teğabün-15: *Şu da bir gerçek ki, mallarınız ve çocuklarınız bir fitnedir. Allah’ın yanında ise büyük bir ödül vardır.*

Aynı şekilde elbette kadınlar için erkekler, erkekler için de kadınlar “fitne” yani bir imtihan aracı olabilirler. Fakat

literatürde kadınlar için kullanılan “fitne” ifadesi bir imtihan aracı olmanın ötesinde bir baş belası gibi anlamlandırılmış ve “kadın”, dünya hayatında sakınılması gereken en büyük belalardan biri olarak takdim edilmiştir. Bu konuda uydurulan bir hadis şöyledir:

*Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne sebebi bırakmadım.*¹²⁷

Her insan için en büyük fitne, imtihanı kaybetmesine sebep olan her neyse odur. Bu dünyadaki imtihanı bazıları mal, bazıları kibir, bazıları çoluk çocuk, bazıları tembellik yüzünden kaybetmektedir. Elbette karşı cinsle ilişkideki hatalar da imtihanı kaybetmede önemli bir unsur olabilmektedir; bu açıdan erkekler için kadın, kadınlar için erkek “fitne” olabilir. Fakat gelenekte bazılarının yaptığı gibi kadını fitnenin baş kaynağı ilan etmek ve burada erkeklerin zaafları ve yanlış tercihleri yerine kadının aldatıcı özelliğine suçu yüklemek önemli bir hatadır. Bu hatanın önemli sebeplerinden biri, kadın olmayı ontolojik olarak, yani değiştirilemeyecek ve düzeltilemeyecek şekilde kötü olarak gösteren yaklaşım olmuştur. Kadını düzeltilemeyecek şekilde kötü görenler, onu en büyük fitne olarak etiketlemişlerdir. Ne yazık ki, Kuran’ın yıktığı bu zihniyetten kurtulamayanlar, daha sonra Peygamberimize iftiralar atmak suretiyle bu zihniyeti yeniden hortlatmaya çalışmışlardır.

8- Kız Çocuklarının İdrarı

Kadınların aşağılanmasıyla ilgili ifadeler kadınların çocukluklarına kadar uzatılmıştır. Akla ve duyuşsal verilere tamamen aykırı şekilde uydurulmuş bir hadise göre kız çocuklarının

127 Buhari, “Nikah” 18; Müslim, “Zikir”, 97; Tirmizi, “Edeb”, 31.

idrarları bile erkek çocuklarınkinden daha pistir! Söz konusu hadis şöyledir:

*Kız çocuğunun idrarını temizlemek için yıkamak gerekir, erkek çocuğunun idrarını temizlemek için ise su serpmek yeterlidir.*¹²⁸

Bu hadisin uydurma olduğunu ifade edeceklerine bu hadisi tevil edip kurtarmaya çalışanların izahları durumu daha da kötüleştirmiştir. Örneğin İmam Şafi, bu hadisi, Hz. Adem'in topraktan yaratıldığı ve idrarının temiz olduğu, ancak Havva'nın Adem'in bedeninden yaratıldığı, dolayısıyla da kan ve etten var edildiğinden idrarının daha pis olduğu şeklinde yorumlamıştır. (Havva'nın Adem'den yaratıldığına dair İsrailiyat kökenli aktarımın yanlışlığını önceki başlıklarda ele aldık.) Bu rivayet akla aykırı olmasının yanında bilimsel verilere de aykırıdır. Erkek ve kız çocuklarının idrarlarını tahlil ettiğimizde, kız çocuklarının idrarının daha pis olduğuna dair hiçbir veri ortaya çıkmamaktadır. Kuran'a, akla, insan fıtratına ve bilimsel verilere aykırı olan hadislerin Peygamberimizin söylediği sözler olarak kabul edilmesi, İslam'a yapılabilecek en büyük ihanetlerden birisidir.

9- Kadınların Erkeklerin Vücudundaki İrini Yalaması

Hadis kitaplarının yazarlarının erkek olmasının ve olaylara kendi cinsiyetlerini merkeze alarak yaklaşmalarının etkisi, aktarılan birçok uydurma hadiste karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerle kadınların, kocalarının haklarını ne yaparlarsa yapsınlar ödeyemeyecekleri ifade edilmiş ve kadınlar erkeklere köle olmaya yönlendirilmişlerdir:

128 Abdurrezzak, *el-Musannef*, I, 381; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, I, 114; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 151, 359; İbn Mace, "Taharet", 77; Ebu Davud, "Taharet" 136; Tirmizi, "Sefer", 40; Nesai, "Taharet", 194.

*Şayet kocasının ayağından başında saçlarının ayrıldığı yerine kadar irin ve iltihapla kirlenmiş olsa sonra kadın ona yönelse ve kocasını dili ile yalasa onun hakkını ödeyemez.*¹²⁹

*Cüzzam hastalığının onun etini deldiğini, iki burun deliğini yırttığını, bu iki burun deliğinden kan ve irin aktığını görsen, sonra onun hakkını ödemek için ağzıyla o iki burun deliğinden akanları yalayıp yesen, ebediyen onun hakkını ödeyemezsin.*¹³⁰

Görüldüğü gibi kadınların kocalarının haklarını, kocalarının vücudundaki cerahatı yalayarak temizleseler bile ödeyemeyecekleri ileri sürülmekte ve bu akıl almaz düşünce, hadisler aracılığı ile desteklenmeye çalışılmaktadır. Rivayet edilen başka bir hadiste de kocasını razı eden her kadının Cennet'e gireceği söylenmektedir.

*Kendisinden kocası razı olduğu halde ölen her (Müslüman) kadın Cennet'e gider.*¹³¹

Kuran'ın sunduğu dinde temel gaye Allah'ı razı etmek iken, uydurulan dinde kadının kocasını razı etmesi de Cennet'e giden yolda önemli bir hedef olarak sunulmaktadır. Bu mantığı savunanlara göre kadın, takvası veya imanı zayıf olsa da, kocasını memnun ederse Cennet'i garantileyecektir. Oysa Kuran'ın inşa ettiği zihin yapısına göre ister kadın olsun ister erkek olsun, her insanın en önemli vazifesi Allah'ı razı etmektir. "Kocayı razı etme", "kocanın hakkını ödemek" gibi kavramlar Kuran'da yoktur. Kuran'da, inananlara; hak yememeleri, kimseyi aldatmamaları, ana babaya iyi davranmaları ve adaletli olmaları gibi uyarılarda bulunmaktadır ama hiçbir yerde bir kocanın karısı üzerindeki hakkından bahsedilmemektedir. Kuran'da, bir

129 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 64-65.

130 Taberani, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VIII, 259.

131 Tirmizi, "Rada", 10; İbn Mace, "Nikah", 4.

kulun başka bir kulu razı ederek Cennet'e gireceği gibi bir ifadeye rastlanmaz. Uydurma hadislerdeki bu söylemi; ne Kuran, ne akıl, ne de fitrat ile savunmanın imkanı vardır.

Bu konuda son olarak, herkesin karı koca ilişkisinin ve beklentilerinin farklı olabileceğini, ancak kadınların kocalarına köleleşmesini dini bir gereklilik olarak sunmanın ve din adına uydurma gereklilikler ortaya çıkarmanın büyük bir günah olduğunu hatırlatmak isteriz.

Nahl-116: *Yalan düzerek Allah'a iftira etmek için, dillerinizin uydurma nitelendirmeleriyle "Şu helaldir, şu da haramdır" demeyin. Yalan düzerek Allah'a iftira edenler kurtulamazlar.*

10- Kadınların Kocalarına Secde Etmeleri

Peygamberimizden en çok hadis aktaran kişi Ebu Hureyre'dir. Ona bu konuda yaklaşan hiç kimse yoktur. Ebu Hureyre için İzzeddin İbnu'l Esir (ö. 1233) *Üsdü'l-Gabe* adlı eserinde "*İsmi etrafında en çok tartışma olan kişi Ebu Hureyre'dir. Onun ismi kadar veya ona yakın bir şekilde adı tartışılan bir başka kişi yoktur*" demiştir.¹³² Taberi'den gelen bilgilere göre ise Hz. Ömer tarafından Bahreyn'e vali olarak atanan Ebu Hureyre, yine Hz. Ömer tarafından görevi suistimal ettiği gerekçesiyle görevden alınmış, geri döndüğünde yanında getirdiği paranın bir kısmına haksız kazanç sağladığı gerekçesiyle el konulmuştur.¹³³ Yine İbn Sad'ın meşhur *Tabakat* adlı eserinde, Ebu Hureyre'nin kendisinden rivayetle Hz. Ömer'in kendisine "*Allah'ın ve Kitabının düşmanı! Sen Allah'ın malını mı çaldın?*" dediği yazılmakta-

132 Mahmud Ebu Reyeye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebu Hureyre*, 38.

133 Mahmud Ebu Reyeye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebu Hureyre*, 86-88.

dır.¹³⁴ Hz. Ömer dışında Peygamberimizin birçok yakınının, özellikle Hz. Ayşe'nin, Ebu Hureyre'yi aktardığı hadislerden dolayı eleştirdiği de aktarılmıştır.

Ebu Hureyre'nin konumuz açısından önemi şudur: Kadınlar hakkında olumsuz, Kuran'a ve akla aykırı algı oluşturan hadislerin çok önemli bir bölümü Ebu Hureyre'ye atfedilmiştir. Bu hadisleri Ebu Hureyre'nin uydurmuş olması mümkün olduğu gibi, Ebu Hureyre ile hadis kitaplarının yazımı arasındaki zincirdeki diğer kişilerin de uydurmuş olması mümkündür. Fakat sonuç olarak kadınlar aleyhine algı oluşturan uydurma hadislerin önemli bir bölümünün onun ismiyle anıldığı, dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur. Bu başlıktaki "secde hadisi" ve bu kitapta kadınlar aleyhine uydurulduğunu tespit ettiğimiz birçok hadis Ebu Hureyre'ye atfedilerek aktarılmış ve meşhur hadis kitaplarına girmiştir. Bir önceki başlıkta incelediğimiz "irin" hadisini aktaran Ebu Hureyre, aşağıdaki hadisi de aktarmıştır:

*İnsanın insana secde etmesini emredek olacak olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.*¹³⁵

Müslümanlar secdeyi ibadetlerinde sadece Allah için yaparlar. Aşağıdaki ayetten de anlaşılacağı gibi Kuran, Allah dışında başka kaynaklara secde edenleri kınamış ve sadece Allah'a secde edilmesini emretmiştir:

Fussilet-37: Gece ve gündüz, Güneş ve Ay, O'nun ayetlerindendir. Eğer sadece Allah'a kulluk ediyorsanız, Güneş'e, Ay'a secde etmeyin; onları yaratan Allah'a secde edin.

Secde etmenin taşıdığı anlam Kuran'da bu kadar net belirtilmişken, İslam dini kula kulluk etmeyi ve Allah'tan başkasına

134 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, IV, 335.

135 Tirmizi, "Rada", 10; Ebu Davud, "Nikah", 41; İbn Mace, "Nikah", 4.

secde etmeyi men etmişken, Peygamberimizin bu şekilde bir cümle kurması düşünülebilir mi? Kuran'ın ifadeleriyle uyumsuz olan bu iddia, belli ki, kadınları erkeğin adeta kölesi haline getirmek isteyenler tarafından uydurulmuştur. Böyle ifadeleri Peygamberimizin dile getirdiğini söylemek hem ona hem de İslam'a hakarettir.

11-Kadınların Uğursuz Olmaları

Yine Ebu Hureyre'den ve Abdullah bin Ömer'den nakledilen ve kadınları “uğursuzluk” ile ilişkilendiren bir hadis şöyledir:

*Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve atta.*¹³⁶

Bu hadis, Buhari gibi önem atfedilen kaynaklarda “sahih” olarak nakledilmiştir. Peki, bu hadis, Kuran'a, akla ve fıtrata uygunluk kriterleri açısından ele alınınca ne kadar güvenilirdir?

İlk önce, Kuran'da hiçbir şeye uğursuzluk yüklenmediğini, bazı şeyleri uğursuz saymanın, İslami kaynaklara, cahiliye dönemi uygulamalarından girmiş olduğunu belirtmek zorundayız. Örneğin eski Arap adetlerinde bir kişi seyahate gideceği zaman veya bir şey yapmaya niyetlendiğinde bir kuş salıp; kuş sağa giderse o işin hayırlı, sola giderse de hayırsız olduğuna karar verirdi. Bilindiği gibi bu tür uygulamalar, Peygamberimiz ve Kuran tarafından eleştirilmiştir.

Ayrıca, hadis literatürünü iç tutarlılık açısından incelersek, bu hadisle çelişen birçok başka hadisin olduğuna da tanıklık ederiz. Örneğin Peygamberimizin “*Uğursuzluğa inanmak şirk*” dediği başka bir rivayette aktarılmıştır.¹³⁷ Buhari'de

136 Buhari, “Cihad”, 47, “Nikah”, 18; Müslim, “Selam”, 115; Tirmizi, “Edeb”, 58; İbn Mace, “Nikah”, 55.

137 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 213.

“İslam’da uğursuz sayma yoktur”¹³⁸ diye uğursuzluğu reddeden hadis de mevcuttur. Bunlara ek olarak, Ebu Hureyre’den nakledilen birçok hadise “İyi bir dinleyici değil ve kendisine soru sorulduğunda yanlış cevaplar veriyor”¹³⁹ şeklinde itiraz eden Hz. Ayşe’nin, bu aktarımına da muhalefet ettiği bilinmektedir. Hz. Ayşe’ye Ebu Hureyre’nin, Peygamberimizin “Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve atta” dediği nakledilince Hz. Ayşe’nin öfkeyle ayağa fırlayıp: “Ebu Hureyre dersini iyi öğrenmemiş. Bizim eve Peygamber tam bir cümlemin ortasındaiken geldi ve sadece son kısmını duydu. Peygamber, Allah, Yahudileri yalanlamaktadır; onlar üç şey uğursuzluk getirir: ev, kadın ve at demişlerdi”¹⁴⁰ dediği nakledilmiştir.

Kuran’ın hiçbir ifadesinden onay almayan, uğursuzluğu reddeden birçok hadisle çelişen, Hz. Ayşe tarafından açıklanıp düzeltilen bu yanlış aktarım tüm bunlara rağmen yine de “sahih” damgasıyla kitaplarda durmakta, kadınları aşağılayanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu da, hadis literatürünün zan olduğunu ve bu literatürden hareketle Kuran’da olmayan anlayışların oluşturulmaması gerektiğini bir kez daha göstermektedir. Bu, literatürün Kuran, akıl, fıtrat ve iç tutarlılık süzgeçlerinden geçirilmesinin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

12-Cehennem’in Çoğunun Kadınlardan Oluşması ve Kadınların Aklının ve Dininin Eksik Yaratılışı

Ebu Hureyre’den nakledilen, bizce uydurma olduğu açık olan başka bir hadis ise şöyledir:

138 Buhari, “Tib”, 42, 53.

139 Zerkeşi, *el-İcabe*, 115-116; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 79.

140 Zerkeşi, *el-İcabe*, 114; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 76.

Rasulullah bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek şöyle dedi: “Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz çünkü sizler Cehennem halkının çoğunu oluşturmaktasınız.” Bunun üzerine kadınlardan biri “Niçin böyle oluyor ya Rasulallah” dedi. Hz. Peygamber de “Çok lanet etmeniz ve kocalarınızın yaptığı iyiliklere nankörlük etmenizden dolayı” dedi.¹⁴¹ Hz. Peygamber şöyle devam etti: “Aklı başında ve görüşü sağlam bir erkeğe galip gelebilen, aklı ve dini eksik sizden başka varlık görmedim.” Orada bulunanlardan bir kadın: “Kadının aklının ve dinin noksanlığı nedir” diye sordu. Hz. Peygamber de: “Sizden iki kadının şahitliği bir erkeğinkine denktir. Dininizin noksanlığına gelince o da hayızlı olmaktır. Sizden biriniz hayızlı iken 3-4 gün oturur, namaz kılamaz” dedi.¹⁴²

Yukarıdaki hadis, en çok itibar edilen hadis kaynaklarında aktarılmıştır. Konumuz olan hadise göre kadınların hem akıllarının hem de dinlerinin eksik olduğu söylenmekte, kocalarına karşı nankör olduklarından ve sıkça lanet ettiklerinden Cehennem’in çoğunun kadınlardan oluştuğu ileri sürülmektedir. Kuran’ın hiçbir yerinde, bir cinsin öbürüne nankörlük ettiğinden veya lanet okuduğundan dolayı cehennemlik olacağından bahsedilmez.

Bakara-81: *İş, onların sandığı gibi değil. Kötülük ve çirkinlik kazanan, suçu kendisini kuşatmış olan kişiler, ateşin dostudurlar. Sürekli kalacaklardır orada.*

Zümer-60: *Allah’a yalan isnat edenleri, kıyamet günü yüzleri siyah halde görürsün. Kibirliler için Cehennem’de bir barınak mı yok!*

141 Buhari, “Hayız”, 6; Müslim, “İman”, 132.

142 Tirmizi, “İman”, 6; Müslim, “İman”, 132.

Yukarıdaki ayetlerden ve Kuran'ın diğer ayetlerinden de anlaşılacağı gibi Cehennem'le ilgili ayetler, herhangi bir cinse yönelik değil, dünyada yapılan zulümlere yöneliktir; yani insanlar yaptıkları veya yapmadıkları eylemler yüzünden cezalandırılacaklardır. Bunun aksini savunmak, Cennet ve Cehennem için yeni kriterler getirmek; Cennet ve Cehennem'i belli bir cinse ipoteklemek, Kuran'dan hiçbir şekilde onay almaz. Yukarıdaki hadiste söylendiği gibi kadınların kocalarına nankörlük etmelerinden dolayı Cehennem'in çoğunu oluşturdukları iddiası yersiz bir ifadedir. Cennet ve Cehennem için Kuran'da olmayan, hatta Kuran'la uyuşmayan şartları Peygamberimizin ortaya koymuş olması mümkün değildir. Kadınların dünyaya gelme nedenlerini, kocalarına minnettarlık duymak ve onlara nankörlük etmemek üzerinden tanımlamak yerine; Allah'a minnettarlık duymak ve nankörlük etmemek üzerinden tanımlamak gereklidir.

Bakara-152: *Hatırlayın Beni ki, hatırlayayım sizi. Şükredin Bana, sakın nankörlük etmeyin!*

İbrahim-7: *Rabbinizin şunu bildirdiğini de unutmayın: Eğer şükrederseniz, Ben de sizin için mutlaka artıracam. Ve eğer nankörlük ederseniz hiç kuşkusuz Benim azabım çok şiddetlidir.*

Ayrıca bahse konu hadisle ortaya atılan iddia, çok sakıncalı bir zihniyet yapısı oluşturacak niteliktedir. Zira bu hadisten yola çıkılarak kadınların bu dünyadaki asli dini vazifelerinden birinin kocalarını memnun etmek olduğu söylenmekte; adeta kadınlara Cennet vizesi kocaları tarafından verilecekmiş gibi bir anlayış oluşturulmaktadır. Kadınlarını dini kullanarak kendilerine köle etmeye çalışanların bu hadisi uydurduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek!

Gelelim hadisin kadınların aklının ve imanının kıt olduğunu ileri süren ikinci kısmına. Kuran'da cinsiyet ayrımı yapılmadan tüm müminlere akletmelerini, akıllarını kullanmalarını söyleyen birçok ayet vardır. Bu ayetlerin hiçbirisi sadece erkekler için inmemiş; hitap, hem erkek hem kadın tüm inananlara olmuştur. Zira dini mesuliyet, akıl sahibi olmaya bağlıdır; eğer kadınların akli kıt olsaydı, dini sorumluluklarının ne ölçüde olduğu veya olup olmadığı da gündeme gelirdi! Oysa bu iddiaları yapanlar dahil hiç kimse, kadınların dini mesuliyetlerinin eksik olduğunu iddia etmemişlerdir.

Bakara-242: *Aklınızı işletmeniz ümidiyle Allah, ayetlerini size işte böyle açıklıyor.*

Yunus-100: *Allah, pisliği, aklını kullanmayanlar üzerine bırakır.*

Söz konusu hadisteki, kadınların şahitliğiyle ve hayız dönemindeki ibadetleriyle ilgili iddialarda da önemli yanlışlar vardır. Bu konular ilerleyen sayfalarda müstakil başlıklar altında ele alınacaktır. Hadisleri değerlendirirken kullandığımız; Kuran'a, akla ve fıtrata uygunluk kriterleri bakımından tamamen sorunlu olan bu hadisin Peygamberimiz tarafından söylenmiş olması imkansızdır.

13-Kadının, Eşeğin ve Siyah Köpeğin Namazı Bozması

Ebu Hureyre'nin aktardığı ifade edilen bir başka hadiste kadın, eşek ve siyah köpekle beraber namazı bozabilecek unsur olarak gösterilmiştir:

Sizden biriniz namaza durduğu vakit, önünde deve semerinin arka kaşı kadar bir şey bulunursa, o kendisini sütreler.

*Önünde semerin arka kaşı kadar bir şey bulunmazsa bunun namazını eşek, kadın ve siyah köpek bozar.*¹⁴³

Öncelikle Kuran’da namaz kılanın önünden herhangi bir şeyin geçmesi ile namazının bozulacağını belirten bir hüküm olmadığını, inananlara, namazı dosdoğru kılmaları, titizlikle korumaları ve namaz kılarken huşu (derin saygı) içinde olmaları gerektiğinin söylendiğini belirtelim. Sonra da yukarıdaki hadisin yine güvenilirliği tartışmalı olan Ebu Hureyre tarafından rivayet edildiğini, hiçbir Kurani desteği olmadığını, Hz. Ayşe tarafından “*Bizi eşek ve köpeklerle mi kıyaslıyorsunuz? Allah aşkına, Peygamberin ben kible ile onun arasında yatarken namaz kıldığını çok gördüm*” şeklinde eleştirildiğini ve tam tersini ifade eden başka hadisler de olduğu halde halen daha ünlü hadis kaynaklarında “sahih” ibaresiyle muhafaza edildiğini hatırlatalım. Bu da, ünlü hadis kaynaklarında “sahih” olarak sunulan birçok hadisin Peygamberimize iftiralar içerdiği gerçeğine dikkat etmemiz gerektiğini bir kez daha göstermektedir.

Kadınların uğursuz, akılları yetersiz, dinleri eksik, namazı bozan, Cehennem’in çoğunu oluşturan ve kocalarının haklarını ödemek için vücutlarındaki irini yalasalar bile haklarını ödeyemeyecek varlıklar olarak kabul edilmelerinin kaynağını oluşturan Ebu Hureyre’ye, Hz. Ayşe defalarca şiddetle karşı çıkmış ve onun aktardığı birçok hadisi yalanlamıştır.¹⁴⁴ Hatta bir gün Hz. Ayşe sabrı taşıp: “*Ebu Hureyre, hiç duymadığın bir sözü (hadisi) anlatıyorsun*” demiş, O ise “*Müslümanların annesi, sen aynan ve sürmenle meşgulken ben hadis topluyordum*”

143 Buhari, “Salat”, 103, 106; Müslim, “Salat”, 265; Ebu Davud, “Salat”, 110; Tirmizi, “Salat”, 253; Nesai, “Kible”, 7.

144 İbn Kuteybe, *Te’vilü muhtelifi’l-hadis*, 89.

şeklinde cevap vermiştir.¹⁴⁵ Kadın düşmanı bu kadar çok hadisin, “yalancılıkla” suçlanmış, Peygamberimizin eşi tarafından eleştirilmiş ve Hz. Ömer tarafından cezalandırılmış bir kişiden rivayet edilmesi tesadüf müdür? Yoksa Ebu Hureyre’nin kadınlarla psikolojik bir sorunu mu vardı? Ebu Hureyre’nin psikolojisini bugünden bakarak tam olarak açığa çıkarmak mümkün olamasa da Kuran, akıl ve fitratla çelişkili bu hadislerin uydurma olduğunu söylemek mümkündür.

145 Zehebi, *Siyeru a’lami’n-nübela*, II, 604-605; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 73.

IV

KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ VE EKONOMİK HAKLAR

Peygamberimizden sonra yaşanan süreçte, Müslüman kadınların hakları yavaş yavaş ellerinden alınmış ve dört duvar arasında, kocalarını memnun etmek için yaşamaları gerektiğine dair anlayış yaygınlaşmıştır. Bu anlayışla ilgili kuralların önemli bir kısmı, tefsir, fıkıh ve hadis alanındaki hemen hepsi erkek olan ilahiyatçıların tartışmalı yorumları ile oluşturulmuş olan “şeriatının hükümleri” ne dayanmaktadır. İnsan yorumu olan bu hükümlerin hiçbir şekilde değişemeyeceği ve bunlara riayet etmenin dini bir zorunluluk olduğu ifade edilmiştir. Kadınlar hakkında “şeriat” başlığı altında savunulan ve içine birçok yanlış anlayışın karıştığı görüş ve uygulamaların önemli bir bölümü kadın-erkek ilişkileriyle ilgilidir. Kadınların ekonomik haklarının neler olacağı da bu ilişki açısından en kritik meselelerden biri olmuştur.

Bu bölümün ilk başlığında, yanlış anlayışların kökenindeki önemli sebeplerden biri olan, dini yorumların erkeklerin tekelinde olmasını ele alacağız. Daha sonra kadın-erkek ilişkileri açısından önemli konular olan kadınları dövme izninin erkeklerle verilip verilmediği, kadınların şahitliğinin erkeklerinkinden farklı olup olmadığı gibi konuları inceleyeceğiz. Kadınların ekonomik haklarıyla ilişkili olarak ise “miras” ve “*mehir*”

gibi konulara değineceğiz. Bu bölümün içinde, ele aldığımız konular açısından önemli olan ve Kuran’da geçen “*derece*”, “*kavvam*”, “*kanitat*”, “*nuşuz*”, “*darabe*” gibi kavramları da ele alıp, bu kavramların manalarını açıklayacağız.

1- Erkek İlahiyatçıların Rolü

Kuran’da, Ramazan ayında oruç tutulması gibi bazı hükümler tüm detaylarıyla açıklanmıştır. Adaletin sağlanması veya israf edilmemesi gibi bazı konularda ise Kuran, temel ilkeleri koymuş ve yüz binlerce farklı koşulda bunların nasıl uygulanması gerektiğinin detaylarını Müslümanlara bırakmıştır. Şuurlu bir Müslüman, Allah’ın her an kendisini gördüğünün bilinciyle bu ilkeleri titizlikle gözetir. Öte yandan, Kuran’da bahsedilmeyen birçok konu da vardır; devleti yöneten siyasi sistemin nasıl kurulacağı, bu konuya bir örnektir. Bunlar, Kuran’ın “bilinçli suskunlukları”dır. Kuran’ın bu konuda suskun kalması sayesinde; gerek 7. gerek 21. yüzyılda, gerek bir kabile devletinde gerekse bir imparatorlukta, şartların gerektirdiği farklı siyasi rejimleri Kuran’la çelişmeden uygulamak mümkün olmuştur. Elbette Kuran’da geçen “emaneti ehline verme”, “istisare” ve “adalet” gibi ilkeler, değişen şartlarda değişmeyen Kurani ilkelerdir. Ama siyasi rejimin nasıl kurulacağı insanların anlayışına bırakılmıştır. Kuran’ın buna benzer “bilinçli suskunlukları”, tarihin değişen şartlarına uymasını kolaylaştırmaktadır. Fakat bazı ilahiyatçılar, Kuran’ın suskun kaldığı konularda kendi yaptıkları veya yapılmış olan izahları “dini evrensel hakikatler” olarak sunmaya çalışmışlardır. Hatta bazı konularda Kuran’la çelişen izahları bile dinin bir unsuru olarak göstermeyi denemişlerdir. Bunun sebebi, kimi zaman, ilahiyatçıların

yaşadıkları dönemdeki siyasi iktidarın veya kültürün isteğine uygun şekilde din oluşturma arzuları iken, kimi zaman ise din hakkında açıklamalarda bulunan ilahiyatçıların, kendi cinslerinin (erkeklerin) lehine olacak şekilde bir din oluşturma arzuları olmuştur.

Kadınlar hakkındaki uydurmaların önemli bir bölümü kadın-erkek ilişkileriyle ilgilidir. Kelam ekollerinin kurucuları da, meşhur hadis kitaplarının yazarları da, geniş taraftar kitlesi olan mezheplerin kurucuları da, etkili bütün tefsir kitaplarının yazarları da hep erkektir. Bunların önemli bir bölümünün, Kuran'ın "bilinçli suskunluklarını" hep erkeklerin lehine değerlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Örneğin; Kuran'da, kadın-erkek ilişkilerinde, eşlerden hangisinin isteğinin ne şekilde yapılacağı konusunda "bilinçli bir suskunluğun" olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta, bu bölümün konusu olan kadın-erkek ilişkileriyle ilgili bir örneği düşünelim: Bir kadın, komşusu Ayşe Hanım'a çaya gitmek istediği halde kocası buna izin vermezse ne olacağına Kuran'a bakarak karar veremezsiniz. Bu konu, o çiftin arasında çözeceği bir meseledir. Oysa Kuran'ın bu gibi konularda ne yapılacağıyla ilgili "bilinçli suskunlukları", hep erkeklerin lehine karara bağlanmaya çalışılmıştır. Mesela örnek olarak aldığımız konuda, kadının kocasından izinsiz herhangi bir yere gitmesinin "haram" olduğu ifade edilmiş, bazı konularda, Kuran'la çelişen yorumlar, uydurma hadis veya fıkıh aracılığıyla erkeklerin lehine dinselleştirilmeye bile çalışılmıştır.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde ifade ettiğimiz gibi İslam tarihinin ilk dönemlerinde kadın ilahiyatçıların varlığından söz edilse de; zaman ilerledikçe kadınlar sosyal hayattan çekilmeye zorlanmışlardır. Dolayısıyla eğitim alabilen ve

ilahiyat ile diğer birçok alanda alim mertebesine ulaşabilen kadınlara rastlamak pek mümkün olmamaya başlamıştır. Sonuçta; tefsir, fıkıh, hadis ve kelim gibi tüm İslami bilimler tamamen erkeklerin kontrolünde kalmış ve oluşturulan hükümlerde erkek egemen söylem hakim olmuştur. Neredeyse tümü erkek olan ilahiyatçıların kadınlarla ilgili verdiği hükümler, çoğu zaman, ilahiyatçıların yaşadıkları bölgelerin kadına bakış açısına ve kültürüne göre şekillenmiştir. Örneğin Medine'deki bir kadın, kendi başına evlilik sözleşmesi yapamazken Kufe'de bu hakka sahiptiler.¹⁴⁶ Sasaniliğin sınıf farkına önem vermesi etkisiyle oluşan Kufe hukukuna göre kocanın karısı ile eşit sosyal yapıdan olması gerekiyken böyle bir gereklilik Medine hukukunda yoktu.¹⁴⁷

Kadının erkek ilahiyatçılar tarafından erkek karşısında daha alt konuma yerleştirilmesi, kendini özellikle evlilik kurumu içinde göstermiştir. Bu kurum fıkıhçılar tarafından genellikle "satış sözleşmesi" analogisi ile tanımlanmış ve sözleşmede kadın, satılan mal, bu mala sahip olan da erkek olarak resmedilmiştir. Örneğin 13. yüzyılda yaşamış olan Muhakkık al-Hilli, evliliği "*Evlilik, vajina hakimiyetine dayanan bir sözleşmedir.*"¹⁴⁸ şeklinde tanımlamıştır. 14. Yüzyılda yaşamış olan Maliki bir alim ise evliliği, "*Kadın evlendiğinde kendinden bir kısmını satar. Pazarda mal satın alınır, evlilikte de koca genital bölgeyi satın alır.*"¹⁴⁹ olarak tanımlamıştır. Gazali de, evlilikte kadınların durumunu, cinsel hizmetleri kocaya tahsis edilen kadın

146 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 89.

147 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 89-90.

148 Muhaqqıq Hilli, *Sharayı' al-Islam*, 428; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 29.

149 F. H. Ruxton, *Maliki Law*, 106; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 29.

kölelere benzetmiştir. *Adab al-Nikah* adlı eserinde, “Kocanın Hakları” adlı bölümde, kadının kocasına itaat etmesi ve evden çıkmaması gerektiğini belirtmiştir:¹⁵⁰

*“Evliliğin, kadının kocasına köle olduğu bir çeşit kölelik olduğunu söylemek yeterlidir. Kocasına, kocasının günah olmayan her isteğine tam itaat etmekle yükümlüdür... Peygamber, kocasını memnun etmiş olarak ölen kadının Cennet’e gireceğini buyurmuştur.”*¹⁵¹

Bu gibi tanımlarla evlilikte, kadının kocasına adeta köle-siymiş gibi itaati dinsel bir vazife olarak sunulmuştur. Oysa Kuran’da tarif edilen evlilikte, eşlerin arasında karşılıklı sevgi ve rahmetin varlığından bahsedilmekte, buna karşın bir cins, diğlerinin adeta kölesi olarak tanımlanmamaktadır:

Rum-21: *Onun delillerinden biri de, kendilerine ısın-sınız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye kendi türü-nüzden eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşününen bir top-lum için elbette deliller vardır.*

Bakara-187: *Onlar sizin, siz onların elbiselerisiniz...*

Fıkıh hükümleri, neden kadını aşağılayan, haklarından so-yutlayan ve erkeklere köleleştiren şekilde yazılmıştır? Bu soruya iki maddede cevap verebiliriz: Birincisi, içtihatların yapıldığı dönemlerdeki ideolojik, sosyolojik ve politik yapıların ataer-killiklerinin yorumcuların yorumlarına yansması, ikincisi de, erkek yorumcuların şahsi menfaatlerine uygun şekilde kendi cinslerini kayırmayı amaçlamalarıdır. Sonuç olarak, o dönem-deki mevcut sosyolojik normlar, evlilik gelenekleri ve cinsiyet

150 İmam Gazali, *The Proper Conduct of Marriage in Islam*, 89; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 29.

151 İmam Gazali, *The Proper Conduct of Marriage in Islam*, 89; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 30.

ideolojileri kutsallaştırılmış ve fıkıhın içine sızarak kanunlaşmıştır.¹⁵² Profesör Abdülaziz Sachedina, bu durumu şu şekilde tarif etmektedir: “(İslam alimleri) Allah’ın kanunlarını keşfetmekten çok yarattılar. Yarattıkları şey, kendi isteklerinin, içgüdülerinin, menfaatlerinin tarifiydi...” Dolayısıyla kadın-erkek ilişkilerinde kadınların aleyhine oluşturulmuş olan durumu, İslam’ın içine sızan farklı kültürel unsurları ve din adına konuşan ve karar verenlerin erkek olmasını dikkate almadan anlayamayız. Erkek “din alimlerinin” oluşturduğu bu sistemde, kadına biçilen rol; evinin dört duvarı içinde yaşamak, kocasını memnun etmek ve çocuklarına bakmak için çabalamak ile sınırlandırılmış, eğitim almalarına bile “daha iyi eş” olmaları amacıyla izin verilmiştir.¹⁵³

Erkek tefsirci, hadisçi ve fıkıhçıların yaptığı yorumlarla “İslam’ın”, kadına erkeğin kölesi ve hizmetçisi olmasını emrettiği, kocaya karısını dövme hakkını verdiği iddia edilmiş ve kadın-erkek ilişkisi açısından önemli olan kavramlar, erkeklerin lehine olacak şekilde yorumlanmıştır. Bu yorumlara karşı kadın-erkek ilişkisi açısından önemli başlıkları ve bu konuyla ilgili Kuran’da geçen kritik kavramları aşağıda ele alacağız.

2- Kadınların Kocalarından İzin Almadan Sokağa Çıkamaması

Hayatları din adına uydurmalarla zorlaştırılan kadınların, kocalarından izin almadan sokağa çıkmaları yasaklanmıştır. İslam’a mal edilen bu yanlış yaklaşım, uydurma hadislerle de

152 Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 33.

153 Zainah Anwar, *Islam and Women’s Rights*, 3.

desteklenmiş ve Kuran'da olmayan hükümler kadınların dini vazifeleriymiş gibi gösterilmiştir. Oysa Ali İmran Suresi 195. ayette Allah, göç eden erkek ve kadınlardan, çarpışıp işkenceye uğrayan erkek ve kadınlardan bahsetmektedir. Bu eylemleri yapan kadınların birey olarak hareket ettikleri ve kocalarından herhangi bir izne ihtiyaç duymadıkları ortadadır.

Ali İmran-195: Rableri onlara cevap verdi: “Ben sizden, erkek-kadın hiçbir çalışanın ürettiğini boşa çıkarmayacağım. Hep birbirinizdensiniz. Göç edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda işkenceye uğratılanlar, çarpışıp da öldürülenler var ya, onların kötülüklerini mutlaka örteceğim. Ve onları, Allah katından bir karşılık olarak, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım.” Allah katındandır karşılıkların en güzeli.

Bunlara karşılık İmam Gazali'nin ünlü ve çok etkili eseri *İhyau Ulumi'd Din*'de aktardığı aşağıdaki hadise göre kadınlar kocalarından izin almadan hasta babalarını bile ziyaret etmemeli, hatta izin alamazlarsa babalarının cenazesine bile gitmemelidirler:

Adamın biri dışarı çıkarken hanımına evinin üst katından aşağıya inmemesini tembih etti. Alt katta olan babası hastalandı. Kadın babasına hizmet için alt kata inmek istedi. Bunun için vaziyeti Resul-i Ekrem'e haber göndererek arz etti. Resul-i Ekrem: “Kocana itaat eyle” buyurdu. Babası öldü. Kadın babasının cenazesine katılmak için tekrar Resul-i Ekrem'den müsaade istedi. Resul-i Ekrem yine “Kocana itaat eyle” buyurdu. Bilahare kadına şöyle haber gönderdi. “Efendine (kocana) olan itaatinin mükafatı olarak Allah babanı affetmiştir” buyurmuştur.¹⁵⁴

154 İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd Din*, Cilt: 2, 147-148.

Allah, Kuran'da, insanların kendi kafalarına göre helal-haram uydurmalarını açıkça kınamaktadır.

Enam-114: *Allah size kitabı detaylandırılmış bir halde indirmişken Allah'ın dışında bir hakem mi arayayım?*

Kadınların kocalarından izin almadan evlerinden çıkmalarının dinen uygun olmadığını söylemek de bu yüzden kınanacak bir davranıştır. Kocasını karısından veya karısı kocasından bazı durumlarda izin almasını bekleyebilirler. Fakat kimse kendi beklentilerini dini bir emir olarak sunamaz. Üstelik yukarıda alıntıladığımız hadise göre kadınların evlerinin alt katındaki hasta babalarını bile kocalarından izin almadan ziyaret edemeyecekleri ifade edilmektedir. Kuran'da anne-babaya iyi davranmak birçok ayette belirtilmiştir:

İsra-23: *Rabbin şöyle hükmetti: O'ndan başkasına kul-luk etmeyin, anaya babaya iyi davranın: Onlardan birisi yahut her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına gelirse sakın onlara "Öf" bile deme; onları azarlama, onlara tatlı, ilti-fatlı söz söyle.*

Enam-151: *De ki onlara: "Hadi gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını yüzüünüze karşı okuyayım: Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. Ana-babaya iyi davranın. Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin; Biz sizi de onları da rızıklandırırız. Kötülüklerin görünenine de gizli kalanına da yaklaşmayın. Allah'ın saygın ve aziz kıldığı cana, bir hakkı savunmak dışında kıymayın. Allah size bunları önerdi ki, aklınızı işletebilesiniz."*

Yukarıdaki hadisın bu ayetlerle çelişkili olması, apaçık bir şekilde uydurma olduğunu göstermeye yeterlidir. Kuran'ın bir emri nasıl kocanın iznine bağlanabilir? Bir insan eğer hasta

yatağındaki anne-babasıyla bile ilgilenemiyorsa onlara iyi davranıldığı söylenebilir mi?

Söz konusu hadisin uydurma olduğunu gösteren diğer bir husus da; Peygamberimizin, adı geçen hadisin iddia ettiği gibi kimin Cennet'e kimin Cehennem'e gideceği bilgisine sahip olmadığıdır. Kuran bunun “*gayb*” bilgisi olduğunu ve ancak ahirette belli olacağını söyler:

Araf-188: De ki: “Allah’ın dilemesi dışında kendime fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer gaybı bilebilseydim muhakkak hayırdan yaptıklarımı arttırdırdım ve bana bir kötülük dokunmazdı. Ben, sadece iman eden bir topluluk için uyarıcı ve müjdeciyim.

Kısacası birçok açıdan Kuran ile çelişen ve Kuran’ın ön görmediği bir haramı vazeden bu hadisin uydurma olduğu çok açıktır. Ne yazık ki kadınlara hükmetmek için dinin erkek ilahiyatçılar tarafından araçsallaştırıldığı ve Peygamberimize birçok uydurma hadis atfedildiği açıkça görülmektedir.

3- Erkeklerin “Derece” Sahibi Olması

Kadınların erkeklere hizmetini ve itaatini dinsel vazife olarak sunanlar, çoğu zaman, uydurma hadislere veya halk üzerinde otoritesi olan bazı ünlü isimlere atıflarla bu görüşlerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Hatta bazen bu amaç doğrultusunda Kuran’dan delil getirmeye çalışmaktan da geri kalmamışlardır. Örneğin Bakara Suresi 228. ayette geçen “*Erkeklerin onların üzerinde bir derecesi (önceliği) vardır...*” ifadesi, ayetin bağlamından kopartılıp, genel olarak erkeklerin kadınlara üstün olduğu şeklinde anlamlandırılmaya ve kadınların erkeklere

mutlak bağımlılığı Kuran ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Ayetin bütünü şöyledir:

Bakara-228: *Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç ay-başı dönemi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları kendilerine helal olmaz. Kocaları (buletu-hunne) bu süre içinde barışmak isterlerse eşlerini geri almaya daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde benzer hakları vardır. Erkeklerin onların üzerinde bir derecesi (önceliği) vardır. Allah Aziz'dir, Hakim'dir.*

Yukarıdaki ayetten önce ve sonra gelen ayetleri okuduğumuzda konunun boşanma ile ilgili olduğunu anlıyoruz. Öncelikle burada konu edilen erkeklerin, genel olarak erkekler olmadığını; ayetin bahsettiği erkeklerin, boşanma yaşadktan sonraki dönemde (*iddet*)¹⁵⁵ süresini bekleyen kadınların eski kocaları olduğunu unutmamalıyız; zira “*buletu-hunne*” kelimesi, boşanmış ve “*iddet*” bekleyen kadınların kocalarını ifade eden bir kelimedir. Dolayısıyla bu ayetten hareketle, genel olarak erkeklerin kadınlara karşı konumuyla ilgili bir yargıya varmak mümkün değildir.

Kuran, boşanma sonrasında kadınların yeni bir evlilik yapmak için üç aybaşı süresi “*iddet*” beklemeleri gerektiğini söyler.¹⁵⁶ Bu uygulamaya; çocukların babasının yanlışlıkla karıştırılmasını,

155 **İddet:** Saymak, adet” anlamlarına gelen *iddet*, kelimesi, herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.

156 Bu süre içinde kadının hamile olduğu anlaşılırsa hamilelerin bekleme süresi hamileliğin son bulmasıyla biter. (Talak Suresi 4) Ancak aralarında herhangi bir cinsel ilişki yaşanmamışsa kadının üç aybaşı beklemesi gerekmez. (Ahzab Suresi 49)

ilerleyen dönemde çocuğun babasının kim olduğuyla ilgili dedikodu çıkmasını, kadının ayrıldığı kocasının çocuğunu kasıtlı bir şekilde yeni kocasınınmış gibi göstermesini veya kocanın kendisinden olan çocuğun başkasından olduğunu söyleyip mesuliyetten kaçması gibi muhtemel sorunların önünü kesecek çok yararlı bir uygulamadır. Öte yandan, bir kızgınlıkla boşanmış çiftler, bu “*iddet*” dönemindeki ayrılıkta evliliklerini bir daha düşünme veya hamilelik neticesinde yeniden evlenmeye karar verme şansına sahip olurlar. “*İddet*” bekleminin böyle hikmetleri de olabileceği görülmektedir.

“*İddet*” bekleyen kadın, bu süre zarfında, başkasıyla evlenemez ama boşandığı kocasına dönebilir. Bu izin de kadının boşandığı kocasına, diğer erkeklere nazaran, kadınla evlenme konusunda bir “öncelik” (*derece*) verir. Ayrıca bu “*derece*” ifadesi, “*iddet*” bittiğinde eski kocayı tercihte bir “öncelik” olduğu şeklinde de algılanabilir. Kısacası ayette geçen “*Erkeklerin onların üzerinde bir derecesi (önceliği) vardır...*” ifadesi, boşanmış karı-kocalarla ilgilidir, yoksa genel manada erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstün olduklarıyla veya bir cinsin diğer cinse üstünlüğüyle ilgisi bulunmamaktadır.

4- Erkeklerin “Gözetici” (*Kavvam*) Olması

Nisa Suresi’nin 34. ayetindeki birkaç ifade, kadın-erkek ilişkileriyle ilgili ileri sürülenleri anlamada kritik öneme sahiptir. Bu ve bundan sonraki iki başlıkta, bu ayette tartışmaya konu olmuş ifadeleri inceleyeceğiz. İlk önce “gözetici” (*kavvam*) kelimesini ele alacağız. Bazıları bu ifadeden, erkeklerin kadınlardan üstün olduğunun anlaşıldığını ileri sürmektedirler. Bu kelimenin “idareci, yönetici, hakim, aile reisi” gibi ast-üst ilişkisi

belirtecek şekilde tercüme edildiğine de tanıklık etmekteyiz. Buna ek olarak ayetin devamında kullanılan ve “üstün” anlamına gelen “*faddala*” kelimesini de, erkeklerin kadınlara üstünlüğünün bir göstergesi olarak yorumlayanlar olmuştur. Ayetin bu bölümünün tercümesi şöyledir:

Nisa-34: Erkekler, kadınları gözeticidirler (*kavvamune*). Sundan ki, Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır (*faddala*) ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır...

Konuya ilk önce “*kavvam*” kelimesini inceleyerek başlayalım. “*Kavvam*” kelimesi “*kaim*” kökünden gelen bir kelimedir ve “ayakta tutan” demektir. “*Kıyam*” kelimesi de aynı kökten gelmekte ve “ayağa kalkmak” manasına gelmektedir. Allah’ın sıfatlarından biri olan “*kayyum*” da aynı kökten gelmekte ve yarattıklarının varlıklarını sürdürme anlamı içermektedir.

Nisa-135: Ey iman edenler! Kendiniz, anne-babanız, yakınlarınız aleyhine de olsa, zengin veya fakir de olsalar, adaleti dimdik ayakta tutarak (*kavvamine*) Allah için tanıklık edenler olun. Allah, ikisine daha yakındır. O halde nefsinizin arzusuna uyarak adaletten sapmayın. Eğer çarpıtırsanız veya çekimser kalırsanız, Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

Hac-26: Bir zamanlar İbrahim için, o evin yerini, şöyle diyerek hazırlamıştık: Bana hiçbir şeyi ortak koşma, evimi; tavaf edenler, kıyamda (*el-kaimine*) duranlar, rüku, secde edenler için temizle.

Bu kelimenin, iktisadi ilişkiler için de kullanıldığını, yine Kuran’da görmekteyiz. Örneğin Nisa Suresi 5. ayette şöyle denilmektedir:

Nisa-5: *Allah’ın sizin için ayakta durma (kıyamen) aracı yaptığı mallarınızı akli ermezlere vermeyin, o mallar içinden onlara rızık ayırın, onları giydirin ve onlara düzgün söz söyleyin.*

Ayette, iktisadi olarak ayakta durma (*kıyamen*) aracı olarak tanımlanan malların akli ermeyenlere verilmemesi gerektiği söylenmekte; böylece bu kişiler, kendilerini dolandırıp mallarını yok etme ihtimali olan kişilere karşı korunmaktadır. Benzer şekilde Nisa Suresi’nin 34. ayetinde de aynı kökten “*kavvam*” kelimesine “maddi olarak ayakta tutmak, gözetmek” anlamı vermek daha doğru olacaktır zira ayetin devamında erkeklerin mallarından bolca harcadıkları konu edilmektedir ki bu da ayetin başındaki “*kavvamune*” kelimesinin maddi olarak “gözetmek” olarak yorumlanması gerektiği iddiasını desteklemektedir. 20. yüzyılın ünlü tefsircilerinden Muhammed Esed, de ayette geçen “*kavvamune*” kelimesini tamamen maddi boyutta ele almıştır. Esed’e göre burada cinsler arasında hiyerarşik bir üstünlükten bahsedilmemektedir. Tefsir tarihinin en ünlü isimlerinden Taberi de, bu ayetin, erkeğin maddi görevlerinden bahsettiğini söylemiş¹⁵⁷ ve bu kavramı sosyo-ekonomik boyutta açıklamıştır.¹⁵⁸ Kısacası ayetin başında geçen “*kavvamune*” kelimesinden erkeklerin “hakim, üstün, aile reisi” olduğu gibi anlamları çıkarmak zorlama bir yaklaşımdır.

Dikkat edilmesi gereken başka bir husus da şudur: Bu ifadeler, “şöyle yapın veya yapmayın” şeklinde bir emir veya yasak içermemekte fakat genel durumu tarif etmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, genelde, ailedeki ekonomik

157 Asma Barlas, *The Believing Women in Islam*, 187.

158 Sađiyya Shaikh, *Exegetical Violence; Nushuz in Quranic Gender Ideology*, Vol: 17, 7.

sorumluluğun erkek tarafından yüklenildiği sosyolojik bir gerçektir. Elbette bu durumun istisnaları vardır; geçmişte bu istisnalar görüldüğü gibi, günümüzde geçmişe göre daha da sıklıkla görülmektedir. Mademki “*kavvam*” olma, ekonomik ihtiyaçları karşılamakla oluşan bir durumdur; o halde bir ailenin ekonomik ihtiyaçlarını erkek değil de kadın karşılıyorsa “*kavvam*” bu kadın olacaktır. Öte yandan kadın ve erkek, ikisi birlikte bu ekonomik ihtiyaçları karşılıyorsa “*kavvam*” ikisi olacaktır. Ayetin “*kavvam*” olmayı birtakım sebeplere bağlamasından dolayı, bu sebepleri sağlayanın değişmesiyle “*kavvam*” olanın değiştiğini anlamamız gerekir. Görüldüğü gibi genel durumu tarif eden Kuran ifadeleriyle, emir veya yasak açıklayan ifadeler arasındaki farkı, dikkatli bir şekilde ayırt etmemiz gerekmektedir.

Ayetin devamındaki “...*Şundan ki, Allah, bazılarını bazılarından üstün kılmıştır (faddala) ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır...*” ifadesinin doğru yorumlanması da ayetin manasını anlamak açısından önemlidir. Dikkat edilirse Nisa Suresi 34. ayette, erkeklerin kadınlara üstün kılındığı iddia edilmektedir. Böyle bir durum belirtilmek istenseydi, erkeklerin kadınlardan üstün olduğu, Arapçada erkek ve kadın için farklı zamirler kullanılmasından istifade edilerek, rahatlıkla söylenebilirdi. Şöyle ki; ayette geçen “*ala badın*” (bazılarından) ifadesi, kendisinden üstün olunanları ifade etmektedir. Burada kadınlar için farklı zamir kullanılabilmesinden istifade edilerek “*ala badihinne*” (bazı kadınlardan) denilseydi, üstün olanların erkek, üstün olunanların kadın olduğu anlaşılacaktı.¹⁵⁹ Oysa böyle denmeyerek, değişen durum ve şartlara göre, bazı insanların diğerlerinden, bazı hususlarda üstün olduğu

159 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

durumların ortaya çıktığı vurgulanmış olmaktadır. Nisa Suresi 34'teki “*bazılarını bazılarından üstün kılmıştır*” ifadesi, benzer şekilde Rad Suresi 4. ayette kullanılmıştır. Buradaki kullanılış şekli de bu ifadeyi anlamamıza ışık tutmaktadır.

Rad-4: *Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. Ürünlerinde bazılarını bazılarından üstün kıldık (venufeddilu) . Bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.*

Aynı suyla sulanan meyvelerde de birçok farklılık olmaktadır. Bazısı diğerinden bir vitamin veya mineral açısından üstün olabilir, diğeri büyüklükte üstün olabilir, öteki de lezzette üstün olabilir... Sonuçta biri diğerlerinden kimi hususlarda üstünken, bazı hususlarda da diğerleri ondan üstündür. Aynı durum insanlar için de geçerlidir. Bazı hususlarda biri, bazı hususlarda başka biri, çeşitli üstünlüklere sahip olabilmektedir. Dolayısıyla (*faddala*) kelimesini bir cinsin diğerine doğuştan üstün olduğunu şeklinde anlamlandırmak mümkün değildir.

5- “**Kanitat**” Allah’a mı Kocaya mı İtaatkar Kadın?

Bazıları, Nisa Suresi 34. ayetteki “*kanitaton*” kelimesini, kadınların kocalarına itaat etmeleri gerektiği şeklinde anlamlandırmaya çalışmışlardır. Önce, Nisa Suresi 34. ayetin bu ifadeyi kapsayan tercümesine bakalım:

Nisa-34: *Erkekler kadınları gözeticidirler. Şundan ki, Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır. İyi kadınlar gönülden itaatkardırlar (kanitaton). Allah’ın kendilerini koruduğu gibi, görünmeyen yerde de korunurlar...*

“*Kanete*” kökünden gelen “*kanitatur*” kelimesi, temel olarak “boyun eğmek, itaat etmek” anlamına gelmektedir ve de özellikle gönülden güçlü bir bağlılığı, itaati ifade etmektedir. Buradaki önemli soru şudur: ayette kendisine itaat edilmesinden bahsedilen koca mıdır yoksa Allah mıdır? Öncelikle şuna dikkat edelim; bu ayette “iyi” (*salihatu*) kadınların “*kanitatur*” olduğundan bahsedilmektedir. Kuran’ın bütünlüğüne ve genel mantığına baktığımızda bir insanı “iyi” yapacak unsurun, kocaya değil Allah’a itaati olduğunu görürüz. Kuran, insanlara Allah’a itaat etmelerini emreder ve iyiliği bunun üzerinden tanımlar; bir cinsin diğerine itaat etmek için yaratılmış olduğu fikrini kesinlikle desteklemez. İlâveten ayette dikkat çekilen kadınların evli olduğunu gösteren hiçbir ibare yoktur; bahsedilen evli veya bekar kadınlar değil, genel olarak kadınlardır. Yani ayet kocası olmayan kadınları da kapsamaktadır. Ayetin devamında belirtilen “görünmeyen yerde korunmak” fiili de, her şeyi gören Allah’ın emirlerinden dolayı yerine getirilen Müslümanca bir davranıştır ve bu da “*kanitatur*” ifadesini “Allah’a gönülden itaat” olarak anlamamızı gerektirir.

Kuran’ın bütününe incelediğimizde aynı kelimenin kullanıldığı diğer ayetlerde bu kavramla hep “Allah’a itaat etmenin” tanımlandığını ve kulun Allah’la olan ilişkisinin anlatıldığını görmekteyiz. Kuran’da bu kelime “Allah’a itaat” olarak hem erkekler için hem de kadınlar için kullanılmaktadır. Örnek ayetler şunlardır:

Bakara-238: *Namazları ve orta namazı koruyun. Gönülden itaatla (kanitine) Allah için namaza durun.*

Ali İmran-17: *Onlar sabredenler, doğru olanlar, gönülden itaatkar olanlar (kanitine), nimet ve imkanlardan*

başkalarını yararlandırırlar; seher vakitlerinde bağışlanma dileyenlerdir.

Nahl-120: *Gerçekten de İbrahim bir ümmet idi; Allah’a gönülden itaatkar (kaniten) ve birleyiciydi. O, ortak koşanlardan değildi.*

Tahrim-12: *Allah, namusunu sapaşağlam koruyan İmran kızı Meryem’i de örnek verdi. Ona ruhumuzdan üfle-dik. O, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve gönülden itaat edenlerden oldu (kanitine).*

Ahzab-35: *Allah şu kişiler için bir affedilme ve büyük bir ödül hazırlamıştır: Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mümin erkekler ve mümin kadınlar; gönülden itaat eden erkekler (kanitine) ve gönülden itaat eden kadınlar (kanitati); doğru erkekler ve doğru kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar; Allah korkusuyla ürperen erkekler ve Allah korkusuyla ürperen kadınlar; sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar; Allah’ı çok anan erkekler ve Allah’ı çok anan kadınlar.*

Görüldüğü gibi Kuran’ın bütünlüğünde “kanitine/kanitati” kelimesi Allah’a gönülden itaat eden erkek ve kadınları ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı, Nisa Suresi 34. ayette yine bu anlamı vermek en doğrusudur.

Ayrıca, ayete “kocaya itaat” gibi bir anlam verilirse ilginç sonuçlar da çıkmaktadır: örneğin Ahzab Suresi 35’te, “gönülden itaatkar kadınlardan” (*kanitati*) bahsedildiği gibi “gönülden itaatkar erkeklerden” (*kanitine*) bahsedilmektedir. Eğer buradaki itaati bir cinsin diğerine itaati olarak anlayacak olursak, o zaman ayette geçen “gönülden itaatkar erkekler” tanımlamasıyla,

kocaların karılarına itaatinden bahsedildiğini anlamamız gerekmez mi? Elbette bu yanlış anlamı hiçbir tefsirci vermemiştir fakat aynı tefsircilerin bir kısmı Nisa Suresi 34'te "kadının kocasına itaatinin" kastedildiğini söylemişlerdir. Burada bir kez daha tefsircilerin, fıkıhçıların ve hadisçilerin cinsiyetlerinin (hepsinin erkek oluşunun), yaptıkları çıkarımlarda etken olduğuna dikkat çekmek isteriz.

6- Kadınları Dövmek mi Mekanları Ayırmak mı?

Nisa Suresi 34. ayetinin ilk yarısında tartışmaya konu olmuş kavramları bundan önceki iki başlıkta inceledik. Aynı ayetin ikinci yarısında, kadınların kocaları tarafından dövülmesine izin verildiği ileri sürülmüştür. Bu başlıkta, bu konuyu ele alacak, tartışma açısından önemli olan ayetteki "nuşuz" ve "darabe" kavramlarını inceleyeceğiz.

Nisa-34: Erkekler kadınları gözeticidirler. Şundan ki, Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır. İyi kadınlar gönülden itaatkardırlar. Allah'ın kendilerini koruduğu gibi, görünmeyen yerde de korunurlar. Geçimsizliklerinden (nuşuze-hunne) korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarında yalnız bırakın ve onlarla mekanlarınızı ayırın (vadrību-hunne). Bunun üzerine size uyarlarsa artık onlar aleyhine bir yol aramayın. Allah yücedir, büyüktür.

İlk önce, "geçimsizlik" anlamını verdiğimiz "nuşuz" kavramını ele alalım. Kelimenin "yükseklik, çıkıntı" anlamının yanında, Mücadile Suresi 11. ayette "kalkmak, yükselmek" anlamında da kullanıldığını görmekteyiz.

Mücadile-11: *Ey iman edenler! Size “Meclislerde yer açın” denildiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. Ve size “kalkın” (enşuzu) denildiğinde de kalkın (enşuzu). Allah, içinizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

Bu durumda “nuşuz” kelimesini “iffetsizlik” şeklinde tercüme etmek doğru bir tutum değildir. Peki, ne şekilde tercüme edilmesi gerekmektedir?

Öyle görülüyor ki; ayetin devamında “darabe” ifadesini “dövmek” şeklinde çevirenler, “dövmeyi” geçimsizlik için ağır bir ceza olarak gördüklerinden, “nuşuz” kelimesinin anlamını da ağırlaştırmaya karar vermiş ve kelimeye “iffetsizlik, sadakatsizlik” anlamı yüklemişlerdir. Oysa “nuşuz” kelimesine “iffetsizlik” anlamı vermek, hem zorlamadır hem de Kuran’la uyumsuzdur. Çünkü Kuran’da, iffetsiz erkeklerle iffetli kadınların ve iffetsiz kadınlarla da iffetli erkeklerin evlenmesi uygun görülmemiştir. Nur Suresi 3. ayette şöyle buyurulmaktadır:

Nur-3: *Zina eden erkeği, zina eden bir kadın veya putperest bir kadından başkası nikahlayamaz. Zina eden kadını ise zina eden bir erkek veya putperest bir erkekten başkası nikahlayamaz. Bu, müminlere haram kılınmıştır.*

“Nuşuz” eğer “iffetsizlik” olsaydı; ayete göre “nuşuz” yaptığından şüphe edilen kadınları “dövmek” değil, boşamak gerekirdi. Buna ek olarak, “nuşuz” kavramı, Nisa Suresi 128. ayetinde de gündeme getirilmekte ve bu sefer erkeklere atfedilmektedir.

Nisa-128: *Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden (nuşuzen) veya yüz çevirmesinden korkarsa, aralarını bir barış girişimiyle düzeltmelerinde ikisi için de bir sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır. Kişiler kıskançlığa ve bencilliğe*

meyillidir. Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, gerçekten de Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Burada da “nuşuz” yapan ile boşanma gündeme getirilmekte, barış yapma girişiminden bahsedilmektedir. Oysa “nuşuz” “iffetsizlik” olsaydı, “nuşuz” durumunun ortadan kalkmasına atıf yapılmadan, barışma girişimi tavsiye etmek Kurani açıdan imkansız olurdu, zira bu durumda Kuran hükümlerine göre yapılması gereken hareket ayrılık olmalıdır; dayak değil. Kısacası kelimenin gerek sözlük anlamı, gerekse Kuran’da bu kelimenin kullanımı, verilmek istenen “iffetsizlik” anlamını dışlamakta ve “geçimsizlik” anlamını vermemizi gerektirmektedir. Zaten, “ayağa kalkmak”, “çıkıntı” gibi anlamları aile içindeki huzursuzluğa ve tartışmaya yormak daha mümkün gözükmektedir.

Söz konusu ayette birçok evlilikte karşılaşılmaması mümkün olan geçimsizlik durumlarına değinildiğini belirttikten sonra ayetin devamında bahsedilen tedbirleri inceleyelim. Öncelikle burada yapılmakta olan bir yanlış daha belirtelim; ayette ortada olan bir soruna karşı çözüm önerileri sunulmakta ve bunlar arasında “önce öğüt verin, olmadı yataklarınızı ayırın, olmadı mekanları ayırın” şeklinde bir sıralama yapmamaktadır. Çözüm önerilerinin, birkaçının beraber uygulanması da, kişinin kendi durumuna uygun olanını seçip o çözümden medet umması da, ayetteki sırayı tedricen uygulaması da mümkündür. Ayette tedrici bir sıralama olmaması, tüm bu seçenekleri mümkün kılmakta, bu esnekliği sunmaktadır.

Bu ayetle ilgili en çok tartışılan husus ise “darabe” fiiline bu ayette ne anlam verileceği olmuştur. Bizim “mekanlarınızı ayırın” diye tercüme ettiğimiz “darabe” fiiline, birçok çeviride “dövün” anlamı verilmiştir. Öncelikle şu saptamaları yapmalıyız: Burada kullanılan “darabe” kelimesi, Arapçada en çok

farklı anlama sahip olan kelimelerden birisidir, bunu anlamak için herhangi bir Arapça sözlüğe bakmak yeterli olacaktır. Bu kelime “dövmek” anlamını taşıdığı gibi “mekandan ayrılmak, yola çıkmak” gibi anlamlara da, başka bazı anlamlara da sahiptir. Hemen her dilde böyle birçok anlama gelen kelimeler mevcuttur. Türkçedeki “yüz” kelimesi bir örnektir. “Yüz” kelimesi sayı anlamında da, başımızın ön bölümü anlamında da, utanma anlamında da, hayvanın derisini çıkarma anlamında da, denizde hareket anlamında da kullanılmaktadır. Bu tip çok anlamlı kelimeler bir metinde kullanıldığında, kelimenin hangi anlamında kullanıldığına karar verilemezse önce bu kelimenin kullanıldığı cümlelerin iç bütünlüğüne, sonra cümlelerin öncesine ve sonrasına (siyak ve sibak olarak adlandırılır) bakılır. Eğer bunlarla da karar verilemezse metnin bütününe bakılır ve metnin bütünlüğü içinde hangi anlamın en uygunu olduğu kararlaştırılmaya çalışılır. Nisa Suresi 34’te de yapmamız gereken bu yöntemi uygulamaktır.

Kuran’da 50 kereden fazla kullanılan ve farklı anlamlar taşıyan “*darabe*” kelimesinin farklı kullanımlarının birkaçını inceleyelim: Saffat Suresi 93. ayette bu kelime “vurmak” anlamında kullanılmıştır:

Saffat-93: *Bunun üzerine yanaşıp sağ eliyle bir darbe (darben) indirdi.*

Kuran’da bu kelime “örnek vermek” anlamında sıkça kullanılmıştır:

Bakara-26: *Gerçekten de Allah, bir sivrisineği hatta onun da üstündeki bir varlığı örnek vermekten (yadribe) çekinmez...*

Yukarıdaki ayette olduğu gibi “örnek vermek” anlamında “*darabe*” kökünden türeyen kelimelerin kullanımları genelde

“mesel, misal, emsal” kelimeleriyle birlikte olmaktadır. Fakat bu kelimelerle birlikte kullanılmadan aynı anlamın verildiği örnek de vardır:

Zuhruf-58: *Ve dediler: “Bizim ilahlarımız mı o mu daha hayırlı?” Bunu sana ancak tartışmak için örnek olarak verdiler (darabuhu). Onlar gerçekten de düşman bir topluluktur.*

Bunlarla birlikte aşağıdaki ayette olduğu gibi “uzak tutmak” manasında da kullanılmıştır. Bu anlamın tartışmaya konu ayette verdiğimiz “mekanları ayırmak” anlamını karşıladığını söyleyebiliriz:

Zuhruf-5: *Taşkınlık yapan bir toplumsunuz diye, o hatırlatıcıyı (Kuran’ı) sizden uzak mı tutalım (nadribu)?*

Kuran’da, aşağıdaki örnekte olduğu gibi, “darabe” kelimesi sıkça “mekandan ayrılmak, yolculuğa çıkmak, uzaklaşmak” anlamında da kullanılmıştır:

Nisa-101: *Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız (darabtum) zaman, inkarcıların size bela çıkarmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Gerçekten de inkarcılar sizin için açık bir düşmandır.*

Kısacası “darabe” kelimesinin gerek sözlük anlamlarına, gerekse Kuran’daki kullanımlarına baktığımızda hem vurmak hem de mekanları ayırmak anlamlarının mevcut olduğunu görmekteyiz. Fiilin “vurmak” anlamı olmasına karşılık, Kuran’da insanın insana vurması anlamında “vurmak” kelimelerinin hiçbirinin “darabe” fiiliyle karşılanmadığını belirtmeliyiz. Örneğin, Kasas Suresi 15’te Hz. Musa’nın düşman kavimden olan birine vurması için “vekeze”; Zariyat Suresi 29’da Hz. İbrahim’in karısının eliyle kendi yüzüne vurması için “sakket” kelimeleri kullanılmıştır.

Bunlara ek olarak, Kuran'ın hiçbir yerinde, bir insanın diğer bir insana kendi kararıyla şiddet uygulamasının izni verilmemiştir. Nur Suresi 6-9. ayetlerdeki, kocanın karısı ile ilgili zina iddiası bu konuyu anlamada çok önemlidir. Hatırlanacağı üzere bir kadınla ilgili zina iddiasında bulunan kişi dört şahit göstermek zorundadır. Fakat bu iddiadaki kişi kadının kocasıysa, dört şahit göstermeden Allah adına dört kez yemin ederek bu konuda şahitlik yapabilir, beşincisinde ise eğer yalancılar ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler. Buna karşılık kadın aynı şekilde mukabele ederse, yani dört kez kocasının yalancılar olduğunu ve eğer kendi yalan söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını söylerse, kadına bir ceza uygulanmaz. Dikkat edilmesi gereken nokta bir kocanın, karısını zina halinde görmesi durumunda bile karısına kendi eliyle ceza uygulamasına Kurani açıdan izin yoktur. Tüm bunlardan hareketle, geçimsizlik durumunda, kocanın karısını dövebileceğinin ifade edildiğini düşünmektense, boşanmadan önce tedbir olarak ayrı mekanlarda vakit geçirmelerinin önerildiğini düşünmek daha makul gözükmektedir.¹⁶⁰

Burada önceden dikkat çektiğimiz gibi “*nuşuz*” kelimesinin “geçimsizlik” olarak tercüme edilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamalıyız. Çünkü zina durumunda bile dövmeye izin verilmemişken, geçimsizlik durumunda bu iznin verildiğini düşünmektense “mekanları ayırmanın” söylendiğini düşünmemizin neden daha tutarlı olduğu, bu anlamla daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca “*darabe*” kelimesine “dövmeye” anlamını verenlerin, ayette hiç olmayan “hafifçe” gibi kelimeleri ekleyerek ayeti “hafifçe dövmek” şeklinde tercüme etmeleri ve ayeti açıklayanların “sadece mendille vurulabilir, yüze vurulamaz...”

160 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kurandaki Din*, 247-248.

gibi nereden çıktığı belirsiz açıklamalar yapmalarıyla ilgili sorun da, ayetin çevirisiyle ilgili işaret edilen düzeltme yapılırca ortadan kalkmaktadır.

İlaveten Kuran’da, Ahzab Suresi 21. ayette, Peygamberimizin “güzel örnek” (*usvetun hasenetun*) olduğundan bahsedilir ve hiç şüphesiz bu örnekliği anlamak için en güvenilir kaynak da Kuran’dır. Yine Ahzab Suresi 28. ayette Peygamberimizin eşleriyle sorun yaşadığını görüyoruz. Burada Peygamberimize, eşleri dünya hayatının zevkleri peşindelerse ve anlaşıyorlarsa, güzellikle boşanma tavsiye edilir fakat “dövmek” gibi bir eylem tavsiye edilmez. Tahrim Suresi’nde Peygamberimizin evliliğinde yaşadığı benzer bir sorun anlatıldığında da “dövmek” söz konusu edilmez. Peygamberimizin hayatını anlatan hiçbir siyer anlatımında da, Peygamberimizin evlilikleriyle ilgili birçok detay anlatılmış olmasına rağmen, eşlerini dövdüğüyle ilgili bir anlatımın olmadığını eklemeliyiz. Peygamberimizin Hz. Ayşe ile yaşadığı, siyer kitaplarında aktarılan en önemli sorunda, ikisi bir süre yaşadıkları “mekanları ayırmışlar”, daha sonra aralarındaki sorun giderilince eskisi gibi beraber yaşamaya dönmüşlerdir. Peygamberimizin bu olayda “mekanları ayırma” uygulamasını tercih etmesi de Nisa Suresi’nin 34. ayetini “mekanları ayırma” şeklinde anlamamızı desteklemektedir. Neticede, dövmek-şiddet gibi bir uygulamadansa, anlaşılmayınca mekanları ayırma, Kuran’ın bu anlatımlarıyla daha uyumlu gözükmektedir.”¹⁶¹

Peki, Kuran’ın bütünlüğü içinde “mekanları ayırmak” anlamını tercih etmemize sebep olan delilleri vermemize karşılık acaba Kuran’ın bütünlüğünden karşı bir delil getirilebilme midir? Bunun cevabının açıkça “Hayır, getirilememektedir”

161 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran’daki Din*, 247.

şeklinde olduğunu, bu konudaki birçok tartışmamıza dayanarak söyleyebiliriz. Karşı anlamı verenlerin dayandığı unsur, sadece önceki müfessirlerin öbür anlamı tercih etmesine dayanmaktan öteye geçememektedir.

7- Kadına Kocasından Cennet Vizesi

İslam'ın en önemli mesajlarının başında Allah'a boyun eğmek, Allah'ın emirlerini yerine getirmek gelmektedir. Allah'ın rızasını kazanmak, bir Müslüman'ın hayattaki en önemli gayesidir. Geleneksel literatürde de buna aykırı bir unsur mevcut değildir. Fakat bir kadının kocasının rızasını kazanırsa Cennet'e gireceği gibi, Kuran'ın anlatımlarıyla çelişkili uydurmalar da bazı kitaplara girmiştir. Uydurma olduğuna inandığımız şu hadisleri bu konuya örnek olarak verebiliriz:

*Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse Cennet'e girer.*¹⁶²

*İbn Abbas'tan rivayet edilene göre Peygamberimiz "Sana kişinin sakladığı en hayırlı şeyi bildireyim mi: O, iyi (saliha) kadındır; kocası ona baktığında onu sevindirir, emrettiğinde itaat eder ve kocası kaybolup uzaklaştığında iffetini korur" demiştir.*¹⁶³

Kuran, ne kadının iyiliğini kocasına itaati üzerinden tanımlar, ne de kadının cennetlik olmasını kocasının ondan memnuniyetine bağlar. Hepimizin malumudur ki, geçimsiz ve eşlerine zulmeden pek çok koca vardır. Bunların birçoğu, eşleri ne yaparsa yapsın onlardan razı olmayacak, onların varlığıyla sevinmeyecektir. Beklentileri yüksek veya zalim kocalara eş oldukları için kadınların Cennet'e girme şansının azaldığını düşünmek,

162 Tirmizi, "Rada", 10; İbn Mace "Nikah", 4.

163 Ebu Davud, "Zekat", 32.

ne Kuran'la, ne akılla, ne de fıtratla bağdaşır. Cennet'in vizesini adeta kocaya veren bu yaklaşımların kabullenilmesinde ve yayılmasında (daha önce dikkat çektiğimiz gibi) hadis kitaplarını toplayanların, tefsir kitaplarını yazanların, fıkıh alanındaki çıkarımları gerçekleştirenlerin erkek olmasının rolü büyüktür. Kuran'ı elimize alarak bu algı bozukluklarını düzeltmek zorundayız. Kuran'ın değişmeden bize ulaşmış olması ve doğruya ulaştırıcı rehberimiz olarak elimizde olması en büyük şansımızdır.

Hucurat-13: *Ey insanlar! Biz sizi, bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve uygun bir şekilde birbirinizle tanışıp kaynaşmanız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Gerçekten de Allah katında en seçkininiz, sakınılması gereken şeylerden en çok sakınanınızdır. Allah bilendir, haberdardır.*

8- Kadınları Aç Bırakıp Kötü Giydirmek

Kadınların toplumla kaynaşmalarını, kamusal hayatta etkin roller üstlenmelerini engellemek ve onları evlerine hapsedmek için birçok hadis uydurulmuştur. Kadın-erkek ilişkilerinde kadına karşı yapılan en büyük haksızlıklardan biri, kadının sokağa çıkarken kocasından izin almasının dini bir farz olarak sunulması ve üstüne de erkeğe karısını mümkün olduğunca dışarıya bırakmaması için tavsiyelerde bulunulması olmuştur. Hatta kadınların sokağa çıkma arzularını yok etmek için aç ve kıyafetsiz bırakılmaları bile tavsiye edilmiştir.

Kadınları zarar vermeyecek miktarda aç, aşırı gitmeyecek kadar da kıyafetsiz bırakın. Çünkü kadınlar iyice doyar, güzelce giyinirlerse onlar için dışarı çıkıp gezmekten daha sevimli bir şey

*yoktur. Fakat onlar biraz aç, biraz da çıplak kalırsa onlar için evde oturmaktan daha hayırlı bir şey yoktur.*¹⁶⁴

Bu hadisin uydurma olduğunu İbnu'l Cevzi, Suyuti ve İbn Arrak gibi hadis alanında ünlenmiş şahısların da ifade etmiş olmasına karşın bu tarz uydurmaları kadınları eve kapamak için kullananlar olmuştur. Böyle bir düşüncenin Peygamberimiz tarafından ifade edildiği düşünülemez, zira Kuran'da, kadın-erkek ayrımı yapılmadan tüm insanlara gezmeleri ve dünyayı görmeleri,

Ali İmran-137: *Sizden önce de İlahi kanunlar yürürlükteydi. O halde yeryüzünde gezip dolaşın da yalanlayanların sonu nice olmuştur görün.*

Enam-11: *Şunu söyle: “Gezip dolaşın yeryüzünde de bakın nasıl olmuş gerçeği yalanlayanların sonu.”*
güzel kıyafetler giyinmeleri, Allah'ın nimetlerinden yiyerek faydalanmaları söylenmektedir:

Araf-31: *Ey insanlar! Tüm mescitlerde güzel giysilerinizi kuşanın. Yiyecek için fakat israf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez.*

Nahl-14: *Ve O'dur ki, içinden taze et yemeniz ve tacağınız bir süs çıkarmanız için denizi emrinize vermiştir...*

Allak kullarının bunlardan faydalanırken şükretmelerini ve israf etmemelerini ister. Kuran'da böyle ifadeler varken, Peygamberimizin, bu nimetlerin daha çok erkekler için olduğu, kadınların ise daha sınırlı şekilde bunlardan faydalana bileceği gibi sözler söylediği düşünülemez. Üstelik kimi hadislerde Müslümanların eşlerini ve çocuklarını iyi bir şekilde

¹⁶⁴ İbnu'l Cevzi, *el-Mevzu'at*, II, 282-283, Suyuti, *el-Leali'l-masnu'a*, II, 154, İbn Arrak, *Tenzihuş-şeri'a*, II, 212-213.

yedirip giydirmesi de ifade edilmiştir.¹⁶⁵ Birçok hadis uzmanının da uydurma olduğunu ifade ettiği bu hadisin, tüm hakları kısıtlanmış kadınlar oluşturmak isteyen bazı erkeklerce uydurulmuş olduğu açıktır.

9- Bir Erkeğin Şahitliği İki Kadının Şahitliğine mi Eşittir?

Geleneksel anlayışta, kadınların şahitliği konusunda, Kuran'da yer almayan görüşler savunulmaktadır. Bu anlayışta, boşanma ve evlenme gibi meselelerde iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu, hırsızlık, insan öldürme ve zina gibi ceza uygulanması gereken fiillerde ise kadınların şahitliğinin tamamen geçersiz olduğu kabul edilmiştir. Bu iddiaların hiçbirisi Kurani bir temele sahip değildir. Aksine tersini savunan ayetler mevcuttur. Örneğin, Kuran'da, erkeğin, karısının zina yaptığını iddia ettiği durum ele alınır (Nur Suresi 6-9). Bu durumda koca, dört defa kendisinin doğru söylediğine yeminle şahitlik eder, beşincide ise eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade ederse; karısı da aynısını tekrarlarsa; yani dört defa kocasının yalancı olduğuna şahitlik eder ve beşincide ise eğer yalan söylüyorsa Allah'ın azabının kendi üzerine olmasını ifade ederse, kadının şahitliği kabul edilir ve hukuken suçu işlememiş (bu dünya hayatını bağlayan bir karadır) olduğuna hüküm verilir. Görüldüğü gibi zina ile ilgili hususlarda kadınların şahitliğinin geçersiz olduğu Kuran'da belirtilmediği gibi, kocanın karısını zina ile suçladığı bir durumda, hem kadın şahitlik etmekte, hem de onun şahitliği erkeğinkini etkisiz hale getirmektedir.

165 Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 98.

Kuran'ın hiçbir yerinde “Bir erkeğin şahitliği iki kadına eşittir” diye bir ilke yoktur. Dört şahit gereken zinanın tespiti; dört kadın veya iki erkek, sekiz kadın veya dört erkek gibi ifadeler kullanılmadan “dört şahit” diye belirtilir (Nur Suresi 4). Boşanma yaşandığında ve *iddet* müddeti bittiğinde iki şahit tutulması söylendiğinde de; iki kadın veya bir erkek, dört kadın veya iki erkek gibi ifadeler kullanılmadan “iki şahit” diye belirtilir (Talak Suresi 2). Kuran'da, bu hususlarda erkek-kadın ayrımı yapılmadığına göre kadınların şahitliğinden de erkeklerinkiyle eşit şekilde yararlanılır.

Bu konuda, yanlış yorumlar, sadece vadeli borçlanmalarla ilgili Bakara Suresi 282. ayetinden yola çıkılarak dile getirilmiştir. Bu şahitlik tipi de davetle yapılan bir şahitliktir. Öncelikle ayeti aktaralım:

Bakara-282: *Ey iman edenler! Belirli bir süre için birbirinize borç verdiğinizde onu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmadan yazsın. Borç altına giren kişi de onu kayda geçirsin ve Rabbinden korksun da borcundan hiçbir şey eksiltmesin. Borç altına giren, akli ermez yahut zayıf, çaresiz biri ise yahut yazdırmaya gücü yetmiyorsa, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki kişiyi de şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa rızanızla kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ve iki kadın gerekir. Bu, kadınlardan biri sapınca (tedille) diğeri ona doğruyu hatırlatsın. Tanıklar çağırıldıklarında kaçınmasınlar. Az olsun çok olsun, borcu, süresiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında adalete daha yakın, tanıklık için daha sağlam, kuşkuyla düşmeniz için daha elverişlidir. Ancak aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin bir ticaret söz konusu ise onu yazmamanızda*

sizin için bir sakınca yoktur. Alışveriş yaptığınızda da tanık bulundurun. Yazıcıya da tanığa da zarar verilmesin. Böyle bir şey yaparsanız bu, kendinize kötülük olur. Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

Bilindiği gibi davet ile yapılan şahitlik ile olaya tanık olarak yapılan şahitlik arasında fark vardır. Örneğin bir kimse- nin vasiyet yapacağı zaman iki şahit tutması (Maide Suresi 106) davetle yapılan şahitliktir. Bu tür tanıklıklarda gönüllülük esastır. Bu hususta tanıkların seçimi kişilere bırakılır. Fakat hırsızlığa veya insan öldürmeye şahitlik, davet ile değildir; kişilerin olay sırasında orada bulunmalarına bağlıdır. Bu suçları işleyenler çoğu zaman eylemlerini gizlemeye çalışacaklarından böyle şahitler değerlidir. Dolayısıyla da nüfusun yarısını oluşturan kadınlardan bu tip olaylarda yararlanılmayacağını ileri sürmek ciddi bir sorundur. Hırsızlık yapan veya adam öldüren kişiyi, sadece bir kadın veya birçok kadın gördüyse, onların şahitliklerinin değerlendirilemeyeceğini söylemek, akla ve Kuran'a aykırı bir uygulamadır. Kuran'da, Müslümanların olması gereken vasıflarından biri “yalancı şahitlikte bulunmak, dosdoğru şahitlik yapmak” (Furkan Suresi 72; Mearic Suresi 33) olarak belirtilmiştir. Bu özelliğin ise erkeklerin sahip olmaları gerekli bir vasıfları olduğu belirtilmemiş; bu vasıf, tüm inananların özellikleri arasında sayılmıştır.¹⁶⁶

Tartışmanın çıktığı Bakara 282. ayeti ele aldığımızda, ayetin uzun vadeli borçlanma ile ilgili olduğunu ve şahitliğin de davet ile yapılan şahitlik olduğunu anlıyoruz. Öncelikle dikkat edilmesi gerekli nokta, ayette “yazıcı ile şahitlerin bu görevden

¹⁶⁶ Kadınların şahitliğini kimi alanlarda kabul etmeye yanaşmayanların, hadis nakli konusunda kadın-erkek ayrımı yapmadan şahitlikleri kabul ettiklerini görmekteyiz. Örneğin Hz. Aişe, kendisinden en çok hadis rivayet edilenlerdendir.

kaçmamaları” ve “yazıcıya ve şahitlere zarar verilmemesi” gerektiği hususlarına dikkat çekildiğidir. Bir tek ayette birkaç kez yapılan vurgulardan, maddi menfaatlerin söz konusu olduğu bu tip durumlarda, şahitlere zarar verilme ihtimalinin olduğu ve bu mesuliyetin altına girmek istemediklerinden insanların şahitlik etmekten kaçtıkları anlaşılmaktadır. Bahse konu ayette, kaçınılan bu mesuliyet erkeklere yüklenmiştir; bu yüzden burada kadınlar lehine pozitif ayrımcılığın olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durumda, bu ayetten genel hüküm olarak bir erkeğin şahitliğinin iki kadına eşit olduğu sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Zira ayet bu denklemi vermemekte, “iki erkek veya dört kadın” dememektedir. Ancak böyle bir ifade olsaydı, borçlanma olayına mahsus bir şekilde bir erkeğin şahitliğinin iki kadınınkine eşitlendiği söylenebilirdi. Oysa burada görünen; şahitlere baskı durumunun muhtemel olduğu, bu yüzden insanların bu mesuliyetten kaçındığı durumda, davete dayalı bir mesuliyette erkeklerin tercih edilmesidir. Sadece iki erkek şahit bulunmadığı durumda “bir erkek ve iki kadın şahit” bulunması söylenmektedir:

“Böylece hem şahit sorunu çözülür, hem olumsuz bir durumun ortaya çıkışı ihtimalinde bir erkekle bir kadının karşı karşıya kalması önlenip kadın baskılardan korunur. Borcun miktarı konusunda bir anlaşmazlık çıktığını ve şahitlerin farklı tanıklık yaptığını düşünelim. İki şahidin farklı şahitliği durumunda bir kadın, bir erkekle karşı karşıya kalacak ve iki taraftan birinin yalancı olduğunun kesin olduğu bir ortamda, yoğun stres ve baskı altında kalacaktır. Zaten insanların şahitlikten kaçınma sebebi, böylesi anlaşmazlıkları ve baskıları gözlemlemeleri ve bundan kaçınmalarıdır. Oysa bir erkek ve iki kadın şahitle, şahit sayısı üçe çıkınca mesuliyet dağılacak için şahitlikteki stres

*önemli bir düzeyde azalacak ve baskı yapmak isteyen art niyetli kimselerin bu sefer iki kişiden birini değil, üç kişiden ikisini kandırmaları gerektiği için işleri zorlaşacaktır.*¹⁶⁷ Ayrıca bir erkekle bir kadın aynı yönde şahitlik yapınca ikinci kadına ihtiyaç kalmamaktadır.

Bazı çevirmenler, “kadınlardan biri sapınca diğeri ona doğruyu hatırlatsın” şeklinde çevirdiğimiz ayetteki bölümü “kadınlardan biri unuttunca diğeri ona hatırlatsın” şeklinde çevirmişlerdir. Oysa ayette “unutma” diye çevrilen “*dalle*” kelimesinin Kuran boyunca yaygın kullanımı “sapmadır”. Buna ek olarak, ayette şahitlere yapılan baskılara karşı birkaç defa uyarı yapılmaktadır. Öyleyse, birinci kadının şahitliğinin yanlış olma ihtimalini, bu kadının (ayette hiç dikkat çekilmeyen) unutmasından ise, ayet boyunca dikkat çekilen ve kaçınılan unsur olan baskıya bağlamak daha doğru olacaktır.

Sonuç olarak, bir erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliğine eşit olduğunu veya kadınların bazı durumlarda şahitlik yapamayacaklarını söylemek Kuran’la çelişkilidir. Bakara Suresi 282. ayet ise sadece vadeli borçlanmalarla ilgilidir ve davet ile yapılan şahitlik söz konusudur; baskılardan dolayı kaçınılan bir mesuliyet erkeklere yüklenmiştir. İki erkeğin bulunmadığı durumlarda ise bir erkek ve iki kadının olmasının hikmetini, yukarıda açıkladığımız şekilde anlamanın en doğrusu olduğu kanaatindeyiz.

10-Kadınların Mülk Edinme Hakkı

Tarih boyunca, birçok kültürde, mülk edinmesine izin verilmeyen hatta çoğu zaman gerek babası, gerek kocasının mülkü

167 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kurandaki Din*, 235.

gibi görülen kadına, Kuran'ın vahyi ile mülk edinme ve kendi mülkünde tasarruf sahibi olma hakkı verilmiş ve kendi malını kendi iradesiyle yönetme hususunda kadın-erkek arasında bir fark belirtilmemiştir.

Kuran'da, inananların, sahip oldukları mallardan Allah rızası için sarf etmeleri sıklıkla dile getirilir. Bu ibadet “*zekat, sadaka, infak*” gibi kelimelerle, Kuran boyunca, birçok kez dile getirilmiştir. Bunların hiçbirinde, Allah rızası için bu mallardan verme faaliyeti sadece erkeklere yüklenmez; namaz ve oruç nasıl hem erkeklere hem kadınlara yönelik ibadetler ise aynı şekilde Allah rızası için mallardan sarf etme de hem erkeklere hem kadınlara yönelik bir ibadettir. Fakat bu ibadet, ancak kadın kendi malına sahipse ve özgür iradesiyle malı üzerinde tasarruf yapabiliyorsa anlamlıdır. Ancak sokağa çıkması, görüşebileceği kişilerin onayı gibi haklarını kocasına devretmiş bir kadının malını özgürce kullanabileceği düşünülemez. Aşağıdaki başlıklarda incelenecek olan ve Kuran'ın izin verdiği “*me-hir*” ve “*miras*” gibi konular da kadının mülk edinme ve onu özgürce kullanma hakkının olduğunu göstermektedir. Kısaca İslam'a göre kadın; çalışabilir, kendi parasını kazanabilir, mülk edinebilir ve mülkünü özgürce idare edebilir.

Kuran'da kadınlara bu hakkın 7. yüzyılda verilmesinin değerini anlamak için dünya tarihinde, birçok kültürde, kadına bu hakkın ne zaman verildiğini tespit etmek yararlı olacaktır. Örneğin son birkaç yüzyılda, kadın haklarında ve dünyadaki diğer değişimlerde en etkili iki ülke olan ABD'yi ve İngiltere'yi ele alalım. Bu ülkeler ancak 19. yüzyılda, kadının kendi iradesiyle malını yönetebileceğini kabul etmişlerdir. İçinde bulunduğumuz dönemde, birçok ülkede, kadınların erkeklerle aynı hukuki haklara sahip olduğunu gözlemleyenler, bunun tarihsel

olarak ne kadar yeni bir fenomen olduğunu, tarihin çok geniş bir döneminde birçok kültürde durumun farklı olduğunu anlayamamaktadırlar. Tarihte bunun istisnai ve azınlık bir durum olduğunu anlayanlar, Kuran'da kadınlara bu hakkın 7. yüzyılda verilmesinin önemini daha iyi takdir edeceklerdir. Ayrıca günümüzde, kadınların birçok ülkede yasal eşitliklere sahip olmalarına rağmen, pratikte kendi mallarını yönetme hususunda erkeklerle aynı durumda olmadığını da bir kenara not etmemiz gerekmektedir.

11- Evlilikte Alınan *Mehir*

Tarihin çok geniş döneminde, birçok toplumda, ekonomik özgürlüğü olmayan, babasının evinde babasının, kocasının evinde de kocasının malı olarak görülen kadınlar, hayatları boyunca ezilmiş, kocalarının kötü muamelesi veya anlaşamamaları gibi sebeplerle ayrılmayı arzulayan birçok kadın da malsız ve parasız ortada kalmaktansa mutsuz evliliğini sürdürmek zorunda kalmıştır.

Kuran, kadınların bu ekonomik mağduriyetlerini ortadan kaldırmak için evlenirken müstakbel kocanın müstakbel karısına “*mehir*” vermesini zorunlu kılmıştır:

Nisa-4: Kadınlar *mehir*lerini gönül rızasıyla verin, kendi istekleriyle onun bir kısmını bağışarlarsa onu da gönül huzuruyla yiyebilirsiniz.

Tarafların üzerinde anlaştıkları bir mal veya miktar olan “*mehir*”, kadının maddi güç kazanması ve ezilmemesi açısından önemli bir kalemdir. Kuran, *mehrin* türünün veya maddi değerinin ne olacağını belirtmediği için bu yüzük gibi hediye bir eşya da daire gibi değeri yüksek bir mal da olabilir.

Bu yaklaşım Kuran'ın içinde var olan, tarihin farklı şartlarına ve kişinin özel durumuna göre uyumu sağlayan bir esnekliktir.

Mehrin, Kuran'ın kadına verdiği bir hak olarak gündemde olması önemlidir. Zira birçok zaman çiftler, evlilik mutluluğuyla, gelecekte olması muhtemel olumsuzlukları hiç düşünmeden evlenmekte, mal veya para hakkında konuşmak “ayıp” sayılmaktadır. Genelde, maddi gücü elinde tutan koca, bundan karlı çıkmakta, anlaşmazlık gibi durumlarda hiç maddi gücü olmayan kadını dilediğinde ezebilmektedir. Oysa Kuran, daha evlilik aşamasında “*mehir*” konusunu gündeme getirerek, kadının böyle bir istek için “paragöz” olduğu tipi bir suçlamayı ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan *mehir* üzerinde anlaşmamak, örneğin bir tarafın istediği miktarı diğerinin vermek istememesi, öbür tarafın da istediğinde değişiklik yapmaması gibi durumlarda evlilik akdi gerçekleşmeyebilir.

Kuran'a göre *mehri* alan ve onun üzerinde tasarruf yetkisi olan taraf kadındır. Bu kadının mala sahip olma ve onu yönetme hakkı olduğunu gösteren ilave bir husustur. Bazı kültürlerde, ailelerin istediği başlık parasını *mehir* ile karıştırmak gerekir çünkü başlık parasını evlenen kadının ailesi alırken *mehri* evlenen kadın almaktadır.

12-Kadın ve Miras

İslam gelmeden önce Araplar arasındaki gelenekte, genelde, miras erkekler arasında paylaştırılır, kadınların miras hakkı bulunmazdı. Bu, hem vefat edenin karısı hem de kızları için geçerli bir uygulamaydı. Kocasını ölen kadın, varisler tarafından

elde edilecek bir mal gibi kabul edildiğinden; ya kocasının kabilesine ya da kendi kabilesine ait olurdu.¹⁶⁸

Bir kadının kocası öldüğünde, kocasının ailesinden varis olan bir erkek (bu üvey oğlu da olabilirdi), pelerinini kadının üzerine atarsa, o kadınla evlenme hakkını ele geçirirdi. Kadının buna itiraz etme hakkı yoktu. (Nisa Suresi'nin 22. ayeti üvey anneler ile evlenmeyi yasaklamıştır). Eğer ölen adamın oğlu çok küçükse üvey annenin başka biriyle evlenmesi engellenir ve çocuğun büyüyüp üvey annesi hakkında karar vermesi beklenirdi.¹⁶⁹ Ama kadın, varis gelmeden kendi kabilesine kaçmayı başarırorsa koca tarafından olan varis artık ne kadında ne de malında hak sahibi olabilirdi. Kadın da malı da artık kendi kabilesinin malı olurdu.¹⁷⁰ Kadınlara yapılan bu zulümler sadece evli kadınlarla da sınırlı değildi. Babası ölen kızlar çok zor durumlarda kalabilirlerdi. Sadece kendilerine düşen malları alamamakla kalmaz aynı zamanda cinsel istismara ve kötü muameleye maruz kalırlardı. Babası ölen kız çocuklarından güzel olanları, birçok zaman, vasileri ile evlenmek zorunda kalırlardı; böylece vasi, hem malın başkalarına gitmesini engellemiş hem de *mehir* vermekten kurtulmuş olurdu. Kızların yeteri kadar güzel bulunmadığı durumlarda ise vasi onların evlenmelerini engeller ve ölene kadar yine mallarının kontrolünü elinde tutardı.¹⁷¹

Bu ve benzeri uygulamaların olduğu ortamda kadınlar ciddi şekilde zulüm görmekteydi. Bu zulümlerin arkasındaki önemli sebeplerden biri, kadının malı üzerinde tasarruf hakkının olmamasıydı. Kuran, kadınlara malları üzerinde tasarruf

168 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 121.

169 Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, VI, 525.

170 Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, VI, 524-526.

171 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 124.

yetkisi vererek, yetimlerle ilgili sömürülere karşı uyarılarda bulunarak, mirastan pay vererek, kadınların mallarının gasp edilmesini önlemiş ve durumlarında ciddi düzeltmeler yapmıştır.

Tüm bunlara karşılık, Nisa Suresi 11. ayette, mirasın nasıl paylaşılacağı tavsiye edilirken “erkek için iki kadının payı kadar” denildiği ve o dönemde Kuran’ın kadınlara birçok hak vermesine karşılık, bugün o hakların az olduğu söylenebilir mi? Biz, böyle bir şey söylenemeyeceği kanaatindeyiz. Kuran’daki bu hükmü değerlendirmek için, Kuran’da erkek ile kadın arasındaki malla ilgili etkileşimleri bütüncül şekilde ele almak zorundayız. Öncelikle vefat eden bir kişinin anne ve babasının sağ olduğu durumda, ikisine de eşit hak verildiğini hatırlarsak miras paylaşımında cinsiyetin belirleyici faktör olmadığını görürüz. (Birçok modern hukuk devletinde, ölenin çocukları varken annesine ve babasına bir pay verilmemesi bu devletlerin ciddi bir eksikliğidir). Bu durumda Kuran’ın erkeğe yüklediği maddi yükümlülükleri incelemede yarar görüyoruz. Öncelikle, evlilikte erkeğin kadına *mehir* verme yükümlülüğünü ve bunun kadının lehine maddi bir kazanç olduğunu belirtelim. Buna ek olarak, dünyanın birçok yerinde yaygın olan gelecekte çocukların masrafını baba üstlenmektedir. Kuran’a göre de eğer karı koca boşanırlarsa, erkek emzirme dönemi boyunca annenin ve çocukların masraflarını da üstlenmek zorundadır (Bakara Suresi 233). Bunlara ek olarak, dul kadınların, aldıkları *mehir*leri ve sahip oldukları mallar geçinmeleri için yeterli değilse, uygun tarzda ihtiyaçlarının görülmesi Allah’ın dinine titiz tüm Müslümanların vazifesi olarak tarif edilmiştir (Bakara Suresi 241). Buradaki tabloya bütüncül bir şekilde baktığımızda kadının erkeğe göre dezavantajlı bir durumda olduğu söylenemez.

Tüm bunlara ek olarak bu konuda Kuran'da var olan esneklikleri hatırlamalıyız. Kuran miras konusunda da bu esnekliği sunmakta ve ölmeden önce yapılmış olan vasiyete öncelik verildiğini söylemektedir. (Maide Suresi 106, Bakara Suresi 180, Nisa Suresi 10, 11). Dolayısıyla bir kişi eğer isterse erkek ve kız çocuklarına eşit miras bırakabilir veya kızına daha fazla mal bırakabilir. Yani kişinin, tarihin ve subjektif şartların getirdiği farklı durumlara göre hareket etmesi Kuran tarafından sağlanmış ve Müslümanlar miras konusunda serbest bırakılmışlardır.

Tam bu noktada, Kuran'da vahyedilen din ile gelenekte anlatılan dinin önemli bir farkına dikkat çekmeliyiz. Kuran'da, mirasın nasıl dağıtılacağını tavsiye eden ayetlerin içinde açık bir şekilde vasiyete öncelik verilmiş olmasına rağmen geleneksel anlayışta "*Varise vasiyet yoktur*" şeklinde uydurma bir hadisle, Kuran'ın dört ayetinde geçen vasiyet etme hakkı iptal edilmeye çalışılmıştır. Vasiyetin önceliğini anlamak bu başlık açısından özel öneme sahiptir.

V

EVLİLİK VE CİNSELLİK

Kadınların aleyhine oluşturulan tabloda “evlilik ve cinsellik” başlığı da özel öneme sahiptir. Diğer konularda olduğu gibi, bu hususta da kadınlar, uydurulan dini izahlara atıflarla erkeğin adeta kölesi haline getirilmeye çalışılmıştır. Örneğin; evlilik gibi önemli bir olayda, kadınlar, görüşleri sorulmadan, kimi zaman çocuk yaşta evlenmeye zorlanmışlardır. Dünyanın birçok yerinde kadın sünnetinin İslam’la ilgisi olduğu sanılmakta ve birçok kadını sakatlayan bu uygulamadan hareketle İslam’a saldırılar olmaktadır. Zina yapanlara yönelik “*recm*” (taşlayarak öldürme) cezasının İslami bir uygulama olduğu da iddia edilmektedir. İslam’da savaş esiri kadınların (cariyelerin) “cinsel köle” olabileceği iddiası gündeme gelen diğer bir husustur. Bu bölümde, böyle tartışmalı konuları ele alınacaktır.

1- Kız Çocuklarıyla Evlilik

İslam dininin kız çocuklarının çok erken yaşlarda evlenmelerine izin verdiği, hatta bunun “Peygamberimizin sünneti” olduğu, genel kabul görmüş olan çok yanlış bir inançtır. Bu görüş, Peygamberimizin Hz. Ayşe ile 6 yaşında evlenip 9 yaşında gerdeğe girdiğini rivayet eden hadislerle dayandırılmaktadır. Ayrıca aşağıda değineceğimiz ayetlerin yanlış yorumlanmasıyla

da bu yaklaşıma Kuran'dan destek bulunmaya çalışılmaktadır. Oysa ayetler, dikkatlice ve ön yargısız okunduğunda, Kuran'ın, çocuk yaşta evliliği onaylamadığı gibi kesinlikle tasvip etmediği de görülecektir.

Nisa-6: Yetimleri, nikah çağına gelmelerine (iza belağü ennikaha) kadar gözetleyip deneyin. O zaman onlarda içinize sinecek bir akli olgunluk (rüşden) görürseniz, mallarını onlara geri verin. Büyüyecekler diye bu malları tez elden satıp savurarak yemeyin. Zengin olan, bu malı kullanmasın. Fakir olan ise uygun bir oranda yesin. Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman yanlarında tanıklar bulundurun. Hesap sorucu olarak Allah yeter.

Yukarıdaki ayette, yetimlere mallarının geri verme yaşının “nikah çağı” (*iza belağü ennikaha*) olduğu açık biçimde belirtilmektedir. Görüldüğü gibi Kuran, “nikah çağı” diye bir ölçüden bahsetmektedir. Her ne kadar “nikah çağının” tam olarak kaç yaş olduğu söylenmemiş olsa da, sırf bu ifade nikah için belli bir yaşın, dönemin gözetilmesi, herhangi bir yaşta çocukların evlendirilmemesi için yeterlidir.

Aynı ayette dikkat çekilen “rüşd” (akli olgunluk) kavramının da evlilik yaşını tayinde, cinsel olgunluğun dışında ek bir kriter olduğu kanaatindeyiz. Mallarının yetimlere teslim edilmesi için *rüşd*, yani akli olgunluk seviyesi aranmakta böylece yetimlerin, bu malları idare edebilecek olgunlukta ve doğruyu yanlıştan ayırabilme yetisine sahip olmaları garantilenmektedir. Evlilik müessesesinde de maddi bir boyutun olduğu unutulmamalıdır. Gelin adayının hem *mehir* miktarına karar verirken, hem de evlendikten sonra evi idare ederken gerekli kararları verebilecek akli olgunlukta olması gerekmektedir. Bu bağlamda, *rüşde* ermeyen bir kişiye maddi değerler emanet edilemiyorsa;

bu kişinin Kuran’da belirtilen *mehir* üzerine konuşması ve ev idaresini gerçekleştirmesi, yani evlilik başlatması ve yürütmesi mümkün değildir. Buradan çıkan sonuç; küçük kız çocuklarının evlendirilmesinin İslam dini tarafından onaylandığı iddiasının, Nisa Suresi’nin 6. ayeti ile çeliştiğidir. Çünkü evlendirilmeye kalkılan kız çocuğu, ne Kuran’da belirtilen nikah çağına ne de *mehir* kararlaştırabilme ve mal-mülk idare etme için gerekli akli olgunluğuna erişmiştir.

Talak Suresi 4. ayet de çocuk yaşta evliliği desteklemek için kullanılan diğer bir ayettir.

Talak-4: *Adetten kesilen kadınlarınızın iddet bekleme sürelerinde kuşkuya düşerseniz, onların iddetleri üç aydır. Adet görmeyen (lem yahidne) kadınların süreleri de böyledir. Gebe olan kadınların süreleri ise yüklerini bırakmalarına kadardır. Kim Allah’tan korkarsa, O ona işinde bir kolaylık nasip eder.*

Bu ayetteki “adet görmeyen” ifadesini bazı çevirmenler “henüz adet görmemiş” olarak çevirmiş ve buradan hareketle adet görmeyen çocuklarla da evlenilebileceğine onay vermişlerdir. Oysa Arapçada, “henüz” anlamını “*lem*” edatı değil “*lem ma*” edatı verir. Dolayısıyla “henüz adet görmemiş” anlamı verilmek istenseydi ayette “*lem yahidne*” yerine “*lem ma yahidne*” ifadesi geçmesi gerekirdi.¹⁷² Durum böyle olmadığına göre ayetten, sağlık sorunları nedeniyle “hiç adet görmeyen” kadınların bir boşanma durumunda üç ay beklemeleri gerektiği anlaşılmaktadır; yani bu kadınlar üç aybaşı görmeyi değil, üç aylık dönemi tamamlamayı gözetmelidirler. Buna ek olarak ayette “kadınlar” (*nisa*) ifadesi geçmekte ve “kadınlar” hakkında bir hüküm açıklanmaktadır, “kız çocukları” ifadesi ise geçmemektedir. Bu

172 Fatih Orum, *Kuran Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi*, 137-158.

yüzden de ayetin adet görmemiş kız çocuklarına yönelik olduğu düşünülemez. Kaldı ki Araplarda o dönemde çocukların daha erken buluş çağına girdikleri sıkça söylenen ama bilimsel açıdan yanlış olan başka bir uydurmadır.

“Nikah çağının” cinsel ve akli olgunluk olmadan olamayacağı, kişinin bundan önce evlenmeye hazır olmadığı bellidir. Öte yandan, Peygamberimizin yaptığı iddia edilen 6 yaşında nikah kıymak veya 9 yaşında gerdeğe girmek hiçbir yaş gözetmemek demektir. Peygamberimiz Kuran’ı hem ileten hem yaşayan bir kişi olduğuna göre, Kuran’a aykırı hareket etmesi düşünülemez; sırf bu delil bile hadisin uydurma olduğunu göstermeye yeterlidir. Kendisi küçük bir kız çocuğuyla evlenmiş, eylemini meşrulaştırmak isteyen bir kişinin, böyle bir hadisi uydurup Peygamberimize bu iftirayı atmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Küçük kız çocuklarının evlendirilmesine Kuran ayetleri ile yaklaşılnca, bu meselenin İslam’la ilişkisinin olmadığı hatta böyle bir evliliğin Kuran’a aykırı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayetlerden de gördüğümüz gibi nikah çağına ve akli olgunluğa erişmeden kız ve erkek çocuklarının evlendirilebileceğini savunmak imkansızdır.

2- Çok Eşlilik

Çok eşlilikle ilgili yanlış anlamaların kökeninde İslam’ın emirleri, tavsiyeleri, yasakları ve yasaklamadıkları arasındaki ayrımın doğru yapılmaması yatmaktadır. Örneğin namaz kılmak, İslam’ın emri kategorisindedir, her Müslüman tarafından yerine getirilmesi gerekir. Sadakaları gizlice vermek, tavsiye kategorisinde olmakla beraber emredilmemiştir ama sadakaları

gizlice vermek tercih edilecek bir davranış olarak sunulmuştur. Domuz eti yememek, İslam'da haram kategorisindedir, kesinlikle bu haramdan kaçınmak gerekir. Baklava veya kertenkele yemek ise yasaklanmayanlar kategorisindedir; bu kategoridekiler ne emredilmiş ne de günah ilan edilmiştir. Kişi yasaklanmayanları beğenebilir veya beğenmeyebilir, bunları yapmanın yapmamaya tercih edilmesi gerektiğine dair bir beyan yoktur. Erkeklerin çok eşli evliliğinin, bu kategorilerden hangisinde olduğuyla ilgili sorunun cevabı açıkça “yasaklanmayanlar” kategorisidir. Çok eşlilik, emir veya günah olmadığı gibi tavsiye değildir, kişiler bu uygulamayı beğenebilir veya beğenmeyebilir (baklava veya kertenkele yemeyi ister beğenip ister beğenmeyecekleri gibi). Oysa çok eşlilikten hareketle İslam'a eleştiri getirmeye kalkanların büyük bir çoğunluğu, sanki bu uygulama bir emir veya bir tavsiyeymiş gibi izahlarda bulunmaktadır.

Kuran, çok geniş bir zaman dilimine, çok farklı kültürlere, farklı iklimlere, farklı sosyal yapılara inmiş bir kitaptır. 7. yüzyılda olduğu gibi 21. yüzyılda da uygulanacaktır, tarım toplumlarında olduğu gibi modern sanayi toplumlarında da yaşanacaktır, geniş ailelerde olduğu gibi çekirdek ailelerde, savaş dönemlerinde olduğu gibi barış dönemlerinde de uygulanacaktır... Kuran'ın bu kadar farklı zamana ve ortama uymasını sağlayan en önemli unsurlardan bir tanesi de yasaklanmayanlar dairesinin genişliğidir. Kuran'ın açık bir ifadeyle haramlaştırmadığı şeyler yasaklanmamıştır yani bir şeyin yasaklanmamış olması için, yasaklanmadığıyla ilgili bir beyan aranmasına gerek yoktur. Örneğin Kuran'da “baklava veya kertenkele eti yasaklanmamıştır” diye bir ifade aramaya gerek yoktur; bunların haramlaştırılmaması, geniş yasaklanmamışlar dairesinin içinde olduklarını anlamak için yeterlidir (Bakınız: Maide Suresi

101). Günümüzde birçok uzman baklavanın sağlığa zararlı olduğunu söyleyerek baklava yemeye, birçok kişi de kertenkele yemek alışkanlıklarına çok ters olduğu için kertenkele yemeye karşı çıkmaktadır. Bunları yemenin “yasaklanmamışlar” kategorisinde olması, bunları yemeye karşı çıkılamayacağını göstermez. Bunların “haram” olduğu söylenmeden de bunlardan kaçınılabilir ama kendi değerlendirmeleri sonucunda bunları yemek isteyenlerin yeme özgürlükleri ellerinden alınamaz. Çok eşlilikle ilgili durum da aynı böyledir; isteyen çok eşlilik yapmayabilir, isteyen de yapabilir...

Benzer şekilde Kuran’a göre bir erkeğin cübbe de, takım elbise de, kimono da, şalvar da, blucin de, İskoç eteği de giymesi yasaklanmamıştır. Bir kültürde İskoç eteği giymek, diğerinde kimono giymek veya blucin giymek yadırganabilir, eleştirilebilir veya kınanabilir. Fakat bunların “haram” olduğu hiçbir şekilde söylenemez, çünkü bunların haram olduğunu ifade eden Kurani bir beyan yoktur. Kuran’da bunların haramlaştırılmamış olması; İskoç’un eteğiyle, Uzakdoğulunun kimonosuyla ve yine modern kültürün etkisindeki bir gencin bluciniyle Müslüman olmasına olanak tanır. Çok eşliliğe de bu şekilde yaklaşılmalıdır. Zira tarihte birçok farklı kültürde bu tip evlilikler yadırganmadan uygulanmış ve bu kültürlerde yaşayan insanların düzenlerini bozmadan Müslüman olmalarına olanak tanınmıştır. Örneğin, tarihteki birçok savaşta erkeklerin ölümü üzerine kadınların nüfusu erkeklerin kat kat üzerine çıkmış; bu tip şartlar altında da o toplumun varlığını ve gücünü sürdürebilmesi ve birçok kadının mağduriyetinin önlenmesi için çok eşliliğin yasaklanmamış olması çok büyük avantajlar sunmuştur. Kısacası, çok evlilik, dini bir gereklilik veya tavsiye değildir; tarihin farklı dönemlerinde birçok kültürde

benimsenmiş bir uygulamadır. Tarihin farklı dönemlerindeki kültürlerin hepsinin, 21. yüzyıldaki mevcut durumumuza ve sanayi toplumuna göre şekillenmiş olmaları gerektiğini beklemek hem anakronizm içermekte hem de safça bir yaklaşım olmaktadır. Ama tüm bunlara karşı, savaş dışı zamanlarda, insan nüfusunda kadın-erkek oranının aşağı yukarı eşit olması gibi sebeplerle, çok eşlilik yaşayanlar hemen her toplumda istisna olmuş ve çoğunluk tek eşli yaşamıştır.

Bu konuda önemli olan bir nokta da kadının istediği kişiyle evlenme ve boşanma hakkına sahip olmasıdır; asıl büyük problem kadının hayatıyla ilgili bu önemli kararları özgürce vermesinin engellenmesidir. Bir kadının sevmediği bir kişiyle evlendirilmesi veya boşanma isteğine rağmen baskıyla evli tutulmaması; özgür iradesiyle gerçekleştirdiği ve devam ettirdiği çok eşlilikten daha büyük bir sorundur. Kişi, özgürce baskıya uğramadan yanlış kararlar da alabilir, bunlara karşı çıkabiliriz ama haram olduklarını söyleyemeyiz. Örneğin yirmi yaşında bir arkadaşımız veya oğlumuz olsa ve doksan yaşında bir kadınla evlenmeye kalksa, bu evliliğe karşı çıkabiliriz. Oysa bu evlilik dinen “yasaklanmamış” kategorisinde olduğu gibi hemen her devletin hukuk sisteminde taraflar (özgür iradeleriyle olmak kaydıyla) böyle bir evliliği gerçekleştirebilirler. Böyle bir seçimde İslam ve dünyanın hukuk sistemleri eleştirilemeyeceği gibi çok eşliliğin benzer şekilde “yasaklanmamış” kategorisinde olmasından dolayı İslam’a da bir eleştiri getirilemez.

Ancak Kuran, çok eşliliği “haram” kılamamasına rağmen bu tip evliliklere eşler arasında adaletin sağlanması şartını getirerek, olayı yokuşa sürmüş, zorlaştırmıştır:

Nisa-129: *Ne kadar isteseniz de eşlerinize adaletle davranmak elinizde değildir. Dolayısıyla diğerlerini dışlayarak*

ve onları kocası hem var hem de yokmuş gibi bir durumda bırakarak birine yönelmeyin. Ancak her şeyi yoluna koyar ve O'na karşı sorumluluğunuzun bilincinde olursanız, bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır.

Nisa-3: *Yetimler konusunda adaletli davranmamaktan korkarsanız, o zaman sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın. Eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bir tek kadınla veya hakimiyetiniz altında olanla nikahlanın. İşte bu, haksızlığa sapmamanız için en uygun yoldur.*

Bu iki ayet, çok eşliliğin hakkıyla yapıldığında aslında ne kadar zor bir evlilik türü olduğunu göstermekte ve eşler arasında adaleti sağlamanın zorluğunu gözler önüne sermektedir. Nisa 3. ayeti anlamak için öncelikle “yetim” kelimesinin ne manaya geldiğini görmemiz gerekmektedir. “Yetim” annesi babası ölmüş kimseye denildiği gibi Arapçada kocası ölmüş kadınlar için de kullanılmaktadır. Ayetin öncesine ve sonrasına baktığımızda, yetimlerin mallarını çarçur edenlere karşı uyarılar yapıldığını görmekteyiz. Bu ayette de yetimlerin mallarını çarçur etmek kastıyla onlarla evlenmeye kalkanlara uyarılar yapılmakta, adeta “Ben bu yetimle sırf mallarını yağmalamak için evleneyim, başka eşler alarak onlarla yaşar, mallarını yağmaladığım bu yetimi de hiç ilgilenmeden bir kenarda bırakırım” şeklinde düşünenlere karşı uyarıda bulunulmaktadır. Böylece bu şekilde art niyetli düşünce sahiplerine “Çok eşlilik yapman yasaklanmamıştır ama bir kadının malını yağmalaman için evlilik yapman ve sonra eşlerinin arasında adalet sağlamadan onu bir kenara atman yasaklanmıştır; adalet sağlayamayacaksan tek eşle yetinmelisin” denilmekte ve kimse olmayan yetimlere karşı haksızlık yapılma ihtimaline karşı

muhtemel muhataplar uyarılmaktadır. Ayet, bu mesajları aktarırken çok eşlilikte adaletin sağlanması gerektiğine de dikkat çekmiş olmaktadır.

3- Kadınların Evlenme ve Boşanma Hakkı

Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu birçok bölgede, kadınlar özgür iradeleriyle yaptıkları tercihlerle evlenememekte, evlilikleri ne kadar kötü giderse gitsin, boşanma konusunda özgür iradeleriyle karar vermeleri de mümkün olamamaktadır. Kadınların özgür iradelerinin bu şekilde gasp edilmesini, “İslam’a” referanslarla desteklemeye kalkanlar olmuştur. Oysa Kuran’da, kadınların evlenme veya boşanma haklarını, babalarına veya kocalarına devretmeleri gerektiği anlamını taşıyan hiçbir ifade yoktur. Erkek, evliliğin başlamasında veya sonlandırılmasında nasıl bir tarafa, kadın da aynı şekilde taraftır.

Kuran’a göre eşler, birbirlerine sevgi, şefkat duyacak, beraberken huzur bulacak (Rum Suresi 21) şekilde yaratılmışlar ve birbirlerini tamamlayan giysiler (Bakara Suresi 187) olarak tarif edilmişlerdir. Bu şekilde tanımlanan bir ilişkide, kadının iradesinin olmadığı, Kuran’ın özgür iradeyle seçme hakkını sadece erkeklere mahsus kıldığı düşünülemez. Ayrıca Bakara Suresi 221. ayetinde de, erkeklerin de kadınların da “hoşlarına gitse de” müşriklerle evlenmemeleri geçer. Bu ayetten de evlenmede “hoşa gitmek” bir kriter olabilmekte, kişi ister erkek ister kadın olsun bu kriterle karar verebilmektedir.

Belli bir akli olgunluğa gelip çocukluktan çıkmış bir kadın, aynı şekilde belli akli olgunluğa gelip çocukluktan çıkmış bir erkek gibi, kimle evlenip evlenmeyeceğine karar verme yetkisine sahiptir. Elbette ki gerek kadın gerek erkek olsun taraflar,

evlenecekleri zaman, ailelerinden ve güvindikleri insanlardan görüş alabilirler, başkalarının görüşleri evlenip evlenmeyeceklerinde etkili olabilir. Kişiler isterlerse, evlenmeyi arzu ettikleri kişilerle, aileleri istemedi diye evlenmemeyi tercih edebilirler. Fakat bu da özgür iradeyle yapılan bir tercihtir. Bu, kadınlar için olduğu gibi erkekler için de geçerlidir. Sadece kadınların, evlilik için ailelerinden izin almalarının dini bir gereklilik olduğunu söylemek dine karşı bir iftiradır. Burada sorun olan, kültürel olan bir durumun dini bir gereklilik olarak sunulmasıdır. İslam tarihinden birçok örnek, kadınların, kendi rızalarıyla erkeklerle evlenmeyi kabul veya reddettiklerini göstermektedir. Örneğin Hz. Ebubekir'in kızı Ümmü Gülsüm, Hz. Ömer halifeyken, en güçlü döneminde, onun evlilik teklifini reddetmiştir.¹⁷³ Kısacası Kuran'daki hiçbir ifade, kadınların evlilikteki seçim haklarını ellerinden almadığına göre, İslam'a göre, kadınların evlilikte karar verme yetkisine sahip olmadıklarını kimse söyleyemez.

Evlilik nasıl normal bir olaysa, çiftlerin anlaşamadıkları, uyum sağlayamadıkları zaman boşanmaları da normaldir. Ancak genel kanının aksine Kuran'ın hiçbir yerinde boşanma hakkı sadece erkeğe verilmemiş, bu hak hem erkek hem de kadınlara tanınmıştır. Kitabın başından beri savunduğumuz ilkelere göre kadınların boşanma hakkı olmadığına söylenebilmesi için kadınların böyle bir hakkı olmadığına Kuran'da açıkça ifade edilmesi gerekmektedir; böyle bir ayet ise yoktur. Örneğin patlıcan yemenin, tenis oynamanın, gitar çalmanın yasaklanmamış olduğunu anlamak için bunların helal olduğunu ifade eden bir ayete ihtiyaç yoktur. Bunları yasaklayan herhangi bir ayetin olmaması bunların helal olduğunu

173 Taberi, *Tarih*, IV, 199-200.

anlamamız için yeterlidir. Aynı şekilde kadınların kocalarından boşanmalarını yasaklayan bir ayetin olmaması, kadınların erkekler gibi bu hakkı kullanmalarının helal olduğunu anlamamız için yeterlidir.

Oysa bugün birçok yerde “İslam” adına uygulanan boşanma hukukuna göre, koca karısına sadece boşandığını ifade ederek boşayabilirken, boşanmak isteyen kadın “*hul*” yöntemine başvurmak ve kocasının onayını almak zorunda kalmaktadır.¹⁷⁴ Bu sistemde kadın, kocasının onayını alabilmek için türlü zorluklarla karşılaşmakta, çoğu zaman da büyük miktarda paralar ödeyerek özgürlüğünü satın almak zorunda bırakılmaktadır. Öte yandan kocanın teklif edilen miktarı beğenmeme veya çok daha yüksek miktar isteme hakkı da vardır. Kocanın boşanmayı reddetmesi durumunda “*hul*” sistemi işe yaramamakta, olay mahkemeye havale olmaktadır. “*Hul*” ile boşanamayan kadın, erkek gibi sadece kendi iradesi ile boşanamadığından, haklılığını ancak mahkemeye kanıtlayabildiği durumlarda boşanma hakkına sahip olur.

Bazıları, Kuran’da, kadının boşanma hakkının olmadığıyla ilgili açık bir ifade bulamayınca, aşağıdaki ayetteki “nikah bağı elinde olan erkek” ifadesini, sadece erkeğin boşanma hakkı olduğuna delil olarak göstermeye kalkmışlardır:

Bakara-237: *Bir mehir belirlemişseniz ve kadınlarla beraber olmadan boşanmışsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını verin. Ancak kadınların bağışlaması veya nikah bağı elinde olan erkeğin bağışlaması durumu istisnadır. Erkeklerin*

174 **Hul/Muhalea;** Sözlükte “elbiseyi çıkarmak, soyunmak; ayırmak” gibi anlamlara gelen *hul*, fıkhıta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılıma razı olması üzerine evlilikten kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme *muhalea* adı verilir. Bkz. Fahrettin Atar, “Muhalea”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXX, 399.

bağışlaması takvaya daha yakındır. Aranızda lütuflarlığı unutmayın. Allah, yapmakta olduklarınızı görmektedir.

Bu ayet, bazılarının iddia ettiği şekilde anlaşılırdı bile, “kadın boşanamaz” şeklinde açık bir hükmü ifade etmediğinden, yine bu ifadeden kadının boşanamayacağını anlamak mümkün olmazdı; ayet ancak mevcut durumu tarif eden bir ayet olarak anlaşıldı. Bu ayet dikkatli okunursa; boşanma hakkının kimde olduğuyla ilgili bir hususun ele alınmadığı görülür. Ayette, evlilikte, kocanın karısına vermesi gereken bir değer olan *mehir* konu edilmekte (detaylı bilgi için ilgili bölüme bakınız), eşler arasında cinsel temas olmadan bir boşanma olmuşsa, karar verilen *mehrin* yarısının ödenmesi ifade edilmektedir. Kadının bu miktardan vazgeçmesinin veya erkeğin *mehrin* bütününe vermesinin de mümkün olduğu söylenmekte ve erkeklerin böyle yapmalarının daha uygun olduğu ilave edilmektedir. Burada tartışılan ve erkeğin elinde olan vermiş olduğu *mehir*dir; bu yüzden “nikah bağı elinde olan erkek” ifadesiyle, erkeğin boşanma yetkisini elinde tuttuğunu değil, fakat verilen *mehri* elinde tuttuğunu anlamak daha uygundur.

Tüm bunlara ek olarak Peygamberimizin hayatı incelendiğinde, evlendiği ancak kadınların boşanmayı istemesi üzerine cinsel ilişki kurmadan ayrıldığı eşleri olduğu bazı kaynaklarda ifade edilmiştir. Bu kaynaklara göre Asma bint al- Numan, Mulaika bint Ka’ab ve Fatima bint al-Dahhak bu şekilde Peygamberimizden ayrılmışlardır.¹⁷⁵ “İslam’da kadın” konusunda uzman olan Fatima Mernissi, bu üç olayı, Peygamberimiz döneminde kadınların da kocalarını boşama yetkisi olduğuna

175 İbn Sâd, *et-Tabakatü'l-kübra*, VIII, 117; 127, 176; Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübela*, II, 493.

delil olarak göstermiştir; bu durumda, boşanılan kişinin Peygamber olması bile durumu değiştirmemiştir.

Kuran'da, boşanma sırasında ve sonrasında kadınlara yapılan haksızlıkları ve zulümleri engelleyecek ifadeler de mevcuttur.

Talak-6: *O kadınları, imkanlarınız ölçüsünde, barındığınız yerin bir bölümünde barındırın. Onları sıkıntılı bir duruma düşürmek amacıyla onlara zarar vermeyin. Eğer hamile iseler doğuma kadar onlara nafaka verin. Sizin için çocuk emziriyorlarsa ücretlerini verin. Aranızda uygun biçimde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, doğmuş olan çocuğu, babanın masrafları karşılamasıyla başka bir kadın emzirecektir.*

Görüldüğü gibi Kuran'da, kadınların, ekonomik açıdan ve çocukları sebebiyle, boşandıkları kocaları tarafından zora sokulmalarını engelleyen, onları koruyan ifadeler mevcuttur. Aşağıdaki ayetle boşanıp *iddet* süresini bitirmiş kadınların zora sokulmamaları emredilmektedir.

Talak-2: *İddet sürelerini tamamladıklarında, o kadınları ya uygun biçimde tutun ya da uygun biçimde onlardan ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de tanık tutun. Tanıklığı Allah için dosdoğru yapın. Allah'a ve ahiret gününe inananlara işte bu şekilde öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu oluşturur.*

Kuran ayetleriyle, ezilen kadınların hakları korunmuş, evlilikte ve boşanmada yaşadıkları zorluklar giderilmiştir. Ancak Peygamberimizin vefatından sonra kadınlara verilen haklar zaman içinde ellerinden alınmış, evlenme ve boşanma özgürlükleri gasp edilmiş ve bunlar için de İslam dini araçsallaştırılmıştır. Oysa Kuran'a baktığımızda, evlilik ve boşanma hakkı söz konusu olduğunda, erkeklere tanınan hakların kadınlara

da tanındığı, bu konuda cinsiyete dayalı hiçbir ayrımcılık olmadığı görülmektedir.

4- Kadın Sünneti

Kadın sünneti, özellikle Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde görülen bir uygulamadır ve Mısır, Etiyopya, Kenya, Somali gibi ülkelerde oldukça yaygındır. Dünyada 100 ile 200 milyon arasında kadının sünnetli olduğu tahmin edilmektedir.

Sünnet işlemi, genellikle bıçak veya jilet gibi aletlerle, bebeklik ile ergenlik arası dönemde yapılır. Kadın cinsel organından alınan parçanın büyüklüğüne bağlı olarak birkaç farklı yöntemi olan sünnette, ne kadar çok bölüm alınırsa kadının sağlığına o kadar çok zarar verilir. Ancak bu işlemin her tür-lüsü sağlık açısından tehlikelidir çünkü işlem en hijyenik koşullarda ve hiçbir komplikasyon olmadan yapıldığında bile kadın sağlığı için büyük zararlar oluşturduğu Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation) ve diğer birçok sağlık uzmanı tarafından defalarca açıklanmıştır. Bu uygulamaya maruz kalan kadınlar tuvaletlerini yaparken, regl halindeyken, çocuk doğururken, cinsel ilişki yaşarken acı çekmektedirler. Bu işlem sırasında doğan komplikasyonlar yüzünden ölen veya zarar gören birçok kadın olduğu bilinmektedir.

Afrika'daki Müslümanların yanında Hristiyanlar ve başka din mensubu kadınların da sünnet edilmesi bu adetin Müslümanlıkla değil yörenin kültür ve gelenekleri ile alakalı olduğunun en önemli göstergesidir. Örneğin mumyalar incelendiğinde bu uygulamanın Antik Mısır'da da yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca günümüzden bir örnek vermek gerekirse,

Nijer’de Hristiyan kadınların % 55’i sünnet edilmişken Müslüman kadınların ancak % 2’sinin sünnet edilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁶

Peki, kadınlara ciddi zarar veren, yaşayan 100 milyondan fazla kadını sakatlayan binlerce yıllık bu uygulamadan başlığı “İslam ve Kadın” olan bir kitapta neden bahsediyoruz? Ne yazık ki kadınlara ciddi zararı olan bu Afrika adetini, İslam’la ilişkilendirmek isteyenler, bu konuda da hadis uydurarak bu uygulamayı “İslamileştirmeye” çalışmışlardır. Meşhur altı hadis kitabından biri olan Ebu Davud’da, bu konuyla ilgili geçen hadise göre, Peygamberimiz Medine’deki kadın sünnetçisi Ümmü Atiyye’ye şöyle demiştir:

*Fazla derin kesme, çünkü derin kesmemen, hem kadın için hem de kocası için daha hoştur.*¹⁷⁷

“İslam’da Kadının Eşine Karşı Vazifeleri” adlı kitabın yazarı Abdulhalim Hamid’e göre de kadının sünnet olması onun ziynetlerindendir çünkü bu işlem yüzünün güzelleşmesine neden olur ve içgüdülerini terbiye eder!¹⁷⁸ Görüldüğü gibi, uydurma hadislerin kadınların hayatına getirdiği olumsuzluklar için bu uygulama somut bir örnek oluşturmaktadır.

Kadın sünnetinin hemen hiç görülmediği birçok İslam ülkesi olduğu halde, bu ülkelerdeki birçok ilahiyatçı, Ebu Davud’da ve başka kaynaklarda geçen bu uygulamaya atıf yapan hadislerin uydurma olduğunu söyleyememekte, hatta savunmaktadırlar.

176 https://www.unicef.org/cbsc/files/UNICEF_FGM_report_July_2013_Hi_res.pdf

177 Ebu Davud, “Edeb”, 179. Ebu Davud’un bu hadisi naklettikten sonra bu hadis in zayıf olduğunu söylemiştir. Hadis tarihi ve usulü ile meşgul olan herkes in malumudur ki Ebu Davud, *Sünen* adlı eserini tanıtmak için yazdığı *Risale ila ehli Mekke fi vasfi Sünenih*’te, sahih hadisleri bulmadığı zaman konuyla ilgili zayıf hadisleri tercih ettiğini belirtmektedir.

178 Abdülhalim Hamid, *İslamda Kadının Eşine Karşı Vazifeleri*, 12.

Diğer yandan, birçok İslam düşmanı, gerek yaptıkları belgesellerde gerek sosyal medya gibi ortamlarda, bu uygulamayla ilgili hadisleri ve İslam adına bu uygulamayı savunanları gündeme getirmek suretiyle İslam’a saldırmaktadırlar. Kuran’ı merkeze alıp da uydurmaları ayıklamayan İslam anlayışlarının yol açtığı felaket bu konuda da kendini göstermektedir.

5- Kadınlar Aybaşı Dönemlerinde Ne Yapamaz?

Kadınların aybaşı dönemlerinde mescitlere giremeyeceği, oruç tutamayacağı, namaz kılamayacağı, hatta Kuran’a bile dokunamayacağı “İslam” adına ifade edilmektedir. Oysa Kuran’da bu ibadetlerin aybaşı dönemlerinde yapılmasıyla ilgili bir kısıtlama yoktur. İlgili ayet şöyledir:

Bakara-222: *Sana aybaşı halini sormaktalar. De ki: “O, rahatsızlık veren bir haldir. Aybaşılı oldukları sırada kadınlardan uzak durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. İyice temizlendiklerinde, Allah’ın emrettiği yerden onlara varın.” Şu bir gerçek ki Allah, tevbe edenleri ve temizlenenleri sever.*

Kuran’da aybaşı dönemleriyle ilgili tek yasaklama; hem kadına hem erkeğe yönelik ortak bir yasak olan, bu dönemlerde cinsel ilişkiye girme yasağıdır. Eğer Allah, kadınların bu dönemlerde Kuran okumamasını, mescitlere gitmemesini, namaz kılmamasını, oruç tutmamasını isteseydi bir cümleyle bile olsa bunları belirtmez miydi? Böyle bir yasaklamanın Kuran’da olmaması, iddia edilen tüm kısıtlamaları reddetmek için yeterlidir. Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış olan müfessir Süleyman Ateş de bu yaklaşımı desteklemektedir:

“Kur’an’ın sınırlamadığı bir şeyi kimse sınırlayamaz. Kuran’a ters şeyler hadis olamaz. O rivayetler, Peygamber’e iftiradır. Aybaşı kadın hakkında Yahudilikten ve çeşitli uluslardan Araplara sızan gelenekler hadis biçimine getirilerek İslam literatürüne sokulmuştur. Bunların aslı olsaydı, mutlaka Kuran’da kadının aybaşı halinde bu ibadetleri yapamayacağına dair bir açıklama olurdu... Zira Kuran, ibadet yapmama gibi önemli bir hali kapalı bırakmaz, bunu belirtirdi. Kuran, aybaşı halindeki kadının cinsel ilişki yapılmamasını söylüyor da aybaşı halindeki kadının namaz kılamayacağını, oruç tutamayacağını, diğer ibadetleri yapamayacağını neden söylemiyor? Yoksa Allah katında, cinsel ilişki namazdan, oruçtan, Kuran okumaktan daha mı önemlidir? Kuran’a ters bu tür düşünce ve uygulamaları bırakıp Kuran’a dönmeli ve Kuran ne diyorsa onu uygulamalıyız.”¹⁷⁹

Unutulmamalıdır ki, namaz kılmak bir Müslüman’ın hayatında çok önemli bir yer tutar; kul, günün belirlenmiş vakitlerinde Allah’a yönelerek Allah’la bağıını canlı tutmaya çalışır ve bu ibadetin ne kazası ne de telafisi vardır. Bu yüzden, Müslümanlar, tehlike altında yolculuk halindeyken, hatta savaş gibi zor şartlarda bile namazı bırakmazlar; ya binek üzerinde kılarlar ya da kısaltırlar.

Bakara-239: *Bir endişe duyarsanız yürüyerek veya binek üzerinde kılın. Güvene kavuştuğunuzda bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği şekilde Allah’ı zikredin.*

Nisa-101: *Yeryüzünde dolaştığınız zaman, kafirlerin size bela çıkarmasından endişe edersiniz, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur. Elbette kafirler sizin için açık bir düşmandır.*

179 Süleyman Ateş, Kur’an Ansiklopedisi, Cilt: 8, 17.

Tehlikeli durumlarda bile namaz kılmaya ara verilmezken, nasıl oluyor da kadınlar, hayatlarının beşte biri kadarına denk gelen bir zaman diliminde bu ibadetten men edilmeye çalışılıyorlar? Hem de Kuran'da bununla ilgili tek bir hüküm yokken! Ancak Kuran'da, hasta olanların oruçlarını, kaza ederek, tutamadıkları gün sayısınca başka günlerde oruç tutmalarına izin verilmiştir. (Bakara Suresi 185). Bazı kadınlar, aybaşı dönemlerini oldukça sıkıntılı geçirmektedirler; elbette bu kadınların Kuran'da hasta olanlara sağlanan kolaylıktan yararlanıp oruçlarını başka bir zamanda kaza etmeleri mümkündür. Bunun dışında Allah ile iletişimde bulunacakları ibadetleri yasaklamak, kadınları bu dönemde adeta kirliymiş gibi değerlendirmek, düzeltilmesi şart ve Kurani temeli olmayan önemli bir sorundur. Kaldı ki bu özel durumdaki kadınları ibadetlerden yasaklayanların esas kaynağı hadisler olsa da, kadınların aybaşı iken her türlü ibadeti yaptıkları, mescitlerden uzak kalmadıklarını ifade eden hadisler de mevcuttur.

*Peygamberimizin Hz. Ayşe'ye, "Mescitten bana seccade getir" demesi üzerine, Hz. Ayşe, aybaşı olduğunu söylemiş, Peygamberimiz de "Aybaşı, senin isteğinle olan bir şey değildir. Sen mescide git, bana seccadeyi getir" demiştir.*¹⁸⁰

Bu hadis, kadınları regl dönemlerinde camilerden uzak tutmaya çalışanlara cevap niteliğindedir. Bu konuda Tirmizi, Ebu Davud, Nesai, İbn Mace ve Müslim tarafından aktarılan bir hadis:

"Yahudiler kadınlar aybaşı gördüklerinde onlarla birlikte yemek yemez ve onlarla birlikte aynı evde oturmazlardı. Sahabe bu konuyu Hz. Peygamber'e sorunca, "Sana aybaşı halini

180 Müslim, "Hayız", 11, 12; İbn Mace, "Taharet", 120; Ebu Davud, "Taharet", 103; Tirmizi, "Taharet", 101; Nesai, "Taharet", 177.

sormaktalar. De ki: “O, rahatsızlık veren bir haldir. Aybaşılı oldukları sırada kadınlardan uzak durun... (Bakara Suresi 222) ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: “Nikah (cinsel ilişki) dışında her şeyi yapabilirsiniz.”¹⁸¹

Bu hadis kadınlara uygulanan yasakların İsrailiyattan İslam’a geçtiğini göstermek açısından önemlidir. Yahudiler aybaşı dönemlerinde kadınların kirli olduklarını, kutsal kitaplarına dokunamayacaklarını, ibadet edemeyeceklerini, regl iken giydikleri tüm elbiselerin de kirli sayılacağını ifade etmektedirler. Allah’ın vahyettiği şekliyle Yahudilikte bu hükümlerin ne şekilde olduğu hakkında bir yorum yapamayız ama Kuran’da böylesi yasakların temeli olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kısacası bu dönemde, kadınların mescitlere girmesini, Kuran okumasını, oruç tutmasını ve namaz kılmasını engellemek düzeltilmesi gerekli önemli bir hatadır. İsrailiyatın dinimizdeki ve özellikle kadın meselesindeki olumsuz etkisinin ne kadar büyük olduğu bir kez daha görülmektedir.

6- Tarlaya Dilediği Gibi Yaklaşmak

Kuran’daki kadın-erkek ilişkisini anlatan güzel bir benzetme de bazı yanlış anlamalara neden olmaktadır.

Bakara-223: Kadınlarınız ekim alanlarınızdır (tarlalarınızdır). Ekim alanlarınıza dilediğiniz şekilde yaklaşın.

Bu ayette bizim “ekim alanı” olarak çevirdiğimiz, birçok tercümede “tarla” manası verilen “hars” kelimesi, kadınların bir metaya benzetilmesi şeklinde eleştirilmekte ve yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Oysa “tarla” olarak çevrilen “hars”

181 Müslim “Hayız”, 16; İbn Mace, “Taharet”, 125; Ebu Davud, “Taharet”, 102, “Nikah”, 47; Tirmizi, “Tefsir”, 3; Nesai, “Taharet”, 185.

kelimesi aşağı yukarı aynı anlamı verecek “bahçe” şeklinde çevrilip ayete “Kadınlar sizin bahçelerinizdir” anlamı verilse muhtemelen birçok kimse için sorun olmayacaktı. Bu yüzden Türkçede bazılarının kulağına hoş bir niteleme olarak gelmeyen “tarla” kelimesi yerine, aynı anlama gelen “ekim alanı” veya “ürün alma alanı” tanımlarının kullanılmasını tavsiye ediyoruz. Nitekim “*bars*” kelimesinin fiil hali aşağıdaki ayette “tohum ekmek” anlamında kullanılmıştır:

Vakıa-63: *Ektiğiniz (tohumu) gördünüz mü?*

Öte yandan, tarihin birçok döneminde toprak kutsal kabul edilmiş ve bunun sonucunda “toprak ana” gibi tanımlamalarla nitelenmiştir. Özellikle tarımla uğraşanlar, toprağın/tarlaların yaşam kaynağı olduğuna sürekli tanıklık etmişler, toprağa saygı duymuşlar; toprağı bu özellikleriyle yaratan Yaratıcılarına şükretmişlerdir. Gerçekten de her birimizin var olması, ayette yapılan benzetmeye uygun bir şekilde, toprakta (tarlada, bahçede) bir bitkinin büyümesine benzemektedir. Aynı tohumun tarlaya bırakılıp yeşermesi gibi biz de babamızın anemize spermini bırakmasıyla oluşuruz. Hepimiz tohum-toprak-bitki sürecine benzer şekilde sperm-kadın-çocuk süreçlerinin bir sonucuyuz. Bu benzetme bu ilişki üzerine tefekkür ettiren çok güzel bir benzetmedir.

Bu ayet, eşlerin ilişkilerinden çocuk gibi bir ürünün ortaya çıkması gibi bir süreç üzerine tefekkür ettirmesinin yanında çok önemli başka fonksiyonlar da icra etmektedir. Birçok kimse, cinsel ilişki sırasında nelerin yapıldığını nelerin yapılamayacağını merak etmektedir. Günümüzde dinle ilgili soruları cevaplayan sitelere bakarsak, bu soruların cevabının halkın önemli bir kesimi için önemini kavrarız. Bu ayet, eşlerin arasında farklı

şekillerde cinsel ilişki yaşanabileceğini beyan ederek, zihinlerdeki bu konuyla ilgili sorulara cevap vermektedir.

7- Kocanın Cinsellik İsteğine Cevap Verme Yükümlülüğü

Kadınların kocalarına itaatini dini bir zorunluluk olarak sunanlar, bu itaatin cinsellik konusunda da olması gerektiğini özellikle vurgulayıp, bu konuda da uydurma hadislerle kadınları “terbiye etmeye” çalışmışlardır. Bu konuda uydurulan hadislere aşağıdakiler örnektir:

*Allah'ı yemin ederim ki bir erkek cinsel ilişki için hanımını yatağa çağırdığı zaman kadın buna yanaşmazsa, kocası ondan razı oluncaya kadar yüce Allah ona gazap eder.*¹⁸²

*Erkek, hanımını yatağa çağırdığı zaman kadın gelmekten kaçınırsa sabaha kadar melekler kadına lanet okurlar.*¹⁸³

Bazı fıkıh kitaplarında ise “evlilik” şöyle tanımlanmaktadır:

*Cinsel yönden kadından yararlanmak üzere erkek ile kadın arasında gerçekleştirilen bir akittir.*¹⁸⁴

Hadis ve fıkıh kitaplarındaki bu tariflere karşılık Kuran, eşler arasındaki ilişkiyi birbirini tamamlayıcılık üzerinden tarif etmektedir. Bahse konu uydurma hadislere ve fıkıh kitaplarının tariflerine karşı Kuran'ın şu iki ayetindeki zerafet ortadadır:

Rum-21: Onun delillerinden biri de rahatlayıp huzur bulmanız için kendi türünüzden eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşünen bir toplum için elbette deliller vardır.

182 Müslim, “Nikah”, 121.

183 Buhari, “Bedü'l-halk”, 7; Müslim, “Nikah”, 122; Ebu Davud, “Nikah”, 41.

184 Mehmet Okuyan, *Kadına Yönelik Şiddete Kur'anın Bakışı*, 110.

Bakara-187: *Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılınmıştır. Onlar sizin, siz onların elbiselerisiniz...*

Görüldüğü gibi kadın ile erkek arasında cinselliği de kapsayan tamamlayıcılık, Kuran’da çok güzel bir dille anlatılmaktadır. Buna karşılık erkeğin cinsel ihtiyacına cevap vermeme, uydurma hadislerde olduğu gibi, “Allah’ın lanetine” veya “meleklerin lanetine” uğramanın bir sebebi olarak sunulmamaktadır. Kuran birçok konunun kararını insanlara bıraktığını daha önce yazmıştık. Örneğin bir evin nasıl döşeneceği, evlerin veya mescitlerin mimarisinin nasıl olacağı Kuran’da anlatılmaz. Bunlar ve daha binlerce konunun detayları insanların görüşlerine bırakılmıştır. Allah’ın koyduğu adaletli olma, haksızlık yapmama gibi temel prensipler çerçevesinde insanlar, içinde bulundukları tarihin dönemi ve kültürlerine göre Kuran’ın “bilinçli sessizlik” gösterdiği konularda kararlarını verebilirler. Aynı şekilde evli bir çift, cinsel ilişkileriyle ilgili kararları, karşılıklı istekleri göz önünde bulundurarak vereceklerdir. Buradaki bir anlaşmazlıkta, “Allah’ın laneti” veya “meleklerin laneti” gibi Kuran’ın ifade etmediği bir söyleme gitmek, Allah adına yalan söylemek demektir. İstedikleri her konuyu Kuran’a söyletmeye çalışanlar, Kuran’ın birçok konudaki “bilinçli sessizliklerinin” hikmetini kavrayamamışlar ve bu alanları kendi hevalarıyla doldurmaya çalışmışlardır.

Bu gibi hadisler, hadis kitaplarının yazarlarının hep erkek olmasındaki sorunu ve erkeklerin arzuları için dinin araçsallaştırmadan çekinmedilerini gözler önüne sermektedir. Neden Kuran’da böylesi gariplikler geçmemesine rağmen, hadis ve fıkıh kitaplarının bunlarla dolu olduğunu ciddi şekilde düşünmek zorundayız. Sorunun cevabı kitap boyunca göstermeye çalıştığımız gibi basittir. Hadis kaynaklarında Peygamberimize

atfedilen birçok uydurma vardır; hayata ve kadına kendi bakış açılarını geniş kitlelere kabul ettirmek isteyenler, bunu, Peygamberimize bu yalanları atfederek gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

8- Zina Yapanları Taşlayarak Öldürme: *Recm*

Zina yapan evlilerin taşlanarak öldürülmesini ifade eden “*recm*” uygulaması, en çok tartışmaya konu olan başlıklardan biridir. “*Recm*”ın, kadınlara da erkeklere de uygulanması gerektiği savunulduğundan, bu kitabın diğer başlıkları gibi sadece kadınlarla ilgili bir mesele olduğu söylenemez. Ancak bu konu yüzünden İslam’a eleştiri geldiği ve uydurma hadislerle Kuran hükümlerinin iptal edilme çabasına iyi bir örnek olduğu için kitabımızda bu konuya da yer vermeye karar verdik.

İslam’da zina eylemi, yani nikahsız cinsel ilişki açık şekilde yasaklanmıştır. Ama bu suçun cezası Kuran’a göre “*recm*”, yani taşlanarak öldürülme değil, zina yapanlara evli veya bekar ayırımı yapılmaksızın yüz “*celde*” vurulmasıdır. Ama açık ayete rağmen fıkıh kitapları bu eylemin cezasının taşlanarak öldürme olduğunu söylemekte ve buna dayanarak İslam şeriati-nin hüküm sürdüğü ülkelerin çoğunda bu ceza uygulanmaktadır. İddialara göre, “*recm*” uygulaması nohut büyüklüğündeki taşlarla yapılmalı (taşlananın işkenceyle uzun sürede ölmesi demektir); kadınlar çukura gömülerek, erkekler de ayakta durarak taşlanmalıdır. Peki, zinaya böylesi ağır bir ceza öngörül-düyse bu ceza neden Kuran’da yoktur? Üstelik böyle bir ceza-nın varlığı Kuran’da bulunan ayet ile de çalışmaktadır. Kuran’ın içinde hiçbir çelişki olmadığı, Kuran’da ifade edilmekte ve bu çelişkisizlik durumu Kuran’ın Allah’tan olduğunun bir de-lili olarak sunulmaktayken (Nisa Suresi 82), *recmi* savunanlar

Kuran’la çelişik bir hükmü İslam’ın içine taşıyarak çelişki çıkarmakta ve Kuran’ın çelişkisiz içeriğiyle çelişkili bir hükmü “din” diye savunmaktadırlar.

“*Recm*”, Kuran’da bulunmayan bir uygulama olmasının yanı sıra, aynı zamanda öngörülen cezayla çeliştiği için Kuran ile savaşılan bir hükümdür. Oysa Kuran’da zina cezası için sadece cilde zarar vermeyi ifade eden “*celde*” kelimesi kullanılmış, bu kelime ile cezalandırmanın, kişinin cildinin altına nüfuz edip organlarda hasar yaratacak şiddette bir eylem olmaması gerektiği belirtilmiştir. Konuyla ilgili ayet ise şudur:

Nur-2: *Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüz celde (cilde vurulan sopa) vurun. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dini konusunda bunlara acıma duygusu sizi yakalamasın. Müminlerden bir grup da bunların cezalarına tanık olsun.*

Burada “*celde*” kelimesinin seçilip “*asa, minsee*” (sopa, değnek) gibi kelimelerin kullanılmamış olması ve bir grup insanın da bu cezaya şahitlik etmesinin istenmesi, hedefin suçlunun bedenine zarar vermekten ziyade toplum önünde teşhir edilmesi olduğu gözükmemektedir. Öte yandan taşıyarak öldürmeye kıyasla çok daha hafif bir ceza olan “*celde*” vurma cezası için bile ayette “*Allah’ın dini konusunda bunlara acıma duygusu sizi yakalamasın*” denilirken, Kuran’da hiç olmayan ve çok ağır bir ceza olan taşıyarak öldürme cezasının uygulanması gerektiğini nasıl açıklayabiliriz?

Bilindiği gibi, zinaya ceza uygulanabilmesi için Kuran dört şahit şartını getirmiştir (Nur Suresi 4). Bu da, eylemin alenen, birçok kişinin şahit olabileceği şekilde yapılmasını gerektirir. Dört kişinin şehadet etmediği hiçbir eyleme zina cezası verilemez. Peki, dört şahidin zina olayına şahitlik edebilmesi kolay

bir olay mıdır? Hiç de kolay değildir zira Kuran’a göre başkalarının evlerine izin alınmadan girilemez (Nur Suresi 27, 28). Zina yapılan eve de girme izni verilmeden girilemeyeceğine göre, dört şahidin, özel alanda yapılan bir zina eylemine şahitlik etmesi neredeyse imkansızdır. O zaman Kuran’daki hükmün pratik karşılığı, zina eyleminin halka açık alanda, açıkça yapıldığı durumlara ceza verilmesidir, özel alanda yapılan zinaya dünyevi bir ceza verilemez çünkü buna dört şahit tanıklık edemez. Bu ceza ile genelevler şeklinde açık zina deklarasyonlarının olduğu yapılanmalar yok edilebilir.

“*Recm*” cezasına, İslam’ın daha ilk yüzyılında, Hariciler gibi karşı çıkan grupların olduğu kaynaklarda yazmaktadır. Ancak bu uygulama, bu tip muhalefetlere rağmen uydurma hadisler vasıtası ile İslam’a girmiştir. Muhtemelen Kuran’da zinaya verilen cezayı az bulanlar, İsrailiyat içinde mevcut olan bu hükmü “İslam’ın” içine taşımışlardır. Üstelik bunu yapanlar, bu ağır cezayı kabul ettirmek isterken Kuran’ın eksik olduğu anlamına gelecek hadisler uydurmaktan da kaçınmamışlardır. Örneğin bu konuda uydurulan bir hadise göre, zina yapana “*recm*” cezası uygulaması aslında Kuran’da mevcuttu. Hz. Muhammed’in vefatından sonra Hz. Ayşe’nin evine giren aç bir keçi bu ayetin yazılı olduğu sayfayı yemiş ve dolayısıyla da ayet keçi tarafından *nesh* edilmiştir, yani hükmü kaldırılmıştır.¹⁸⁵ Peygamberimizin vefatından sonra hem tamamlanmış, hem de ezbere bilinen Kuran’ın bir ayeti, aç bir keçinin yemesi suretiyle nasıl ortadan kalkar? Haydi, keçinin gelip bu ayetin olduğu bir sayfayı yediğini düşünelim, mevcut birçok hafız Kuran’ı ezbere bilmiyor muydu? Bu ayetin yenmemiş başka nüshası yok muydu? Keçiyle ilgili bu hikaye, Kuran’ın korunacağını ifade

185 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 342; İbn Mace, “Nikah”, 36.

eden Hicr Suresi 9. ayeti gibi Kuran ayetleriyle çelişkili değil midir? Ayrıca Kuran’da zinanın hükmü varken nasıl yine Kuran’ın içinde bu hükümle çelişen başka bir hüküm olabilir? Keçinin ortadan kaldırdığı söylenen bir hüküm nasıl Kuran’da okunan bir hükmü geçersiz kılar? *Recme* itiraz edenlere karşı böyle bir hikayenin üretildiğini ve hadis kitaplarına sokulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Üstelik bu uydurma, bazılarının “en güvenilir” dedikleri *kütübü sitte* olarak adlandırılan hadis kitaplarında da yazılıdır.

Recme kabul ettirmek için trajikomik başka uydurmalar da üretilmiştir. Buhari’nin aktardığı bir olaya göre İbn Meymun zina eden bir maymunun *recm* edilme olayına katılmıştır.¹⁸⁶ *Recmin* ne kadar yerinde bir ceza olduğunu, maymunların bile bunu uyguladığını fakat bazı insanların bunun gerekliliğini anlayamadığını anlatmaya çalışan bu hikayeyi, sırf Buhari aktardı diye, kesin doğruymuş gibi savunan birçok kişi vardır. Maymunlara nikah farz mıdır? Maymunun zinası olur mu? Bu sorular gibi, aktarılan bu olayın saçmalığını ortaya çıkarak birçok soru mevcuttur. Başka bir hadiste Hz. Ömer’in; “Eğer halkın, Ömer Kuran’a ilave yapıyor, demesinden korkmasaydım, bu *recm* ayetini Kuran’a yazardım” dediği nakledilmektedir.¹⁸⁷ Meşhur hadis kitaplarında aktarılan bu iftiraya göre Hz. Ömer, Allah’tan çok halkın tepkisinden korkan bir halifeydi. Zira eğer Hz. Ömer, halktan gelecek tepki yerine Allah’tan korkmuş olsaydı, *recm* ile ilgili hüküm, hadis kitapları

186 Buhari, “Menakıbü’l-ensar”, 27. İbn Meymun, Cahiliye devrini görmüş olsa da Müslüman olarak Peygamber’i görememiş, bu yüzden de sahabelen sayılmamıştır. Hem Cahiliye devrinde hem de İslam döneminde yaşamış, Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra Müslüman olmuş, ancak Peygamber’i Müslüman olarak görememiş kimseye “Muhadram” denir.

187 Buhari, “Hudud”, 31; Müslim, “Hudud”, 15; Ebu Davud, “Hudud”, 23.

yerine bugün Kuran'da yer alacaktı. Görüldüğü gibi Kuran'a ve akla aykırı bir sürü uydurma, hadis kitaplarında yer almış, sırf *recm* geleneğinin yerleşmesi için savunulmuş ve Kuran'ın açık hükmü olan Nur Suresi'nin 2. ayetinin hükmü kaldırılmaya çalışılmıştır. Bir hadise göre halktan korkan Hz. Ömer Kuran'a *recm* ayetini koymaktan vazgeçmiş, diğer hadise göre bir keçinin yemesi yüzünden Kuran'a bu ayet yazılmamıştır! İlâveten maymunların *recminden* bahsedilir! Hiçbir şekilde kabul edilemeyecek bu iddialara dayanarak Kuran'ın hükmünü yok sayıp *recmi* kabul etmek mümkün değildir.

İslam'ın bazı haramlarını işleyenler sadece kendi ahiret hayatlarına zarar vermektedirler. Örneğin Allah'a ortak koşan, içki içen, domuz eti yiyen, namaz kılmayan kişi sadece kendi ahiret yaşamına zarar vermekte; dünyada başka bir kişiye zararı dokunmamaktadır. Kuran'da bu tip haramlar için dünyevi bir ceza öngörülmemiş, bunların hesabı ahirete bırakılmıştır. Fakat dünyada başka insanlara zarar veren, aynı zamanda Kuran'da da haram edilmiş suçlar olan adam öldürme, hırsızlık gibi eylemlere dünyada da ceza öngörülmüştür. Elbette ahirette bunlar için ayrıca hesap verilecektir. Bu konuda tek istisnanın zina suçu olduğu iddia edilebilir. Zira iki tarafın rızasıyla yapılan bu eylemden dünyada kimsenin zarar görmediği halde dünyevi bir ceza belirlendiği söylenebilir. Ancak bu konu üzerine dikkatle düşünülünce, zinanın, her insanın babasını bilme ve her babanın çocuğunu bilme gibi çok önemli haklarına tehdit oluşturduğu görülmektedir. Dünyada yanlış kişiyi babası bilenlerin oranının % 10 civarında olduğunu tahmin edilmektedir ve bunun önemli sebeplerinden biri zinadır. Bu oranın abartılı olduğunu, bu oranın % 1 olduğunu varsaysak bile, sekiz milyarlık dünya nüfusu içinde bunun çok

yüksek bir sayıya karşılık geldiği gözükmemektedir. Bir baba, çocuğu için çok büyük bir emek sarf etmektedir; bu kadar büyük emek sarf ettiği kişinin kendi çocuğu olduğunu veya olmadığını bilmek, her babanın en doğal hakkıdır. Bir çocuk için de babası çok önemlidir; doğru kişiyi babası olarak bilmek çocuğun da önemli haklarından biridir. Dolayısıyla zina, hem babanın hem çocuğun haklarına karşılık potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Günümüzde babanın kim olduğu, bilimin sunduğu imkanlarla anlaşılabilir, fakat tarihin uzun bir döneminde böylesi bir imkanın olmadığı da hatırlanmalıdır. Kısacası ilk başta öyle gözükme de, zina da, hırsızlık ve adam öldürme eylemleri gibi başkalarının hakkına zarar verme potansiyeli taşıyan bir eylemdir ve bu yüzden dünyevi bir cezası da vardır.

9- Kölelik ve Cariyelerle Cinsellik

Kuran'ın vahyedildiği dönemde, hem Mekke ve Medine'de, hem de dünyanın birçok yerinde kölelik uygulanan bir sistemdi. Kimisi borcunu ödeyemediği için, kimisi savaşta esir düştüğü için, kimisi de başka sebeplerle köleleştiriliyordu. Köleliğin yaygın olduğu böyle bir dönemde bile, Kuran, hür insanları köleleştirmeye izin vermemiş, önceden köleleştirilmiş olanların özgürleştirilmesini hedef olarak koymuştur. Örneğin Kuran, insanların yaptıkları birçok hataya karşılık kefaret ödemelerini söylemiş; bu kefaret yöntemlerinin en başta gelenlerinden birini de köle özgürleştirmek olarak belirlemiştir.

Nisa-92: Yanlışlıkla olması dışında, bir mümin bir mümini öldüremez. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek

bir diyet vermesi gereklidir. Ölenin ailesi diyetten vazgeçebilir. Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdansa ise mümin bir köle azat edilmesi gereklidir. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdansa ise ailesine diyet vermek ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması gerekir. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

Mücadele-3: *Eşlerinden zıhar (eşini annesi gibi ilan etme) yoluyla ayrılıp sonra da söylediklerinden geri dönecek olanların eşleriyle beraber olmadan bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

4: *Buna gücü yetmeyen kimse, eşiyle temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur.*

Maide-89: *Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek veya onları giydirmek veya bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!*

Görüldüğü gibi yanlışlıkla adam öldürme, Kuran'ın kınadığı bir Arap geleneği olan karısını annesi gibi ilan edip ondan ayrılma (*zıhar*) ve yemin bozmaya yönelik kefaretiler olarak köle azat etmek önerilmiştir. Bunların ikisinde (yanlışlıkla öldürme ve *zıhar*) önce köle azat etmeye çalışılacaktır (bunu

gerçekleştiremeyen diğer seçenekleri yapacaktır), diğerinde ise (yemin bozma) köle azadı seçeneklerden biridir. Bunlardan bir tanesinde (yanlışlıkla öldürme) mümin köle azat etme şartı vardır, diğerlerinde ise böyle bir kayıt yoktur.¹⁸⁸ Sırf Kuran'ın bu hükümlerinin uygulanması bile toplumda zaman içinde köle olarak kimsenin kalmamasını sağlamaya yeterlidir. Fakat Kuran'da bununla da yetinilmemiş, en önemli ibadetlerden biri olan *zekat*ın verileceği yerler arasında, insanları özgürleştirme (kölelikten kurtarma) için harcama da sayılmıştır:

Tevbe-60: *Sadakalar Allah'tan bir farz olarak şunlara verilmelidir: Fakirlere, düşkünlere, bu işle görevli memurlara, gönülleri İslam'a ısrındırılacak olanlara, özgürlüğünü yitirmişlere, borçlulara, Allah yolunda, yolda kalana. Allah bilendir, hikmet sahibidir.*

Bakara-177: *İyilik, yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Ama iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki; Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve özgürlüğünü yitirmişlere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Takva sahipleri ancak onlardır!*

Ayrıca Kuran, kölelerin özgürlüğe kavuşturulmasını ve açlık seviyesindeki fakirliğin kaldırılmasını aşılması gerekli bir hedef olarak insanların önüne koymuştur.

Beled-12: *Sarp yokuş nedir bilir misin?*

13: *Özgürlüğe kavuşturmaktır.*

188 Rahmi Yaran, "Kefaret", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, 182.

14: *Veya kütük zamanında doyurmaktır*

15: *Yakınlığı olan bir yetimi*

16: *Veya süriinen bir yoksulu*

Tüm bu önlemlere rağmen Kuran'ın neden kölelikten bahsettiği sorgulanmaktadır. Kuran, fakirlikten neden bahsediyorsa kölelikten de o yüzden bahsetmektedir. İleri seviyede fakirliğin Beled Suresi'nde kölelikle beraber anıldığını, *zekat* verilecekler arasında fakirliğin ve köle azadının beraber sayıldığını da hatırlatalım. Ne kölelik ne fakirlik, "Haydi kaldıralım" gibi bir deklarasyonla ortadan kalkmaz; fiili uygulama ve kişilerin kendi maddi imkanlarından feragatleri gereklidir. Bu yüzden Kuran, köleliği yok edecek eylemleri ibadet olarak sunmuştur. Kölelikten hiç bahsedilmeseydi, o zaman köleleri azat etmeyi mecbur kılan ve teşvik eden uygulamalar olmayacaktı; bu da hiç şüphesiz kölelerin aleyhine olacaktı. Ayrıca diyelim ki Mekke'de ve Medine'de Müslümanlar arasında köleliği sadece bir deklarasyonla kaldırdınız; Yahudi, Hristiyan, Mecusi, putperestlerin oluşturduğu toplumlarda kölelik devam edecekti. Bundan da zararı yine köleler göreceklerdi.

Burada önemli olan ve gözden kaçan bir başka önemli nokta şudur: Kuran hiçbir şekilde özgür kişileri köleleştirmeye cevaz vermemiştir. Aşağıdaki ayette görüleceği gibi Kuran, insanları esirleştirmenin en önemli vasıtalarından biri olan savaşlarda bile köleleştirmeyi yasaklamaktadır.

Muhammed-4: *İnkâr edenlerle savaş sırasında karşılaş-tığınızda boyunlarını vurun. Onları iyice bozguna uğratıp zafer kazanınca da artık esirlerin bağına sımsıkı tutun. Bun-dan sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. İşte böyle, Allah dileseydi elbette onlardan intikam*

alırdı. Ancak savaş, sizleri birbirinizle denemesi içindir. Allah yolunda öldürülenlerin yaptıkları boşa gitmez.

Kuran, karşı taraf saldırmadan savaşmaya izin vermez ama karşı taraf savaşı başlattığında Müslümanların saldırganı öldürmekten çekinmemesi gerektiğini söyler.¹⁸⁹ Savaş bittiğinde de esirler için sadece iki alternatif sunar: 1- Karşılıksız salıvermek, 2- Fidyeye karşılığı salıvermek. Görüldüğü gibi köleleştirme diye üçüncü bir alternatif mevcut değildir. Kuran'dan savaşla köleleştirme çıkmadığı gibi Peygamberimizin Bedir Savaşı'ndaki, Huneyn'deki, Mekke'nin fethindeki uygulamalarıyla da bu uygulama sabittir. Buralardaki galibiyetlerde, köleleştirme ile büyük bir maddi kazanç elde edilebilecekken, bu yola gidilmemiş,¹⁹⁰ Muhammed Suresi'nin alıntıladığımız ayetine uygun şekilde, esirleri ya fidyeyle ya da karşılıksız olarak serbest bırakmıştır.

Kuran'ın, *zekatın* ve kefaretlerin karşılığı olarak, özgürlüğe kavuşturmaya yönelik emir ve tavsiyeleri uygulansaydı İslam toplumunda kölelik ortadan kalkar, açlık tehlikesiyle karşılaşmadan entegre olurlardı. Oysa Müslümanlar, Kuran'dan çıkmayan köleleştirmeyi meşru gördükleri içindir ki kölelik İslam aleminde devam etmiştir. Hariciler gibi bazı gruplar, cariyelerin seks kölesi yapılması uygulamasına karşı çıkmış olsalar da birçok grup ne yazık ki bu uygulamaya izin vermiştir.¹⁹¹ Kuran'a göre ne hür ne de özgürlüğünü yitirmiş olanlarla nikahsız beraber olmak mümkündür. Nikah ise karşılıklı rızayla olan bir eylemdir. Gelenekte ise cariyelerle ve savaş esirleriyle, nikahsız ve onların istekleri olmaksızın beraber olunabileceği ifade edilmiş ve böyle ilişkiler yaşanmıştır. Bundan da en büyük zararı

189 Caner Taslaman, *Terörün ve Cihadın Retoriği*, 27-54.

190 İsrail Balci, *Yayımlanmamış Siyer Notları*.

191 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 87.

kadın köleler, yani cariyeler görmüştür; birçok kadın zorla istemedikleri adamlarla evlendirilmiş hatta seks kölesi yapılmışlardır. Fakat bu uygulama Kuran'ın anlattığı dine aykırıdır. Örneğin şu ayete bakalım:

Nur-32: *Aranızdaki bekarları, özgürlüğünü yitirmiş erkek ve kadınlarınızdan iyi olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olan ve bilendir.*

Birçok kimse, maddi imkanları elvermemesi gibi sebeplerle evlenememektedir. Ayet hür olsun, köle olsun (ister önceden özgürlüğünü yitirmiş köle ve cariyeler olsun, ister de savaşta esir düşenler olsun) evlenemeyenlere destek olunmasını tavsiye eder; yani bunlarla nikahsız ve onların rızası olmaksızın beraber olmak mümkün değildir. Kölelerin evlenebilmeleri için, hürlerden farklı olarak, sadece bağlı oldukları kişilerden izin alma şartı vardır. Bu konudaki bir ayet şöyledir:

Nisa-25: *Sizden, inanan hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, hakimiyetiniz altındaki (ma meleket eymanukum) inanan kadınlarla evlensinler. İnancınızı en iyi bilen Allah'tır. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartıyla ve bağlı olduklarının izni ile onları nikahlayın, mehirlerini de uygun şekilde verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı uygulanır...*

Burada “hakimiyet/sözleşme altındakiler” (*ma meleket eymanukum*) ifadesini, istersek önceden özgürlüğünü yitirmiş köle ve cariyeler olarak, istersek savaşlarda esir düşenler olarak alalım, bunlarla da nikahın gerekli olduğunu anlıyoruz. Manası saptırılıp, cariyelerle evlenmeden beraber olunabileceği iddialarına temel yapılan Nisa Suresi'nin 3. ayeti ise şöyledir:

Nisa-3: Eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bir tek kadınla veya hakimiyetiniz altında (ma meleket eymanu-kum) olanla nikahlanın. İşte bu, haksızlığa sapmanız için en uygun yoldur.

Yukarıdaki ayette, çok eşlilik yaşarken eşlerine adaletle davranamayacak olanların tek eşle yetinmeleri veya hakimiyetleri/ sözleşmeleri altındakilerle (ma meleket eymanu-kum) evlenmeleri söylenir (bu konuyu “çok eşlilik” başlığı altında inceledik). Oysa birçok çeviride bu ayete “yetinin” fiili eklenerek, **“Bir tek kadınla evlenin veya hakimiyetiniz/sözleşmeniz altında olanla yetinin”** şeklinde çevrilmiş, böylece hakimiyet/sözleşme altındaki kadınlarla evlenme mecburiyeti yokmuş gibi mana verilmiştir. Fıkıh profesörü Abdülaziz Bayındır, bu yaklaşımı onaylamamakta ve şöyle demektedir:

Arapça bilmeyenler için bunu şöyle açıklayabiliriz: “Bir tek kadınla veya hakimiyetiniz altında olanla” cümlesinin gizli yüklemi, ayetin ilk cümlesinden anlaşılan “nikahlayın” fiilidir. Birbirine “veya” bağlacı ile bağlı iki kelimenin iki farklı fiili olamaz. Ama bu alimler, cümlelerin yapısını bozarak ikinci kelimenin başına “yetinin” fiilini eklemişlerdir. Bunun, ayeti tahriften başka bir anlamı yoktur. Ayete bu anlamı vermek mümkün değildir. Çünkü “ma meleket eymanu-kum” sözü, “vahideten” sözü üzerine atfedilmiştir. Matuf ile matufun aleyhin fiilleri farklı olmaz. “Vahideten” sözünün fiili “nikahlayın” emri ise, “ma meleket eymanukum / hakimiyetiniz altında olanlar” sözünün fiili de “nikahlayın” emri olur. Dolayısıyla bu ayet, birden fazla eşle evlendiği takdirde adaleti yerine getirememekten korkanlara, ya bir hür kadını ya da bir cariyeyi nikahlamayı emretmektedir.”¹⁹²

192 Abdülaziz Bayındır, “Savaş Esirleri ve Cariyelik”, *Kitap ve Hikmet*, Sayı: 11, 1-11.

Bir de şunu anlamamız lazım; özgürlüğünü yitirmiş kişi sadece kendisine “köle” denilen kişi değildir. Günümüzde birçok kimse, ekonomik yokluklar ve cinsel istismarlar nedeniyle kendilerine “köle” denilmese de köle hayatı yaşamakta; iradelelerini özgürce kullanamamakta, zorla çalıştırılmakta, zorla seks kölesi yapılmaktadırlar. Dünyada bu konuda ciddi çalışmalar yürüten Uluslararası İş Örgütü (International Labour Organisation) ve Özgür Yürüme Vakfı (Walk Free Foundation) gibi kuruluşlara göre şu anda kimisi zorla evlilik yaşayan kimisi seks işçisi, kimisi zorla çalıştırılan kırk milyon civarında “modern köle” mevcuttur.¹⁹³ Bunların yüzde yetmiş kadarı kadındır. Bazılarına göre dünya tarihinde adet olarak en çok kölenin olduğu dönem, içinde bulunduğumuz dönemdir. Bize göre, bunları bu durumdan kurtarmak ile ilgili harcama yapmak da Kuran’ın işaret ettiği “özgürlüğünü yitirmişlere” *zekat* vermektir. Bunları bu durumdan kurtarmak, Kuran’ın bahsettiği köle kurtarma kefaretinin kapsamına dahildir ve bu durumu düzeltmekle ilgili her çaba ise Beled Suresi’nin koyduğu hedef için didinmek demektir.

Özetlersek, Kuran, köleleştirmeye hiçbir şekilde onay vermemiştir. Savaş esirlerinin köleleştirilebileceğini düşünenlere karşı Muhammed Suresi’nde, savaşın bitiminde bu esirlerin karşılıksız veya fidyeyle bırakılmaları söylenmiştir. Kadın savaş esirlerinin cariyeleştirilmesine ve seks kölesi haline getirilmelerine Kuran onay vermez. Kuran’a göre cariye/esir kadınlarla sadece evlenmek suretiyle beraberlik yaşanabilir; gelenekte uygulanmış olsa da, bu kadınların rızasını almadan bunlarla beraber olmak mümkün değildir. Kuran, özgürlüğünü yitirenlerin

193 <https://edition.cnn.com/2017/09/19/world/global-slavery-estimates-ilo/index.html>

özgürlüğe kavuşturulmasını; çeşitli suçların kefareti bu alanla ilişkilendirerek, *zekat* verilecek yerlerden birisi olarak bu alanı tayin ederek ve özgürlüğü olmayanları özgürlüğüne kavuşturmayı bir hedef olarak koyarak sağlamaya çalışmıştır.

10- *Huriler Cennet'te Erkeklerin Cinsel Partnerleri mi?*

Kuran'da, Cennet'te cinselliğin nasıl olacağı ya da olup olmayacağı veya *hurilerin* cinsel ödül olduğuna dair açık bir ifade var mıdır? Bu soruların cevabı “yok” tur. Ancak ahirette insan nefsinin tüm isteklerinin karşılanacağını söyleyen ayetlere (Fussilet Suresi 31 ve Zuhruf Suresi 71) binaen, cinsellik beklentisi, makul bir beklentidir. Fakat orada, insanın, yeni bir şekilde yaratılacağını ifade eden ayetlere (Vakıa Suresi 61) göre de, açıkça belirtilmeyen bu hususu “mümkün” görmemize rağmen, yeni yaratılıştaki böyle bir şeyi arzu edip etmeyeceğimizi bilemeyeceğimizi saptamakta da fayda vardır. Cennet'teki insanların hoşuna gidecek birçok nimetin gerçek vasıflarını hiç kimsenin bilmediğini söyleyen Secde Suresi'nin 17. ayeti, bu konuda olması gerekli zihinsel tavra ışık tutmalıdır.

Kuran'dan, ahirette, dünyadan çok daha fazla nimetin, büyük bir saltanatın (İnsan Suresi 20) olduğunu fakat oradaki nimetlerin gerçek vasıflarını kimsenin tam olarak bilemeyeceğini öğreniyoruz. Dolayısıyla Kuran'ın bu nimetleri anlatmasının tek yolu “benzetmelerle anlatım” (*teşbih*) yapmaktır (Ali İmran Suresi'nin 7. ayeti Kuran'da “benzetmeli anlatım”ın *-mü-teşabih-* önemini göstermektedir). Bu ise Kuran'da anlatılanların Cennet'teki nimetlerin tam tanımı olmadığı, sadece ipucu

niteliğinde oldukları, Kuran’da haberi verilmeyen başka birçok nimetin de olduğu anlamlarına gelir.

Gelelim Cennet’te cinsellik olduğunu ifade ettiği düşünülen ayetlerin ve *hurilerin* erkeklere özel bir ödül olup olmadığı meselesinin tartışmasına. Arapçada, başka birçok dilde olduğu gibi, erkek-kadın karışık topluluklara ve sırf erkeklerden oluşan topluluklara kullanılan fiiller ortaktır. Bu bağlamda Cennet ve Cehennem kadın ve erkeklerden oluştuğundan kullanılan fiiller maskulendir. Fakat nasıl fiillerin bu şekilde geçmesi ahiretteki ödül veya cezaların sırf erkeklere mahsus olduğu neticesini vermiyorsa; “*hurilerin*” de sırf erkekler için olduğunu düşündürecek Kurani bir yaklaşım olamaz. Arapça dilbilgisi kuralları bu yoruma uygun değildir.

Burada dikkat çekilmesi gerekli diğer bir husus da, “gözün beyazı bembeyaz, tertemiz” gibi anlamlara gelen “*huri*” kelimesinin, Arapçada dişi veya erkek bir kelime olmadığıdır. Kuran’da *hurilerin* insanlarla “eşleştirileceği” (*zevecnahum*) ifade edilmektedir (Duhan Suresi 54, Tur Suresi 20) fakat bu eşleştirmede cinsellik olduğu şeklinde bir beyan yoktur. Nitekim Kuran’da, nefislerin eşleştirilmesi için de (Tekvir Suresi 7), ahirette insanların gruplar şeklinde birleştirilmesi için de (Vakıa Suresi 7) aynı kelime (*zevc*) kullanılmakta fakat buradaki kullanımlardan hiç kimse cinsel içerikli bir eşleşme sonucu çıkarmamaktadır. Peki, cinsiyeti bilinmeyen bir varlığın insanlarla buluşturulmasından ne hakla, kesin şekilde, cinsellik anlamını, hem de sadece erkekler için, çıkarmaktayız, üstelik kelimenin kendisi dişi bir kelime bile değilken? Cennet nimetleri, bu dünyada yapılan iyiliklerin ve Allah’ın hem erkeklere hem de kadınlara rahmetinin bir sonucuyken, bu şekilde bir tefsirin, erkek merkezli bir anlayıştan kaynaklandığını düşünmekte

haksız mıyız? Kuran'da bahsedilen *hurilerin*, Cennet'e girecek insanların arkadaşları, hizmetçileri veya rehberleri gibi vazifeleri olabileceğini de düşünmek pekala mümkünken, neden onların "cinsel partner" olduğunda ısrar edilmektedir? Allah isteseydi, pekala Kuran'da cinsellik için kullanılan "*lamese*" gibi kelimelerle, *hurilerle* cinselliğin olacağını açık bir şekilde beyan edebilirdi. Böylesi açık bir beyan yokken, Cennet'i daha çok erkekler için hazırlanmış bir alan gibi gösteren ve ahirette insanlara (sadece kadınlara veya sadece erkeklere değil) yaptıklarının karşılığının verileceğini söyleyen Kuran ayetlerinin ruhuna ters bu anlayışı reddetmeli, Kuran'da anlatılmayan detaylar hakkında "bilmiyoruz" demeyi bilmeliyiz. *Hurilerin* cinsel tatminle ilgili bir fonksiyonları varsa bile, mevcut Kuran ayetlerinden hareketle bunun söylenmesi mümkün gözükmemektedir.

Kuran'da bakireliğe atıf olduğu, böylece Cennet'te cinselliğe atıf yapıldığı da iddialardan biridir. Bu konuda Rahman Suresi 56, 74 ve Vakıa Suresi 36. ayetler delil olarak sunulmaktadır. Şimdi bu ayetleri sırasıyla inceleyelim:

Rahman-56: *Oralarda, ne insanın ne de cinin daha önce hiç dokunmadığı (lem yatmishunne) yumuşak bakışlı eşler bulunacak.*

Rahman -74: *Daha önce onlara ne bir insan ne de bir cin dokunmamıştı (lem yatmishunne).*

Rahman Suresi'nin 56. ve 74. ayetlerinde, "daha önce insanların ve cinlerin dokunmadığı, temas etmediği" şeklinde tercüme edilen "*yatmishunne*" ifadesine Kuran'ın başka hiçbir yerinde, cinsel ilişki için "temas, dokunma" manası verilmemiştir. Kuran cinsel ilişki için "*lamese*" (Maide Suresi 6), "*eta*" (Bakara Suresi 222), "*messe*" (Bakara Suresi 236, 237),

“*başera*” (Bakara Suresi 187) fiillerini kullanılırken, Rahman Suresi 56 ve 74’te kullanılan “*yatmishunne*” fiilini, açıkça cinselliği ifade eden bir anlamı olmadığına göre, sadece “kimse- nin önceden sahip olmadığı, dokunmamış olduğu” gibi anlamak daha doğru değil midir?

Vakıa Suresi 36. ayetinde “*huri*” kelimesi olmamasına rağmen ayeti “o *hurileri* bakireler kıldık” şeklinde çevirenler olmuştur. Surede Cennet nimetlerinden bahsedildikten sonra 34. ayette orada “*yükseltilmiş döşekler*” (*ve furuşin merfuah*) olduğu, 35. ayette “*onların yeni bir şekilde oluşturulduğu*” ve 36. ayette de “*ve cealna hunne ebkaran*” ifadesi ile “*daba önce onları hiç kimse kullanmamıştır*” denilmektedir. Yani bazı- larının yorumladığı gibi “*ebkar*” kelimesi ile *hurilerin* tanımlandığını, hatta “bakire” olduklarını ileri sürmek ayeti sure- nin bütünlüğünden ve anlattıklarından kopmak demektir. 36. ayetteki “onları” ifadesini, ne ayette ne de ayetin yakınlarında olmayan “*huri*” ifadesine yollamak yerine, 34. ayette bahsedilen “oturma alanlarına” (*furuşin*) göndermek dilbilim açısından en uygundur. Bu konuda Tefsir Profesörü Mehmet Okuyan şöyle demektedir:

Burada sözü edilen “inşa”, Cennetliklere sunulacak olan döşeklerle ilgilidir. Ayetteki “hunne” zamiri öncesindeki “furuş” kelimesine gitmektedir. Sanıldığı gibi bu zamir her zaman hakiki müennes denen kadınlarla ilgili kullanılmamakta, farklı varlıkların çoğul kullanımları için de söz konusu edilmektedir ki bunun Kuran’da onlarca örneği vardır.¹⁹⁴ Örnek olarak söylemek

194 Bakara Suresi 29, 124, 197, 260; Ali İmran Suresi 7; Maide Suresi 120; Tevbe Suresi 36; Yusuf Suresi 43, 46, 48; Nahl Suresi 79; İsrâ Suresi 44; Enbiya Suresi 56; Müminun Suresi 71; Nur Suresi 58; Saffat Suresi 49; Zümer Suresi 38; Fussilet Suresi 12, 37; Şura Suresi 5, 34; Zuhuruf Suresi 9; Ahkaf Suresi 33; Rahman Suresi 56, 58, 70, 74; Vakıa Suresi 35, 36; Talak Suresi 12; Mülk Suresi 19; Nuh Suresi 16.

gerekirse Tevbe Suresi 36 ve Fusilet Suresi 37’de de olduğu gibi lafzen müennes/dişil sayılan cemi/çoğul kelimelere ait zamirler müennes getirilir; burada da bunun bir örneği vardır. Rahman 70’teki kullanım da aynı kuralı göstermektedir. Söylenmek istenen, bu döşeklerin yepyeni olduğu ve Cennetlikler için özel olarak yaratıldığıdır. Ayetteki “ebkar” kelimesi ise çoğul bir kelimedir ve döşeklerin yeni ve özel olduğunu göstermektedir. Maksat döşeklerin yeni olduğunu, Cennetliklere özel kılınmış olduklarını göstermektedir. Vakıa 37’de geçen “urub” kelimesi “halis, özel” anlamına gelmekte ve “etrab” kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. “Etrab” kelimesine “uyumlu” manası verilince “urub” kelimesi de buna uygun olarak “halis, özel” anlamına gelmektedir. Kelimenin bu anlamı aynı kökten gelen “aribe/’arba” sözcüklerindeki “halis” manasından elde edilmektedir. Buradan hareketle yorumunu yapmakta olduğumuz Vakıa Suresi 36-37. ayetleri “uyumlu, denk, halis, özel ve üzerine başkalarının oturmadığı döşekler” şeklinde anlayabiliriz.

Özetle söylemek gerekirse, Vakıa Suresi 27-40’ta yer alan “amel defterini sağ taraftan alanlara verilecek ödülleri” arasında çeşitli meyveler, ağaçlar, gölgeler ve yüksek döşekler sayılmaktadır. Bu döşeklerin yeni inşa edildikleri, üzerlerine daha önce hiç kimsenin oturmaması anlamında “ebkar” oldukları, özel, halis, denk ve uyumlu bir özellik arz ettikleri, sahiplerini yadırgamadıkları ifade edilmektedir. Ebu Ubeyde gibi bazı alimlerimiz, bu ayetlerdeki “hunne” zamirlerini, “sabikun” ile ilgili 22. ayette geçen “hur” kelimesine götürerek, manayı hurilerle ilişkilendirmişlerdir. Metni zorlayarak yakındaki kelime varken zamiri uzağa götürmek hem kurallara aykırıdır; hem de “sabikun”a verileceği beyan edilen ödülleri amel defterini sağdan alacak olanlarınkileri karıştırmaya sebep olmaktadır. Esasında bu tür yaklaşımlar

*Yüce Allah'ın üçe ayırdığı mahşer şartlarını birbirine karıştırmaktan öte bir şey yapamaz.*¹⁹⁵

Bunlara ek olarak *hurilerin*, Kuran'da, "inciye" (Vakıa Suresi 23) benzetilmesini de cinsel bir ima olarak değerlendirenler olmuştur. Oysa Kuran'da, ahiretteki çocukları (*vildan*) da inciye benzetilmektedir (İnsan Suresi 19). Herhalde çocuklar için "inci" benzetmesi var diye çocuklarla cinsel ilişkiye girildiğini düşünebilecek kimse yoktur! Aynı şekilde Kuran'daki "genç" anlamına gelen "*gılman*" tanımı için de Tur Suresi 24. ayette "inci" benzetmesi yapılmaktadır fakat bundan da cinsellik anlamı çıkarılmamıştır. Peki, o zaman *huriler* için böylesi tanımlamalar olmasından hareketle hangi hakla bu ifadenin kesin bir şekilde cinselliği kastettiğini söyleyebiliriz? (Rahman Suresi 58. ayetteki "yakut" ve "mercan" benzetmeleri de bu çerçevede düşünülmelidir.)

Nebe Suresi 33. Ayete de orijinalinde olmayan manalar yüklenmiş ve ayet çarpıtılmıştır.

Nebe- 33: Genç ve yaşıt eşler (*kevaibe etraben*).

Öncelikle şunu belirtelim Arapçada "*kevaibe*" kelimesinin de "*etrab*" kelimesinin de dişili erkeği aynıdır; yani bu kelimeler dişilik ifade etmemektedir. "*Kevaibe etraben*" ifadesine birçok çeviride "göğüsleri yeni tomurcuklanmış yaşıt kızlar" anlamı verilmiş olmasına rağmen ayette ne "dilber", ne "göğüs", ne de "tomurcuklanma" tanımları yoktur. Öte yandan kelimenin anlamlarından biri olan "yuvarlağımsı" anlamının kullanılarak, buna göre de bir önceki ayette (32. ayet) geçen üzüm bağlarına gönderme yapıp, yuvarlağımsı (*kevaib*) ve birbirine denk (*etraben*) olan üzümler şeklinde betimlenmesi daha

195 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

uygundur.¹⁹⁶ Zaten bir sonraki ayette (34. ayet) dolu kaselerden (*ve kaseh dihakan*) bahsedilmesi de bu verdiğimiz anlamı güçlendirmektedir. Böylece “*kevaibe etraben*” kelimesi önceki ve sonraki ayetlerle uyumlu bir şekilde anlaşılmakta; önceden üzümlerden sonra dolu kaselerden bahsedilirken arada “göğüsleri yeni tomurcuklanmış (dilber) kızlardan” bahsedilmektedir, bunun yerine önceki ve sonraki ayetle ilişkili şekilde üzümler tasvir edilmektedir.

Sonuçta Kuran’da, ahirette cinsel bir yaşamın olduğu veya olmadığına dair açık bir ifade olmadığı gibi “*hurilerin*” erkeklerin cinsel partnerleri olduğuna dair de açık bir ifade yoktur. Konuyla ilgili ayetlerde geçen ve genellikle cinsellikle ilgili yorumlanan “*huri, kevaib, etrab*” kelimelerinin dişili de erkeği de aynıdır. Bu yüzden bunları dişilikle ilgili kabul edip, sırf erkeklerle bir ödül olarak görmek için bir sebep bulunmamaktadır. Kuran’da olmayan “*huri*” algısının oluşmasında uydurma hadislerin önemli etkisi olmuştur. Bu dünya gibi ahiret tasvirlerini de erkek merkezli yapmak isteyenler, istedikleri malzemeyi Kuran’da bulamayınca, bu algıyı uydurma hadislerle oluşturmaya çalışmışlardır. Ahirette insanların canının istediği birçok nimet olacağı Kuran’da belirtilmesine (Fussilet Suresi 31, Zuhuruf Suresi 71, İnsan Suresi 20) rağmen bilemediğimiz konularda “bilmiyoruz” demeyi öğrenmeli ve Cennet’teki nimetlerin gerçek vasıflarını kimsenin bilmediğini söyleyen Secde Suresi 17. Ayeti, bu tip konular gündeme geldiğinde hatırlamalıyız. Ayrıca Tevbe Suresi 72. ayette denildiği gibi Allah’ın rızasının tüm Cennet nimetlerinin üstünde olduğunu da hep aklımızda tutmalıyız.

196 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

SONUÇ

Kadınlar, tarihin hemen her döneminde, erkeklere nazaran dezavantajlı olmuşlardır. Birçok kültürde evlenene kadar babalarının, evlendikten sonra kocalarının, kocaları öldükten sonra da erkek çocuklarının emri altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu konuda sorun kalmadığı zannedilen günümüzde dahi, kadınlar erkeklerle aynı imkanlara sahip değillerdir; örneğin dünyada mevcut üretimin önemli bir bölümünü kadınlar yaparken sahip oldukları mal varlıkları erkeklerin çok gerisindedir. Bu da İslam dininden bağımsız olarak dünyada kadınlar aleyhine bir tablonun mevcut olduğunu gösterir. Öte yandan, Müslüman toplumlarda kadınların, dünyanın geri kalanından daha iyi durumda olduğu söylenemez. Hatta birçok Müslüman toplum, kadınların erkeklere nazaran çok daha az hakka sahip olduğu yapılar olarak ön plana çıkmaktadır.

Dinin otoritesinin yüksek olduğu Müslüman toplumlarda kendi görüşünü kabul ettirmek isteyenlerin, dini, çıkarları için araçsallaştırdıklarına şahit olmaktayız. Kendi kadın algılarını kabul ettirmek ve kadınları hayatın dışına itmek isteyenlerin de bu yöntemi kullandıkları görülmektedir. Bu kitap boyunca, kadınlarla ilgili araçsallaştırmalarda özellikle uydurulan hadislerin etkili olduğunu ve önemli fıkıh, hadis, tefsir eserlerini yazanların hemen hepsinin erkek olmasının da bu süreçte önemli rol oynadığını gösterdik. Kadınlarla ilgili konulara Kuran açısından yaklaşarak İslam'ın kadınlarla ilgili hükümlerini, kadına bakış açısını, kadına toplumda nasıl bir rol verdiğini,

kadın-erkek ilişkilerini nasıl kurguladığını tespit etmeye çalıştık. Kuran'a tam olarak güvenerek, Allah'ın Kuran'da defalarca çalıştırmamızı dikkat çektiği aklımızı kullanarak, aklımızı hiç kimseye teslim etmeyerek ve mevcut hükümlerin fitrata uygunluğunu da gözeterek İslam'daki kadın karşıtı söylemlerin doğru olmadığını gördük. Bu bağlamda, Kuran'a aykırı bir sözü Peygamberimizin söylemesi mümkün olmayacağından; ne Kuran'da, anne-baba hakkını gözetmek geçerken, bir kadının hasta anne-babasını kocasından izin almadan ziyaret edemeyeceğini söyleyen hadisin, ne de Kuran'da Peygamberimizin, "*gaybı*" bilmediği söylenirken, Cehennem'in çoğunun kadınlardan oluştuğunu ileri süren hadisin güvenilir olmasının mümkün olamayacağını iddia ettik. Veya Kuran'da kadınlarla erkeklerin beraber olduklarının örnekleri varken kadınların erkeklerin olduğu ortamlara giremeyeceği, böyle ortamlarda çalışamayacağı ve eğitim alamayacağı iddiasının da yanlışlığını gösterdik. Ayrıca ehli hadisin çok itibar ettiği meşhur dokuz hadis kitabının, Şiiilerin hadis kitaplarının, fıkhi mezheplerin kurucuları ve bütün meşhur tefsir kitaplarının yazarlarının hep erkek olmasının da; kadınların erkeğe itaatini dinin en önemli vecibelerinden biri olarak sunan, kadını adeta erkeğin kölesi haline getiren ve potansiyel bir tehlike olarak algılanmasına sebep olan bir geleneğin kurulmasında ve bu geleneğin din dışı birçok unsurunun "İslam" olarak algılanmasında etkili olduğunu unutmayalım.

Bugün Kuran'ı elimize alarak, akla ve fitrata uygunluğu da gözeterek din olanı gelenekten ayırmak zorundayız. Uydurma olan izahları bu kriterlerle eledikten sonra, tarih boyunca yapılmış Kuran yorumlarını da bu kriterler çerçevesinde değerlendirmeliyiz. Zira Kuran İlahi olmasına rağmen tarihsel süreçte

yapılmış Kuran yorumlarının hiçbirisi İlahi değildir. Yorum yapan kimselerin; gelenekten gelen önyargıları, yaşadıkları toplumun şekillendirdiği zihinleri, mevcut siyasi yapıyla ilişkileri, toplumsal talep ve beklentilere karşı tutumları ve şahsi çıkarları yorumlarını etkileyebilmektedir. Bu yüzden Kuran’da geçen kadınlarla ilgili ayetler hakkında yapılan yorumların da masaya yatırılması gerekmektedir. Elinizdeki kitap boyunca hem dini gelenekten ayırmaya, hem de bugüne kadar yapılmış yorumları masaya yatırmaya çalıştık. Elbette diğer yorumlar gibi bizim yorumlarımız da masaya yatırılmalı ve irdelenmelidir.

Kuran ayetlerinin hem amacının hem içeriğinin önemslenmesi temel prensibimizdir. Kuran’ı anlamaya çalışırken Kuran’daki mevcut esnekliklerin değerlendirilmesi de gereklidir. Ayrıca Kuran’ın suskun kaldığı konuları, ki biz bunlara “bilinçli suskunluklar” diyoruz, kişilerin özgürce doldurma hürriyetlerinin olduğu bilinmelidir. Kuran’ın tarihin geniş bir zaman dilimindeki çok farklı kültürlere adaptasyonunu sağlayan en önemli hususlardan biri budur. Ne yazık ki, Kuran’ın “bilinçli suskunluklarını” bilinçsizce kendi gelenekleriyle doldurmaya çalışmış bazı “din adamları”, İslam’ı birçok hurafeye boğmuşlardır. Bu kitapta ele aldığımız kadın konusu, bu hatanın gözlemleneceği en önemli alanlardan birisidir.

Geleneği doğruyla eşitlemek kadar, modern dönemde hakim olan anlayışları da doğruyla eşitlemek hatadır. Ne gelenek ne de modernite adına dine bir şey eklemek veya dinden bir şey atmak kabul edilebilir. Kuran’ı, gelenek ve modernite üstü otorite olarak kabul etmek, aslında, Allah’ın otoritesini, insanların oluşturduğu geleneğin ve modernitenin otoritesinin üstünde kabul etmek demektir. Zihnimizi, gelenek ve modernitenin

oluşturduğu önyargılardan sıyrarak, İslam ile ilgili meselelerde Kuran'a yüksek bir güvenle yönelmek zorundayız.

Bu kitapta ortaya konulanların kadınlarla ilgili oluşan yanlış algıların düzeltilmesine bir katkısı olursa çok mutlu olacağız. Kitap boyunca, Kuran'ın, 7. yüzyılın kadınına hitap ettiği gibi 21. yüzyılın kadınına da hitap ettiğini ama bunu anlamak için din adına üretilmiş kadın karşıtı malzemenin dinle alakasının olmadığına anlaşılmasının önemli olduğunu göstermeye çalıştık. Dinden uydurmalarla soğutulanların kazanılması elbette bu kitabın hedeflerindendir. Fakat bunun için dini insanların arzularına göre şekillendirmek asla kabul edilemez; böyle bir hatadan özenle kaçındık. Bizim için öncelikli hedef gerçeklerin (Allah'ın dininin nasıl olduğunun) ortaya çıkmasıdır. Burada söylenenlerin ancak Allah'ın bildirdiklerine, yani Kuran'a uyduğu takdirde doğru olabileceğini aklınızdan çıkarmadan bu kitabı değerlendirmenizi rica ediyoruz. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, Ebu Bekr Abdurrezzak b. Hemmam b. Nafi' el-Himyari es-San'ani (ö. 211/826-27), *el-Musannef* (thk. Habiburrahman el-A'zami), el-Mektebetü'l-İslami, I-XI, Beyrut, 1403.
- Afsaruddin, Asma, *The First Muslims*, Oneworld, Oxford, 2007.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed b. eş-Şeybani (ö. 241/855), *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel* (thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid ve diğerleri), Müessesetü'r-Risale, 1. baskı, I-L, Beyrut, 1421/2001.
- Ahmed, Leila, *Women and Gender in Islam*, Yale University Press, Connecticut, 1992.
- Al-Hibri, Azizah, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, American University International Law Review, Vol: 12, Issue: 1, 1997.
- Ali, Ameer, *History of the Saracenes*, McMillan and Co., Londra, 1916.
- Ali, Kecia, *Sexual Ethics and Islam, Feminist Reflections on Quran, Hadith and Jurisprudence*, Oneworld, Londra, 2016.
- *Marriage and Slavery in Early Islam*, Harvard University Press, Cambridge, 2010.
- Anwar, Zainah, *Islam and Women's Rights*, Occasional Papers, Presented at University of California, Berkeley, Fall, 2007.
- Apak, Adem, *Kuran'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, Kuramer, İstanbul, 2017.
- Aslan, Reza, *Zealot*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2014.
- Atar, Fahrettin, "Muhalea", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İSAM, İstanbul, 2005.

- Ateş, Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan, İstanbul, 2000.
- *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ateş, Süleyman, *İslam'da Kadın Hakları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1996.
- *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997.
- el-'Ayni, Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed, *'Umdetü'l-kari şerhu Sahibi'l-Buhari* (Zabt ve tashih: Abdullah Mahmud Muhammed Ömer), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-XXV, Beyrut, 1421/2001.
- Badran, Margot, *Feminism in Islam, Secular and Religious Convergences*, Oneworld, Oxford, 2011.
- Balcı, İsrail, *Yayımlanmamış Siyer Notları*.
- Barlas, Asma, *Believing Women in Islam*, University of Texas Press, Texas, 2015.
- Bayındır, Abdulaziz, *Savaş Esirleri ve Cariyelik, Kitap ve Hikmet*, Sayı: 11, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015.
- el-Belazüri, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud, *Fütuhu'l-büldan*, Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, 1998.
- Berkay, Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- el-Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *el-Cami' li-şu'abi'l-iman* (thk. Abdülali b. Abdülhamid Hamid ve Muhtar Ahmed en-Nedvi), Mektebetü'r-Rüşd, 1. baskı, I-XIV, Riyad, 1423/2003.
- el-Bezzar, Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhalık el-'Ateki, *el-Babru'z-zebbar: Müsnedü'l-Bezzar* (thk. Mahfuz er-Rahman Zeynulah, Adil b. Sa'd ve Sabri Abdülhalık eş-Şafii), Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1. baskı, Medine, 1409/1988.
- Bilgin, Beyza, *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın*, Sinemis, Ankara, 2014.

- Bleeh, Rabi Benjamin, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, çev: Estreya Seval Veli, Gözlem Yayın, İstanbul, 2003.
- Bouachrine, Ibtissam, *Women and Islam, Myths, Apologies and the Limits of Feminist Critique*, Lexington Books, Lanham, 2014.
- el-Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim İbnü'l-Muğire el-Cu'fî, *el-Cami'u's-sabih: el-Cami'u'l-müsnedü's-sabihu'l-muhtasar min umuri Rasulillahi sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyamih* (thk. Muhammed Zühreir b. Nasır en-Nasır), Daru Tavki'n-Necat, 1. baskı, I-IX, Beyrut, 1422.
- Demircan, Adnan, *Cahiliye'den İslam'a Kadın ve Aile*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.
- Dorman, Emre, *İslam Ne Değildir*, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as. es-Sicistani el-Ezdi, *Sünenü Ebi Davud* (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), el-Mektebetü'l-Asriyye, I-IV, Beyrut.
- Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak b. Musa b. Mihran el-İsfahani, *Hilyetü'l-evliya ve tabakatü'l-asfiya*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-X, Beyrut, 1409.
- Ebu Reyre, Mahmud, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebu Hureyre*, Kuram ve Tevhid Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ehrman, Bart D, *How Jesus Became God*, Harper One, New York, 2014.
- *Lost Christianities*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Engineer, Asgar Ali, *The Rights of Women in Islam*, St Martin Press, New York, 1996.
- Esposito, John, *Women's Rights in Islam*, Islamic Studies, Vol: 14, No: 2, 1975.
- *Women in Muslim Family Law*, Syracuse University Press, Syracuse, 1982.
- el-Firuzabadi, Mecdüddin Ebu't-Tahir Muhammed b. Ya'kub, *Tenziru'l-mikbas min tefsiri İbn 'Abbas* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut, 1412/1992.

- Gannuşi, Raşid, *Kuran ve Yaşam Arasında Kadın*, çev: Muhammed Coşkun, Mana Yayınları, 2011.
- Gazali, İmam, *İhyau Ulumi'd-Din*, çev: Ali Arslan, Merve Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2016.
- *Kimya-i Saadet, Mutluluk ve Saadet Hazinesi*, çev: Ali Arslan, Merve Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017.
- Hakim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hakim en-Neysaburi, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn* (thk. Mustafa Abdülkadir 'Ata), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. baskı, I-IV, Beyrut, 1411/1990.
- Hallaq, Wael, *Sharia, Theory, Practice, Transformations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- Hamid, Abdülhalim, *İslam'da Kadının Eşine Karşı Vazifeleri*, çev: Ziya Eryılmaz, Mektup Yayınları, İstanbul.
- Hilli, Muhaqqıq, *Sharayı' al-Islam*; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, I.B. Tauris, New York, 2013.
- Husni, Ronak ve Daniel L. Newman, *Muslim Women in Law and Society*, Routledge, New York, 2007.
- İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İsti'ab fî ma'rifeti'l-ashab* (thk. Ali Muhammed el-Bicavi), Daru'l-Cil, 1. baskı, I-IV, Beyrut, 1412/1992.
- *Cami'u beyani'l-ilmi ve fazlih* (thk. Ebu'l-Eşbal ez-Züheyri), Daru İbni'l-Cevzi, 1. baskı, I-II, Demmam, 1414/1914.
- İbn Arrak, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrak el-Kinani, *Tenzihü's-şeri'ati'l-merfu'a 'ani'l-ahbari's-şeni'ati'l-mevzu'a* (thk. Abdulvehhab Abdüllatif, Abdullah Muhammed es-Siddik el-Ğumari), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. baskı, I-II, Beyrut, 1399.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekr b. Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman b. Havasti el-Absi, *el-Musannef fi'l-abadisi ve'l-asar* (thk. Kemal Yusuf el-Hut), Mektebetü'r-Rüşd, 1. baskı, I-VII, Riyad, 1409.

- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalani, *Tehzibü't-Tehzib*, Dairetü'l-Me'arif, 1. baskı, I-XII, Hindistan, 1325.
- İbn Huzeyme, Ebu Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme b. es-Sülemi en-Neysaburi, *Sahibu İbn Huzeyme* (thk. Muhammed Mustafa el-A'zami), el-Mektebü'l-İslami, I-IV, Beyrut.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşi ed-Dimeşki, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-'azim* (thk. Sami b. Muhammed Selame), Daru Taybe, 2. baskı, I-VIII, Riyad, 1420/1999.
- *Muhtasarü Tefsiri İbn Kesir* (ihtisar ve thk. Muhammed Ali es-Sabuni), Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, 7. baskı, I-III, Beyrut, 1402/1981.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineveri, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, el-Mektebü'l-İslami, 2. baskı, 1999/1419.
- İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvini, *Sünenü İbn Mace* (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, I-II.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillan Muhammed b. Meni' el-Haşimi el-Basri el-Bağdadi, *et-Tabakatü'l-kübra* (thk. Muhammed Abdülkadir 'Ata), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-VIII, Beyrut, 1410/1990.
- İbnü'l-Cevzi, Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi, *Kitabü'l-Mevzu'at* (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), el-Mektebetü's-Selefiyye, I-III [III. cildin baskısı 1388/1968'de yapılmıştır.], 1. baskı, Medine, 1386/1966.
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasen b. Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybani el-Cezeri, *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-sahabe* (thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-VIII, 1415/1994.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013.

- Jawad, Haifaa, *The Rights of Women in Islam, An Authentic Approach*, Palgrave, Londra, 1998.
- Kitabı Mukaddes*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1985.
- Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran'daki Din*, İstanbul Yayınevi, 2016.
- Lanitto, P. Luigi ve diğerleri, *Hristiyan İnancı*, çev: Leyla Alberti, Sent Antuan Kilisesi, İstanbul, 1994.
- Lapidus, Ira M., *A History of Islamic Societies*, Cambridge University Press, New York, 2014.
- Malik b. Enes, Ebu Abdillah Malik b. Enes b. Malik b. Amir el-Asbahi el-Medeni, *Muvattau'l-İmam Malik* (thk. Muhammed Mustafa el-A'zami), Müessesetü Zayd b. Sultan Al-i Nehyan li'l-A'mali'l-Hayriyye ve'l-İnsaniyye, 1. baskı, I-VIII, Ebu Zabi, 1425/2004.
- Mejia, Melanie P., *Gender Jihad: Muslim Women, Islamic Jurisprudence and Women's Rights*, Kritike, Vol: 1, No: 1, 2002.
- Mernissi, Fatima, *Beyond the Veil*, Indiana University Press, Bloomington, 1987.
- *The Veil and the Male Elite*, Basic Books, New York, 1991.
- Mir- Hosseini, Ziba, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, I.B. Tauris, New York, 2013.
- *Men in Charge, Re-thinking Authority in Muslim Legal Tradition*, Oneworld, Londra, 2015.
- Musa, Aisha, *Hadith as Scripture, Discussions on the Authority of Prophetic Traditions in Islam*, Palgrave, New York, 2008.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sabihu Müslim* (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, I-V, Beyrut, 1412/1991.
- Okiç, M. Tayyib, *İslamiyette Kadın Öğretimi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Gaye Matbaacılık, 1981.
- Okuyan, Mehmet, *Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı*, OMÜ-İFD, Sayı: 23, 2007.
- *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

- Orum, Fatih, *Kuran Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, 2010.
- Rahemtulla, Shadaab, *Quran and the Oppressed, Liberation Theology and Gender Justice in Islam*, Oxford University Press, 2017.
- er-Ramehürmüzi, Ebu Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman b. Hallad, *el-Muhaddisü'l-fasıl beyne'r-Ravi ve'l-va'i* (thk. Muhammed Accac el-Hatib), Daru'l-Fikr, 3. baskı, Beyrut, 1404/1984.
- Ruxton, F. H., *Maliki Law*; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariab*, I.B. Tauris, New York, 2013.
- Sadık, Rıdvan, *Kuran İslam'ına Göre Kadın*, Gece, Ankara, 2016.
- Sarmış İbrahim, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, Düşün Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Selvi, Dilaver, *Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali*, Semerkand, Ankara, 2016.
- es-Suyuti, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaleddin, *el-Leali'l-masnu'a fi'l-ahadisi'l-mevzu'a* (thk. Ebu Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyza), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-II, Beyrut, 1417/1996.
- *Tabziru'l-havas min ekazibi'l-kussas* (thk. Muhammed b. Lütfi es-Sabbağ), el-Mektebetü'l-İslami, 2. baskı, Beyrut, 1404/1984.
- et-Taberani, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-evsat* (thk. Tarık b. İvezullah, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni), Daru'l-Harameyn, I-X, Kahire.
- *el-Mu'cemü'l-kebir* (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefi), Mektebetü İbn Teymiyye, 2. baskı, I-XXV, Kahire.
- et-Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tefsiru't-Taberi: Cami'u'l-beyan 'an te'vili ayi'l-Kur'an* (thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki), Daru Hecr, 1. baskı, I-XXV, Kahire, 1422/2001.
- *Tarihü't-Taberi: Tarihü'r-rusul ve'l-müluk*, Daru't-Turas, 2. baskı, I-XI, Beyrut, 1387.

- et-Tahavi, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selame, *Şerhu müşkili'l-asar* (thk. Şuayb el-Arnaut), Müessesetü'r-Risale, 1. baskı, I-XVI, Beyrut, 1415/1994.
- Taslaman, Caner, *Bir Müslüman Evrimci Olabilir mi?*, Destek Yayınları, İstanbul, 2017.
- *Terörün ve Cihadın Retoriği*, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2017.
- et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhak, *el-Cami'u's-sabih: Sünenü't-Tirmizi* (thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdülbaki, İbrahim Atve), Şeriketü Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. baskı, I-V, Mısır, 1975/1395.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Kitabiyat, Ankara, 2006.
- Vakıdi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b., *Vakid el-Eslemi*, el-Megazi, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut, 1989.
- Wadud, Amina, *Quran and Woman*, Oxford University Press, New York, 1999.
- *Inside the Gender Jihad*, Oneworld, Oxford, 2008.
- Yar, Erkan, *Rub-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.
- Yaran, Rahmi, "Kefaret" Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, İSAM, İstanbul, 2002.
- ez-Zehebi, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lamî'n-nübelâ* (thk. Şuayb el-Arnaut), Müessesetü'r-Risale, 3. baskı, I-XXV, Beyrut, 1405/1985.
- *Tezkiretü'l-buffaz*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-III, 1. baskı, Beyrut, 1419/1998.
- ez-Zerkeşi, Bedrüddin, *el-İcabe li-iradi me'stedrekethu 'Aişe 'ale's-sahabe* (thk. Said el-Afgani), el-Mektebü'l-İslami, 2. baskı, Beyrut, 1390/1970.